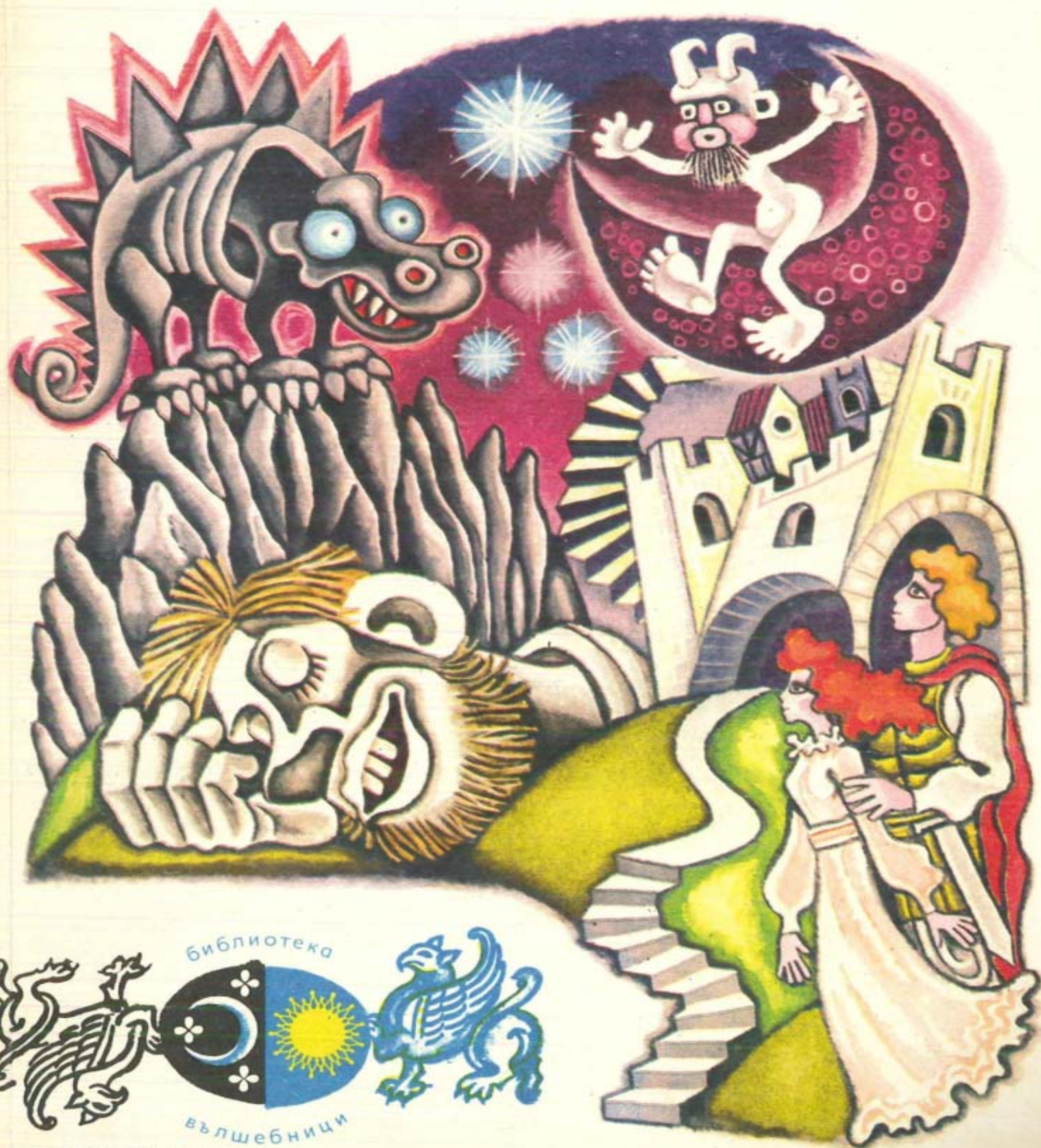

ИВАНА БЪРЛИЧ—МАЖУРАНИЧ

ПРИКАЗКИ от стари Времена

ИЗДАТЕЛСТВО ОТЕЧЕСТВО

ИВАНА БЪРЛИЧ-МАЖУРАНИЧ ПРИКАЗКИ ОТ СТАРИ ВРЕМЕНА

Превод: Христиана Василева

chitanka.info

„Приказки от стари времена“ имат редица издания в родната си страна, а в чужбина са превеждани на много европейски езици. Много чуждестранни критици и рецензенти, пишайки за книгата, са се питали дали това са народни приказки, или са оригинално художествено дело на авторката.

Самата авторка най-добре обяснява възникването на своите приказки в писмо до сина си Иван Бърлич, писано в 1938 година:

... това са приказки както по своята същност, така и по своето изпълнение, оригинално мое дело. Те са съчинени около имена и образи, взети от славянската митология, и това е цялата външна връзка, която те имат с народните митологични предания. Нито една сцена, нито един сюжет, нито едно развитие, нито една тенденция в тези приказки не са намерени готови в нашата митология.

„Съвсем друг е въпросът за вътрешната връзка, която «Приказки от стари времена» имат с народната поезия. От тази гледна точка моите приказки са наистина не мои, а са разкази, видения, надежди, вярвания и упования на цялата душа на славянските племена. От славянските земи и въздух, от белите изпарения на славянските води и морета, от славянските снегове и блата, от славянските поля се създава и обновява нашето тяло — тялото на всички нас, славяните. А нашата душа е съставена от славянски чувства и чувствителност, от славянски предчувствия и тълкувания. Когато прочие успеем да се потопим съвсем в себе си, да напишем нещо направо от сърцето си, тогава всичко онова, което е написано така, е действително истинска славянска народна поезия. В името на това и от тази гледна точка радостно приемам да се замени името на автора (въпреки че като такъв стои ясно написан на всеки екземпляр от «Приказки от стари времена») и да се каже: «Това и така разказва душата на славянското племе»“.

„За практическия генезис на «Приказките» са ме питали много пъти. На мен думата генезис ми се струва прекалено учена. Тя унищожава представата за «разказване». Все пак мога да си спомня, че този генезис стана ето как:

Една зимна вечер нашият дом, противно на обичая си, беше съвсем тих. Нямаше нигде никого, стаите големи, навсякъде полумрак, настроението тайнствено, в печките гори огън. От последната стая — голямата трапезария — се чува: чук! чук! — Кой е? — питам. Нищо. Пак: чук! чук! — Кой е? — и пак нищо. С някакъв тайнствен страх пристъпвам в голямата трапезария и отведнъж — радостно пукане, удар, малка експлозия! В голямата камина една борова цепеница се разпукнала на огъня, от вратцата на камината срещу мен излетяха искрици, като че са рой звездици, а като разтворих ръце да хвана този жив златен дар, те се вдигнаха под високия таван и... ги нямаше вече. По тава време четях «Възгледите на древните славяни за природата» на Афанасиев. В този миг ми дойдоха наум «домашните духове». И така онзи рой искрици-звездици все пак беше хванат, и то в «Стриборовата гора» — тя се появи всъщност точно след тях. След тази първа приказка дойдоха останалите, още седем, без никакви отделни генезиси, и те като «Стриборовата гора» са излетели като искри от огнището на един стар славянски дом.“

Авторката на „Приказки от стари времена“, сега вече признати за класическа книга, Ивана Бърлич-Мажуранич е внучка на създателя на „Смъртта на Смаил ага Ченгиич“ Иван Мажуранич. Баща ѝ е също така известен писател — Владимир Мажуранич. Родена е в 1874 г. в Огулин, където е прекарала част от своето детство, а останалата част в Загреб в къщата на дядо си. Училище е учила частно, полагайки особена грижа за изучаване на езици. Още в най-младите си години говорела и пишела на френски, а по-късно научава, немски, руски и английски.

Публикувала е много книги за деца.

Ивана Бърлич-Мажуранич е първата жена — член на Югославската академия на науките и изкуствата. На два пъти Югославската академия на науките и изкуствата е предлагала Ивана Бърлич-Мажуранич за Нобелова награда.

Починала е в Загреб на 21.IX.1938 година.

КАК ПОТЕХ ТЪРСИЛ ИСТИНАТА

---

[1] От югославското издание със съкращения. ↑

I

Това станало много отдавна. На едно сечище в една стара букова гора живеел старецът Вест с тримата си внука. Така се случило, че старецът останал сам с внуците си и ги отгледал от малки. Пораснали вече, внуците станали големи момчета, стигали на дядо си до рамото, че и над рамото. Те се наричали Лютиша, Марун и Потех.

Една сутрин, било пролет, станал старият Вест рано преди слънце, събудил своите трима внука и им казал да идат в гората, където лани били вадили мед, и да видят как са презимували търтеите и дали пчелите излизат вече от зимния си сън. Марун, Лютиша и Потех станали, стегнали се и тръгнали.

До мястото, където били търтеите, имало доста път. Но и тримата братя знаели горските пътеки, затова влезли уверено и весело в гората. Обаче в гората тук-там било още тъмно и неприятно, защото слънцето още не било изгряло, нито пък се чували птички или диви зверове. На братята им станало някак страшно в тази тишина, защото заран преди изгрев-слънце през гората често се промъквал от дърво на дърво злият Бесомар^[1], господар на всички горски бесове.

Братята взели да се разпитват един друг какво ли има по света? Но тъй като ни един от тях никога не бил излизал от онази гора, не знаели да разкажат един другиму за света и още повече се умърлушили. За да се поободрят, почнали да пеят и да викат Сварожич^[2] да изведе слънцето:

*Боженце, Свароженце,
златно слънце, светлина!
Боженце, Свароженце,
трала, лала, ла ла ла!*

Пеейки така в гората с все сила, излезли на едно място, от което се виждала друга планина. Като стигнали там, на върха на тази

планина блеснало зарево, каквото никога дотогава не били виждали, а то трептяло като златен байрак.

Потръпнали братята от удивление, а онова зарево изчезнало от върха и се явило наблизко над един голям камък, след това още по-близо над една стара липа и най-сетне блеснало като чисто злато право пред тях. И им се явило прекрасно момче в лъскави дрехи, а около него златната му наметка трептяла като златен байрак. Братята не могли даже да погледнат момчето в лице, ами покрили очи с ръце от страх.

— Защо ме викате, като се боите от мен, момчета-будалчета? — усмихнало се сияйното момче, а това бил самият Сварожич. — Сварожич викате, от Сварожич се боите; белия свят споменавате, белия свят не познавате! Я хайде да ви покажа света — и земята, и небето, да ви обадя какво ви е съдено.

Казал това Сварожич, размахнал златната си наметка и взел в златния си скут Лютиша, Марун и Потех. Понесъл се Сварожич, наметката се развяла, а братята в полите на наметката се развяват и въртят с нея; развяват се, въртят се, въртят, а пред тях започнал да минава целият свят. Най-първо видели цялото имане и всичките поля, и всички имоти и богатства, които имало тогава по света. После се развявали, развявали, въртели, въртели и видели всички войски и всички копия, и всички пики, и всички военачалници, и всички плячки, които имало тогава на света. После още по-силно се развявали, развявали, въртели, въртели и отведнъж видели всички звезди и всички звездици, и месечината, и съзвездията, и вятъра, и всички облаци. От толкова много видяно братята съвсем се объркали, а онази ми ти наметка непрекъснато трепти и шумоли като златен скут и Лютиша, Марун и Потех се намерили отново на поляната. Златното момче Сварожич стояло както преди пред тях и така им рекло:

— Е, момчета-будалчета, видяхте всичко, каквото има на света. А сега чуйте какво ви е съдено и какво трябва да правите, за да сполучите.

Като казал той това, братята се уплашили още повече, напънали хубавичко паметта и ушите си, за да запомнят всичко точно. В това време Сварожич вече започнал:

— Ето що да сторите: останете си на сечището и не оставяйте дядо си, докато той не ви остави, и не отивайте по света ни за добро, ни за лошо, докато не се отплатите на дядо си.

Като рекъл това, Сварожич махнал с наметката си и изчезнал, като че не го е имало, а в гората настанал бял ден.

Всичко това чул и видял Бесомар, господар на горските бесове. Той се бил промъквал като мъгла от дърво на дърво подир братята и се скрил между клоните на стария бук.

Бесомар отдавна бил намразил стария Вест. Намразил го така, както лошият мрази праведния човек, а го мразел най-вече, понеже старецът бил запалил на сечището свят огън, който никога не гасне. А Бесомар кашлял люто от дима.

Не допаднало на Бесомар, че братята ще послушат Сварожич да останат край дядо си и ще го гледат, та той намислил да напакости на Вест и да скара внуците му.

Затова, когато Лютиша, Марун и Потех се съвзели от толковата чудеса и като се вдигнали да си идат в къщи, Бесомар хукнал веднага като облак, гонен от вятър, в горската долина, където имало голяма ракиа. В ракиата било пълно с какви ли не бесове. Дребни, уродливи, гърбави, мръсни, кривогледи и всякакви, те си играели по ракиата. Пищели, скрибуцали и правели смехории. Те били смахнато и безумно племе, което нито ставало за някаква работа, нито можело някому да напакости, докато човек не ги приеме при себе си. Тъкмо това наумил Бесомар.

Затова избрал троица от тях и им заповядал да отидат и всеки да скочи на един от тримата братя и да гледат как чрез тях да напакостят на стария Вест.

Докато Бесомар подбирал бесовете, Марун, Лютиша и Потех вървели по пътя и толкова били уплашени, та не запомнили ни онова, което видели, летейки, ни онова, което им бил казал Сварожич.

Като дошли до колибата, седнали на един камък и разказали на дядо си какво им се било случило.

— А какво видя, като летеше, и какво ти каза Сварожич? — попитал Вест най-големия внук Марун. Марун се видял в чудо, защото нищо не бил запомнил, нито могъл да се сети какво му бил рекъл Сварожич. Но изпод камъка, на който седели, излязъл малък бяс, съвсем малък, уродлив и рогат, а сив като мишка.

Подръпнал бесът Марун изотзад за ризата и му прошепнал: „Кажи: видях тежко богатство, много търтеи, колиба от дялано дърво и

много най-скъпи кожи. И ми рече Сварожич: ти ще си най-богат между братята.“

Марун не се замислил за миг истина ли е това, което му говори бесът, и казал на дядо си каквото му бил пошепнал бесът. Като свършил, бесът му скочил в торбата, скрил се в едно ъгълче и останал там.

Попитал Вест другия си внук Лютиша какво е видял, като е летял, и какво е казал Сварожич. И Лютиша нищо не бил видял и нищо не бил запомнил. Но изпод камъка излязъл другият бяс, съвсем малък, грозен, уродлив и рогат, а пък сив като порче. Подръпнал бесът Лютиша изотзад за ризата и му пошепнал: „Кажи: видях много люде въоръжени, много лъкове и стрели и много оковани роби. И Сварожич ми рече: ще бъдеш най-силен между братята си.“

И Лютиша като Марун не се и замислил, ами се зарадвал и излъгал дядо си както му пошепнал бесът. А бесът тозчас му скочил на врата, плъзнал се в ризата му, скрил се в пазвите и останал там.

Сега дядото запитал най-младия си внук Потех, но и той нищо не бил запомнил. Изпод камъка излязъл третият бяс, най-младият, най-грозният, рогат, с големи рога, а бил черен като къртица.

Подръпнал бесът Потех за ризата и пошепнал: „Кажи: цялото небе и всички звезди, и всички облаци опознах. И Сварожич ми рече: ще бъдеш най-голям мъдрец и ще разбираш какво говорят ветровете и какво казват звездите.“

Обаче Потех много обичал истината, затова не рачил да послуша беса, нито да лъже дядо си, ами ритнал беса с крак и казал на дядо си:

— Не знам, дядо, нищо не видях, нищо не чух.

Заквичал бесът, ухапал Потех по крака и плъзнал като гушер под камъка. Потех тозчас взел най-люта билка и си превързал крака, за да оздравее по-бързо.

---

[1] *Бесомар* — Така старите славяни в някои краища наричали господарите на злите и пакостни сили. — Б.а. ↑

[2] *Сварожич* — Нашите прадеди си представяли слънчевата светлина в образа на прекрасен младеж на име Сварожич. — Б.а. ↑

II

Когато Потех ритнал така беса с крак, бесът изтичал първо под камъка, а после се измъкнал в тревата, та през тревата отскокнал в гората и оттам — в ракиката.

Явил се бесът пред Бесомар и треперейки от страх, рекъл: „Бесомаре, люти царю, не можах да скоча на момчето, което ми беше отредил.“

Страшно се разгневил Бесомар, защото познавал тримата братя и най-вече се боял от Потех да не се досети каква е истината. А досетел ли се той за истината, тогава Бесомар хитрецът не би могъл да се отърве нито от стареца Вест, нито от свещения огън.

Хванал тогава Бесомар беса за рога, вдигнал го във въздуха и хубаво му отупал праха с брезова пръчка.

— Иди там — викнал след това, — иди там при онзи момък и тежко ти, ако се досети, за истината.

След тези думи Бесомар пуснал беса, а онзи, уплашен като клет страхливец, клечал три дни в ракиката, та мислил и премислял как да изпълни тежката заповед. „Ще видя толкова зор с Потех, колкото и той с мене“, мислел си бесът. Той, проклетникът, бил смешник и никак не му допадала тежката работа.

Докато клечал така в ракиката, другите двама бесове, единият в Маруновата торба, а другият в пазвата на Лютиша, вече се били хванали на работа. От този ден Марун и Лютиша почнали да бродят по гори и долини и рядко нощували в колибата — всичко това било заради бесовете.

Свивал се бесът на дъното на Маруновата торба, а този бяс обичал богатството повече, отколкото десния си рог. И така бодял той Марун по цял ден с рога си в хълбоците и само го подтиква, и само му скимти: „Хайде, хайде! Трябва да се търси, трябва да се намери! Да търсим търтеи, да събираме мед, да сложим рабош на стотина реда!“

Така говорел бесът, защото по онова време се зарязвало на рабош кой колко е забогатял.

Лютиша пък бесът го бодял в гърдите, а този бяс искал да бъде най-силен между всички и господар на целия свят. Тикал и подтиквавал той Лютиша да ходи в гората да търси млади габъри и тъмни явори, да направи от тях юнашки такъми и оръжие. „Хайде, бързо, хайде! Трябва да се търси, трябва да се намери копие, лък и стрела по юнашка мярка, да треперят от нас и зверове, и хора!“ — скимтял бесът.

Лютиша и Марун слушали своите бесове и бродели по работата си така, както ги подстрекавали бесовете.

А Потех този ден и още три дни останал покрай дядо си и само мислел и премислял какво му бил казал Сварожич. Защото искал да каже истината на дядо си, а все не можел и не можел да се сети.

И така ден, два, три. На третия ден Потех рекъл на дядо си:

— Сбогом, дядо, и аз тръгвам за гората и не ще се върна, докато не се сетя за истината, та ако ще да минат десет години.

Вест бил старец побелял, та вече не му било мило нищо на света освен неговия внук Потех, когото обичал и галел, както увехналият лист гали росицата. Затова той изтръпнал и казал:

— За какво ли ще ми е на мене, синко, тази истина, когато аз, побелелият старец, мога три пъти да умра, докато ти си я спомниш?

Така казал и се натъжил в сърцето си още повече, отколкото в разговора, и си помислил: „Как може да ме остави детето!“

А Потех отговорил:

— Отивам, дядо, защото мисля, че така е редно.

Вест бил мъдър старец и си помислил: „Може би в това дете има повече мъдрост, отколкото в старческата глава. Ако ли пък, горкият, сгреси спрямо мене, ще вини себе си, защото е справедлив и благословен.“ Като си помислил това, Вест още повече се разтъжил, но нищо не казал, ами разцелувал внука си и го пуснал да отиде където си бил наумил.

На Потех пък му се свило сърцето заради дядо му и аха, аха да се разколебае на прага и да остане при дядо си. Но се откъснал насила, както бил решил, и отишъл в гората.

Тъкмо когато Потех се разделял с дядо си, в същото време онзи бяс от ракитата се наканил да се хване за тежката си работа и отишъл до сечището да скочи някак си върху Потех.

Вървял си Потех в гората, навел глава, а като стигнал до първия камък, ето ти пред него ненадейно онзи бяс.

— Това е онзи същият — помислил си Потех, — съвсем малък, уродлив, черен като къртица, а пък с големи рога.

Бесът застанал на пътя на Потех и не му давал да мине. Разлютил се Потех на малкото уродче, дето му пречи, вдигнал камъка, замерил се в беса, та го улучил право между рогата. „Убих го“ — помислил си Потех.

Но като погледнал, що да види — бесът жив и здрав, а там, дето го бил ударил камъкът, му порасли още два рога.

— Този не можеш пропъди с камък — казал си Потех, заобиколил беса и си продължил пътя. А бесът отново скочил пред него, ту отляво, ту отдясно тича и скача на пътеката пред Потех като заек.

Така стигнали до едно място, което било като малка, но твърде каменлива равнина между скалите. От едната страна имало кладенец. „Тук ще остана“ — помислил си Потех, постлал кожуха си под една ябълка дивачка и седнал да размисли и да си спомни всичко, което наистина му бил казал Сварожич.

Като видял това, бесът седнал точно пред Потех под един храст и почнал да прави своите маймунджилъци и да му дотяга. Пускал му гущери под краката, хвърлял му репей на ризата и му мушел скакалци в ръкава.

— Това е опак нещастник — помислил си Потех, като минало така някое време. — Оставих мъдрия си дядо, родните си братя и родната колиба, та да си спомня на мира истината, а сега се денгубя с този рогат безделник.

Но тъй като бил дошъл за честна работа, помислил, че все пак е най-добре да остане тук.

III

Така заживели Потех и бесът заедно на каменистото плато и както минал първият ден, така вървял всеки ден — бесът пречел и обърквал Потеховата работа.

Едва зори прекрасна утрин, Потех става от сън и се радва: „Ех, че тих ден, радост моя! Днес ще си спомня истината!“ А от дивачката вече се посипва пълна шепа ябълки по него, та цялата му глава кънти и всичките му мисли се объркват. Онова чудовище от дивачката се смее и премалява от смях. Или пък по хладина се замисли Потех и все му се струва: „Ето, ето, сега ще ми светне в ума, сега ще си спомня истината!“ А онзи бяс тъкмо тогава се цели с бързова цев и полива Потех със струя от онази ми ти хладна водица, та тозчас от главата му се изгубва каквото се е сетил.

И де що има лудории, де що има маймунджилъци, всичките ги вършел бесът по платото. А се случвало на Потех да не му се гледат тези лудории. Колкото мислел за своята работа, толкова очите не искали да гледат какво прави онази луда твар.

Додеяло на Потех всичко, защото все повече го мъчело желанието да се върне при дядо си, а се видяло, че от този бяс никога няма да може да си спомни истината.

— Трябва да се отърва от него — решил Потех.

Не щеш ли, една сутрин бесът измислил нова щуротия. Качил се той наврѣх скалата, в чиито камъни имало стрѣмно пороище, яхнал един гладък прѣт и се спуснал по пороището като мълния. Допаднала тази игра на беса като никоя друга, та му се приискало дружина за нея. Взел той една трева и засвирил с нея през скали и гори, че като препуснали и дотърчали от храстите, от камъните, от ракитата и папура всичките малки бесове като онзи първия. Той им заповядва, а те грабват по една прѣчка, та на скалата. Да видиш ти като яхнали прѣчките и като полетели из пороището! А имало ги от всякакѣв вид и от всякакѣв бесовски род. Червени като червеношийки, зелени като гушери, рунтави като агнета, голишави като жаби, рогати като охлюви,

шутите като мишки. Летели те през пороището на своите пръчки като луда войска на луди коне. Летят по скалата, един другиму по петите и се спират досред платото, където лежал голям камък, целият обрасъл с мъх. Тук се спирала те на мъха, но от голямото засилване и от пустите лудории се търкаляли един през друг.

Така се спускала и кикотела лудата тайфа два-три пъти, а в главата на Потех непрекъснато една мисъл гонела другата: гледал ги и им се смеел, сетне пак го хващал яд, че му вдигат такава шумотевица, в която никой не би могъл да си спомни истината. Насам-натам, насам-натам, най-сетне Потех решил: „Няма шега, няма колебание, трябва да се отърва от тези денгубци, зер от тях ми е напразно идването тук.“

А Потех бил забелязал, че пръчките слизат от пороището право срещу кладенеца и ако го няма онзи камък с мъха, бесовете ще идат стремглаво в кладенеца. Приблизил се до камъка и когато бесовете с шум и кикот се спуснали на своите пръчки по скалата, нашият Потех бързо отместил камъка и лудата войска полетяла право към кладенеца. До кладенеца, че в кладенеца, с главата надолу, всичките един след друг, един върху друг — и червените като червеношийки, и зелените като гуцери, и рунтавите като агнета, и голишавите като жаби, и рогатите като охлюви, и шутите като мишки, а пръв между тях онзи, който се бил натрапил на Потех.

Потех тозчас изтърколил камъка върху кладенеца и ето така бесовете се хванали като мухи в гърне.

Зарадвал се той, че се отървал от бесовете, и отишъл да седне и на мира да си спомни истината.

Но имало още да пати горкият, защото бесовете започнали да се въртят и беснеят в кладенеца като никога дотогава. От всички пукнатини на кладенеца започнали да излизат малки пламъчета, които бесовете изхвърляли от люто тегло. Искрите започнали да подскачат и трептят около кладенеца, та на Потех му се замаяла главата. Затворил очи да не му пречат искрите.

Обаче в оня ми ти кладенец настанала такава тупурдия, врява, писък и тропане, цвилене и лаене, чукане и вайкане, че на Потех му писнали ушите, и къде ти ще може да мисли за нещо. Затова той си запушил ушите да не чува.

Но тогава до него почнала да приижда пара и сяра, и сажди, които бесовете пускали в смъртен гърч през пукнатината на кладенеца.

Сярата обкръжила сега и Потех и почнала да го дави и задавя.

И така той разбрал, че нямало полза от това. „Сега виждам, че захлупените бесове са сто пъти по-зли от пуснатите“, казал. „Ами я да ги пусна, като не мога да се отърва от тях. Все пак ми е по-леко с техните смехории, отколкото с писъците им!“

Отишъл той и отхлупил камъка, а уплашените бесове се разкачали на всички страни като диви котки, побягнали кой където види в гората и вече не се видели на платото.

Останал само онзи, черният като къртица и рогат, с големи рога, защото от страх пред Бесомар той не смеел за нищо на света да остави Потех.

Но от този ден и той се поукротил и повече зачитал Потех, отколкото досега.

И така двамата се спогодили някак си, свикнали един с друг и почнали да живеят един покрай друг.

Ето че вече минала почти година, а Потех все не си спомнял й отдалеко истината, какво му бил казал всъщност Сварожич.

Като наближило година, на беса почнало да му дотяга.

„Докога ще стоя тук така?“ — помислил си той. И една вечер, тъкмо когато Потех се канел да заспи, бесът дошъл при него и казал:

— Абе, как седиш ти, гълъбче, кажи-речи цяла година тук и за какво ти е това? В същото време дядо ти може да е умрял на сечището!

Потех така го заболяло сърцето, сякаш игла го убола, но казал: „Решил съм да не се махна оттук, докато не разбере истината, защото истината е по-важна от всичко.“ Така казал Потех, защото бил справедлив и благословен.

Но му станало много мъчно, дето бесът споменал дядо му, и цяла нощ не могъл да мигне, а само си охкал и охкал, и само си мислел какво ли прави дядо му, милият негов старец.

IV

А дядо му живеел в това време на сечището с Марун и Лютиша, но животът му станал труден. Внуците нехаели за дядо си и не се грижели за него. Не му казвали ни добро утро, ни лека нощ, непрекъснато ходели по работа и слушали своите бесове в торбата и в пазвата.

Марун донасял всеки ден нови търтеи от гората, дялал греди, градял и вдигал нова колиба. Издялал десет рабоша и всеки ден ги броял и преброявал.

Лютиша пък ходел по лов и бой, носел кожи и дивеч, влачел плячки и богатства; един ден довел и двама роби да служат и прислужват на братята по цял ден.

Тежко и тъжно било на дядо Вест, като гледал всичко това, а внуците се отнасяли с него все по-зле. Какво да прави старецът, като робите не рачили да му служат, ами за срам на внуците сам си цепел дърва и сам си носел вода от кладенеца? Така дошло, че каквото и да правел старецът, все пречело на внуците, та дори и това, дето всеки ден слагал по цепеница на свещения огън.

Разбрал добре старецът накъде отива всичко това и че скоро може да опре и до живота му. Не му било жал за живота, защото за какво му бил той, но съжалил само, че ще умре, без да види Потех, своето благословено дете, радостта на старините му.

И така една вечер (а това било тъкмо онази вечер, когато Потех го свила мъка за дядо му) Марун казал на Лютиша:

— Хайде, брате, да се отървем от дядо. Ти имаш оръжие, причакай го на кладенеца и го убий.

Марун казал това най-вече, защото заламтял за старата колиба, искал на онова място да направи пчелин.

— Не мога, брате — отвърнал Лютиша, чието сърце не било толкова закоравяло от кръвта и боевете, колкото на Марун от богатството и рабошите.

Но Марун не отстъпвал, защото бесът в торбата постоянно шушнел и подшушвал. Видял бесът от Маруновата торба, че той пръв ще прати Вест на онзи свят и така ще спечели голяма похвала от Бесомар.

Надумвал Марун Лютиша, но Лютиша не щял и не щял да убие със своята ръка дядо си. Най-сетне се условили и разбрали още същата вечер да подпалят старата колиба. Да изгоряла тя и старецът с нея.

Когато на сечището всичко утихнало, те отпратили робите да пазят тази нощ трупите в гората. А братята се примъкнали до колибата на Вест, затворили вратата отвън с тежък клин, за да не може дядото да избяга от пламъците, и подхвърлили огън под четирите края.

Като свършили това, отишли далече в гората, за да не чуват вайкането на дядо си. Споразумели се да изходят цялата планина, за да не се връщат до сутринта, когато всичко ще е свършило — и дядото, и колибата ще са изгорели.

Отишли те, а огънят започнал полека да ближе около ъглите. Но колибата била от старо орехово дърво, твърдо като камък, та пламъкът лижел и облизвал около колибата, но не можел да я обхване. Едва късно през нощта огънят стигнал до покрива.

Пробудил се старият Вест, отворил очи и гледа — покривът над главата му гори. Станал и отишъл до вратата, а като открил, че е замандалена с тежък клин, тозчас се сетил чие дело е това.

— Ех, деца мои, клетници мои! — рекъл старецът. — От сърцата си вадите, та на рабош слагате. Ала вашите работи още не са пълни и много числа не им достигат, а сърцата сте си изпразнили вече до дъно, щом палите дядо си и родната си колиба.

Това си помислил дядо Вест за Марун и Лютиша и повече не помислил за никого от тях, нито се разтъжил зарад тях, ами отишъл и седнал да дочака спокойно смъртта.

Седнал той на раклата и се замислил за своя дълъг живот. И нищо от онова, което му било минало през животи, не му се видяло тежко, тежало му само, дето в смъртния му час го няма край него Потех, любимото му дете, което толкова го натъжило.

Докато размислял така, целият покрив пламнал като факла.

Горели и изгорели гредите, взели да пукат таванските дъски. Изгорели, пръснали се и от двете страни край стареца се сгромолясали и гредите, й дъските с все пламъка в избата. Пламъкът обкръжил Вест,

покривът над него се разтворил, видяло се как се пука зората на небето пред слънцето. Изправил се старият Вест, вдигнал ръце и очи към небето и почнал да чака пламъкът да отнесе на онзи свят и него, стареца, и старата му колиба.

V

Много се измъчил онази ноц Потех, а когато зората зазорила, той отишъл до кладенеца да си разхлади пламналите бузи.

Той бил при кладенеца, тъкмо когато слънцето се появило на небето. Щял да се наведе, когато от водата засияла светлина. Засияла, повдигнала се и край кладенеца пред Потех застанал прекрасен момък в зелена дреха. Това бил Сварожич.

Потръпнал от радост Потех и казал:

— Боженце, Свароженце, колко съм те чакал! Кажи на мене, окаяния, какво ми рече, че ще трябва да направя? Ето вече цяла година се мъча и трепя, и призовавам цялата мъдрост, а не мога и не мога да си припомня истината.

Като казал това, Сварожич сърдито разтърсил главата си и златния кичур.

— Ех, момко, момко! Казах ти да останеш покрай дядо си, докато му се отплатиш за любовта му, и да не го оставяш, докато той тебе не те остави — казал Сварожич.

А сетне рекъл още:

— Мислех, че ти си най-мъдър от братята, а пък излезе, че ти си най-глупав. Трепеш се, мъчиш се и зовеш мъдростта цяла година, за да разбереш истината. А ако беше послушал сърцето си, като ти говореше на прага на колибата, да се върнеш и да не оставяш дядо си — ето ти, нещастнико, истина без мъдрост!

Така казал Сварожич и още веднъж разтърсил сърдито глава и златния кичур, па се обвил в златното наметало и изчезнал.

Останал Потех сам до кладенеца, засрамен и уличен, а иззад камъка онзи зевзек, онзи бяс, се смеел — съвсем малък, уродлив и рогат, с големи рога. Харесало му на беса, че Сварожич така засрамил Потех, който бил толкова праведен. Когато Потех се оборавил от първото объркване, викнал радостно: „Бърже да се умия и да литна към милия ми старец.“ Казал това и приближил кладенеца да се умие.

Навел се Потех да загребе вода, навел се прекалено много, хлъзнал се и паднал в кладенеца.

Паднал в кладенеца и се удавил.

VI

Изскокнал бесът иззад камъка, скочил на ръба на кладенеца и погледнал да види с очите си истина ли е това, което му се било сторило.

Да, Потех се бил удавил и лежал на дъното на водата, бял като восък.

— Еха-ха — зацвиллил бесът, който бил съвсем луда твар. — Еха-ха, днес се махам оттук, брате!

Пищял бесът, та всичко кънтяло от скалите около платото. А после се запънал на онзи камък, който бил облегат на ръба на кладенеца, камъкът се търкулнал и хубаво захлупил кладенеца. Тогава бесът хвърлил върху кладенеца кожуха на Потех, сетне седнал самият той върху кожуха и почнал тогава да играе и да скача по кожуха:

— Иха-их! Иха-их! Работата си свърших! — пищял бесът.

Ту играел върху кожуха, ту пищял.

Като се уморил, огледал се по платото — някак странно му било.

Свикнал бил бесът с Потех, никога дотогава не бил живял така приятно, както покрай този праведник. Лудувал покрай него, колкото му душа иска, никой не му досаждал, никой не му заповядвал. А сега, ако си помисли хубавичко, трябвало да се върне в ракитата, в онова бласто, при злия цар Бесомар, та и между петстотинте беса, кой от кой по-бесен и по-голям кавгаджия, какъвто бил и той самият.

Бил отвикнал от това. Помислил малко, помислил, взел да оклюмва все повече и повече. И както удрял длан в длан, ето че лудата и безумна твар, която преди малко ликувала, сега почнала да плаче и да реве, и да се търкаля от лют яд по кожуха.

Така ревял и виел, та предишното му цвилене не било нищо. Бяс като бяс, като реве, яката реве и само скубе вълма от кожуха и се търкаля по него, като че е обезумял.

В това време Марун и Лютиша пристигнали на платото.

Обиколили били цялата гора и сега се връщали на сечището да видят дали дядото благополучно е изгорял с все колибата. Така,

връщайки се, дошли до платото, където никога не били стъпвали.

Чули Лютиша и Марун скимтеж, видели кожуха на Потех и веднага си помислили да не би той да е загазил нещо.

Но никак не се натъжили за брат си, тъй като те не можели за никого да тъжат, докато носели бесовете със себе си.

Тогава техните бесове взели да се въртят, защото чули къде вие техният другар. А никъде нямало по-сговорен народ, нито по-верни другари в неволя, отколкото били бесовете. По ракитата се зъбят и ритат, но в беда главата си дават един за друг.

Обезпокоили се те, разтревожили се, наострили уши, после надникнали — единият от торбата, а другият от пазвата. И щом надникнали, тозчас забелязали, че братлето им се търкаля с някого, вие и реве и само се вижда как хвърчат вълма.

— Страшен звяр го разкъсва! — викнали ужасени бесовете, които били изскочили от торбата и пазвата, и побързали към другаря си.

Като дошли, гледат, онзи примира на кожуха и само вика:

— Загина онзи момък! Загина онзи момък!

Утешавали бесовете другаря си, мислят си — трън има в петата или комар в ухото, защото те не били живели покрай онзи праведник и не знаели, че може да се плаче и за друго.

Но онзи само си реве и нито можеш да си чуеш гласа, нито да го усмириш.

Бесовете се намерили в чудо какво да правят с него. А не могат да го оставят в такава беда. Намислили най-сетне, всеки хванал по един ръкав от кожуха, та отмъкнали кожуха и на него другаря си, така стигнали в гората, па от гората — в ракитата при Бесомар.

А пък Лютиша и Марун за пръв път след цяла година се намерили без своите бесове. Когато бесовете се махнали от тях, на братята тозчас им се сторило, че цяла година са ходили слепи по света и като че в този миг отново са прогледнали на платото.

Погледнали се като безумни, погледнали се, защото веднага проумели какъв грях са сторили с дядо си.

— Братко мой! — викнали един другиму. — Да полетим да спасим дядо. — И полетели към сечището, като че имали соколови крила.

Стигнали те до сечището, гледат, колибата без покрив, а от избата излиза пламък като стълб. Само зидовете ѝ останали, и вратата, зарезана с тежък клин.

Совнали се братята, махнали клина, втурнали се в избата и изнесли на ръце от пламъците стареца, комуто пламък тъкмо бил обхванал нозете.

Изнесли Лютиша и Марун дядо си, положили го на целината и застанали край него, без да смеят да продумат дума.

Минало малко време, старецът отворил очи и като ги съгледал, нищо не им рекъл, ами запитал:

— Не намерихте ли някъде в гората Потех?

— Не, дядо — отговорили братята и не смеели да гледат дядо си в очите. — Загинал е Потех, удавил се е тази сутрин в кладенеца. Но ти, дядо, ни прости, а ние ще ти служим и ще се грижим за тебе като роби.

Като казали това, дядо Вест се изправил и се вдигнал на крака.

— Виждам, че на вас, мои деца, ви е простено, зер ето че останахте живи. Но онзи, който беше най-праведен, той е трябвало с живота си да изкупи грешката си. Хайде, деца, водете ме да видя къде е загинал.

Съкрушено послушали Марун и Лютиша, взели дядо си под ръка и го повели къмто платото.

Повървели малко и забелязали, че са се отклонили и че никога не са минавали по този път. Казали това на дядо си, но той рекъл да продължат нататък по същия път.

Така стигнали до една стръмнина, а от стръмнината един път водел чак до билото.

— Ще умре дядо ни такъв слаб по тази стръмнина — шепнели си братята.

Но старецът рекъл само: „Хайде, деца, където пътят върви.“

И те взели да се катерят по пътя, а на стареца лицето все повече посинявало и побледнявало. А горе на билото нещо непрекъснато жужало приятно и звънтяло, и блестяло, и сияело.

Като дошли на билото, те онемели и се вкаменили от учудване и ужас.

Пред тях нямало нито гора, нито долина, нито хълм, нито равнина, нито нищичко, само един бял облак се бил разпрострял като

бяло море. Бял облак, а след него румено облаче. На руменото облаче имало стъклен хълм, на стъкления хълм златен дворец, а до двореца водели широки стълби.

Това било златният дворец на Сварожич. От двореца блестяло приятното сияние — къде от руменото облаче, къде от стъкления хълм, къде от сухото злато, а най-вече от прозорците на двореца. Защото били събрани Сварожичевите гости, и те със златни чаши вдигали наздравица за всеки, който идвал сега.

Но Сварожич не канел, нито пускал в двореца някой, който носел каква и да е вина в душата си. Затова в двореца се събирало общество, благородно и лично, та от него бил онзи блясък на прозорците.

На билото стоял дядо Вест с внуците си — занемели и гледали чудо невиджано. Гледали и току забелязали, че някой седи на онези стълби към двореца. Закрил лице с ръце и плачел.

Погледнал старецът, погледнал по-добре и познал Потех.

Разтреперила се душата на стареца, протегнал се той и викнал през облака:

— Какво ти е, мое дете?

— Ето, дядо, от кладенеца ме вдигна някаква голяма светлина и ме пренесе тук. Стигнах до тука, но в двореца не ме пускат, защото сгреших спрямо тебе — отвърнал Потех.

По лицето на стареца се заронили сълзи. И ръцете, и сърцето му искали да се изтръгнат да прегърне любимото си дете, да го утеши, да му помогне, да избави обичното свое чедо.

Марун и Лютиша погледнали дядо си, но той се бил променил целият в лицето, посинял, измахнат, просто не прилича на жив човек.

— Ще ни умре старецът пред тази страхотия — шепнели си те.

Но старецът се изправил съвсем и вече се бил отделил от тях, та се обърнал към тях и рекъл:

— Вървете, деца, върнете се на сечището и щом ви е простено, живеете и се наслаждавайте както е редно на това, което ви е съдено. Аз отивам да помогна на онзи, комуто се дава най-хубавото на най-тежка цена.

Гласът на дядото бил съвсем отслабнал, но пред него се простирала равнина като стълб.

Погледнали се Лютиша и Марун — какво ли бълнува дядо им, че ще мине през облака, като няма сили дори да говори.

Но старецът се бил вече отделил от тях. Отделил се, тръгнал, закрачил по облака като по лед. И както закрачил, така и продължил да върви. Върви старецът, върви, краката го носят, като че е перце, а елекът му се вее на вятъра, като че е облак след онзи облак. Така стигнал до руменото облаче, та до стъкления хълм, та до широките стълби. Устремил се старецът по стълбите към внука си. Ех, че била радост, като прегърнал дядото внука си. Прегърнал го, стиснал го, като че никога не ще го пусне. А Марун и Лютиша слушали всичко — през облака се чувало как ридаят гърдите на стареца и момчето от голямо щастие.

Тогава старецът хванал внука си за ръката и го повел по стълбите до вратата на двореца. С лявата ръка го водел, а с дясната почукал на вратата.

И да видиш ти чудо! Тозчас вратите се отворили широко, целият блясък на двореца се отворил, а поканените и благородни гости посрещнали в двореца дядо Вест и внука му Потех.

Посрещнали ги, протегнали им ръце и ги въвели в двореца.

Марун и Лютиша видели още как минават край прозорците и къде ги настаняват на трапезата — пръв между първите дядо Вест, а до него Потех, там златното момче Сварожич поздравявало гостите със златна чаша.

Ужас обхванал Лютиша и Марун, като се намерили сами пред тази страхотия.

— Да слизаме, брате, на нашето сечище — пошепнал Марун. Обърнали се и слезли. Объркани от толкова чудесии, дошли на сечището и вече никога не могли да намерят в планината онзи път, нито билото.

Така било и така станало.

Марун и Лютиша заживели на сечището. Заживели дълъг живот като харни момци и хора, отгледали добро коляно, синове и внуци. Всичкият имот се предавал от баща на син, а с това и свещеният огън, за да му се прибавя по цепеница всеки ден, та никога да не изгасне.

Така че Бесомар с право се бил уплашил от Потех. Защото, ако не бил загинал Потех, търсейки истината, нито бесовете щели да оставят Марун и Лютиша, нито на сечището щяло да има свещен огън и честит народ.

А така всичко свършило за срам на Бесомар и неговото войнство.

Когато онези два беса довлекли на Бесомар Потеховия кожух и на него третия им другар, който още не преставал да реве като смахнат, страшно се разгневил Бесомар, защото се досетил, че и тримата младежи са им се измъкнали. От голям яд наредил да подрежат рогата на онези трима беса, да ходят цял живот окастриени за посмешище на всекиго.

Но най-големият срам останал за Бесомар. Всеки ден кашлял от свещения огън, а в гората изобщо не смеел да излиза, да не би да срещне някое добро създание.

И така на Бесомар не му останало нищо освен празния кожух на Потех. Халал да му е, защото на Потех и без това не му трябва кожух в златния палат на Сварожич.

РИБАРЯТ ПАЛУНКО И НЕГОВАТА ЖЕНА

I

Дотегнал на рибаря Палунко бедняшкият му живот. Живеел той сам на пустия морски бряг и по цял ден ловял риба с костена въдица, защото в онзи край още не познавали мрежата. А какво можеш да хванеш с въдица!

— Ама че сиромашки живот — говорел си Палунко, — каквото хванеш през деня, вечер го изядеш. И никаква радост няма за мене на този свят.

Чувал бил Палунко, че имало по света богаташи и властници насилници, които живеят в наслада и радост, в злато и разкош. Навил си Палунко на пръста и той да види някога такова богатство и да си изкара живота в него. Затова се зарекъл да седи три дни в своята лодка сред морската шир, без да хваща риба, та дано този обет му помогне.

Седял така Палунко три дни и три ноци в лодката си сред морската шир — три дни седи, три дни пости, три дни риба не лови. Когато почнал да се разденва третият ден, от морето се издигнала сребърна лодка, на нея златни весла, а в лодката стои като ясна царкиня бледата Зора мома^[1].

— Три дни ти пази живота на моите рибки, кажи сега какво добро искаш да ти направя? — проговорила Зора мома.

— Избави ме от тази сиромашия и празен живот. По цял ден се трепя на този пуст бряг. Каквото хвана през деня, вечерта го изяддам, няма за мен никаква радост на този свят — рекъл Палунко.

— Върни се къщи, ще намериш, каквото ти трябва — казала му Зора мома. Като изрекла това, изчезнала със сребърната лодка в морето.

Побързал Палунко на брега, та в къщи. Като стигнал до дома си, пред него излязла бедна девойка, капнала, докато дойде откъм задгорския край. Девойката рекла:

— Майка ми умря, нямам никого на този свят, вземи ме за жена, Палунко.

Ами като не, знаел Палунко какво да стори. „Това ли е щастието, дето ми го праща Зора мома?“. Видял той, че и тя е бедна сиромашкиня като него, но се боял да не сгреша и да проиграе щастието си. Затова склонил и взел това сираче за жена. А тя, тъй като била уморена, легнала и спала до другия ден.

Едва дочакал Палунко другия ден, за да види каква сполука ще настане. Но на другия ден нищо не станало, освен дето Палунко взел въдицата да иде на риба, жената пък отишла в планината да бере лобода. Върнал се привечер Палунко, върнала се и жената, та вечеряли риба с малко лобода. „Е, ако това е цялата сполука, тогава и без нея можех да помина“, помислил си Палунко.

Като свършила вечерята, жената седнала до Палунко времето да му скъсява, приказка да му разказва. Разказвала тя за богаташи и царски палати, за змейове, които пазят богатствата, и за царкинята, която сеела в градината бисер, а жънела диаманти. Слушал Палунко, сърцето му трептяло от радост. Забравил бедата си, три години можел да слуша да му разказват така. Но още повече се зарадвал Палунко, като се досетил: „Това е жена самовила, ще ми покаже пътя до змейовите богатства или до градината на царкинята. Трябва само да имам търпение, да не я ядосвам.“

Чакал Палунко — ден след ден минавали, минала година, после две. И синче даже им се родило, нарекли малкия Владко. Но всичко си останало така, както си било — Палунко хваща риба, а жената денем се трепе из планината за лобода, вечер готви вечеря, след вечерята приспива детето и на Палунко приказки разказва. Все по-хубаво разказвала тя и все по-трудно чакал Палунко, докато една вечер не му дотегнало, та щом жената се разприказвала за голямото богатство и разкош на Морския цар, Палунко скочил ядосан, дръпнал жената за ръка и рекъл:

— Недей повече увърта, ами утре рано ме води в палата на Морския цар.

Изплашила се жената, като скокнал Палунко така. Казала му, че не знае къде са палатите на Морския цар, но Палунко набил ядосан жената и заплашил да я убие, ако не му издаде самовилската тайна.

Сега бедната жена разбрала, че Палунко я е взел за самовила, разплакала се и казала:

— Не съм аз самовила, ами съм бедна жена, която не знае магии. А това, дето ти го разправям, сърцето ми го казва, за да те развличам.

Още повече се ядосал сега Палунко от това, че две дълги години се е лъгал така, та заповядал сърдито на жена си призори да тръгне с детето по песъчливия морски бряг надясно, а Палунко щял да тръгне наляво и да не се връщат, докато не намерят пътя към Морския цар.

На разсъмване заплакала жената, замолила Палунко да не се разделят: „Кой знае какво ще изпати някой от нас на този каменист бряг“ — говорела тя. Ала Палунко отново се нахвърлил на нея, та тя взела детето и тръгнала плачешком там, където ѝ заповядал нейният мъж. Палунко пък поел на другата страна.

Вървяла така жената с детето, с малкия Владко, вървяла седмица, вървяла две. Нигде не намерила пътя за Морския цар. Капнала бедната от умора, та един ден заспала на един камък край морето. Като се събудила, чедото ѝ изчезнало, нямало го малкия Владко.

Така се уплашила, че сълзите ѝ се спрели в сърцето, а от голяма мъка говорът ѝ секнал, та онемяла.

Върнала се горката няма по морския бряг и стигнала в къщи. На другия ден дошъл и Палунко. И понеже и той не намерил пътя до Морския цар, върнал се гневен и яростен.

Като си дошъл, няма му чедото Владко, а жена му онемяла. Не може да му каже какво се е случило, а само чезне от мъка.

Така им тръгнал животът от този ден. Жената нито плаче, нито се оплаква, само шета няма по къщи и се грижи за Палунко, а къщата — тиха и празна като гроб. Някое време Палунко търпял тази мъка, а после съвсем му додеяло — когато най-много се надявал на разкоша на Морския цар, тогава му дошла тази беда и несрета.

Решил най-сетне Палунко, та една сутрин отново отишъл на морето. Три дни седял в морето, три дни постил, три дни риба не хващал. На третия ден пред него излязла Зора мома.

Разказал ѝ Палунко какво се е случило и се оплакал:

— Сега бедата ми е по-тежка, отколкото беше по-рано. Детето ми го няма, жена ми онемя, къщата пуста. Да се пукне човек от мъка!

— Какво ще си пожелаеш? Още веднъж ще ти помогна.

Но Палунко се бил побъркал, откакто си вгълпил само да се нагледа и наживее с богатствата на Морския цар, та хич и не поискал

да му се върне детето, нито да проговори жена му, ами се помолил на Зора мома:

— Покажи ми, светла Зоро моме, пътя до Морския цар.

Зора мома отново не рекла нищо, само упътила Палунко:

— Когато по млада месечина почне да се разсъмва, ти седни в лодката, чакай вятъра и тръгни с вятъра на изток. Вятърът ще те отнесе до острова, до Буян^[2], до камъка, до Алатир. Там ще те чакам и ще ти покажа пътя за Морския цар.

Върнал се Палунко радостен в къщи.

Когато настанал нов месец, той не казал нищо на жена си, ами седнал рано сутринта в лодката, вятъра чакал и тръгнал с вятъра на изток.

Носел вятърът лодката и я отнесъл в незнайно море, до острова Буян. Плувал буйно островът като зелена градина. В него имало буйна трева и ливади, в него имало лозя, в него имало бадеми разцъфтели. Насред острова безценен камък, бял пламтящ камък Алатир. Половината камък острова топли, половината под острова в морето свети. Тук, на острова Буян, на камъка Алатир, седяла Зора мома.

Посрещнала Зора мома Палунко, упътила го. Показала му къде плува по морето край острова воденично колело, а около него морски русалки игри играели. Научила го как да се помоли на колелото да го спусне при Морския цар, без да го погълнат морските пропасти.

Казала му още Зора мома:

— На голямо богатство и разкош ще се насладиш при Морския цар, но знай — не можеш да се върнеш на земята, защото там има страшна стража. Едни вдигат вълни, други извиват вятър, а трети кръстосват мълнии.

Но Палунко седнал радостен в лодката и отишъл до воденичното колело, като си мислел:

— Не знаеш, Зоро моме, колко несгоди има на този свят. Няма да се затъжа за земята, където оставям пустата неволя.

Наближил той воденичното колело, а около него морските сирени палави игри играели. Във вълните се гмуркали, по морето се гонели, косите им се разперили по вълните, сребърните им пера трептят, а румените им устни се смеят. И по колелото седат, и около колелото морето разпенват.

Доплавала лодката до воденичното колело, а Палунко направил както го била научила Зора мома — вдигнал весло над морето, за да го погълнат морските дълбини, и така продумал на воденичното колело:

— Водовъртежът навърта или до бездната мъртва, или до Морския цар.

Като изрекъл това Палунко, морските русалки бликнали като сребърни рибки, събрали се около колелото, хванали се с бели ръце за спиците, та завъртели колелото. Завъртели по-бързо, главозамайващо.

Появил се вир в морето, появил се вир ужасен, вир дълбок, хванал вирът Палунко, завъртял го като тънка клечица и го пуснал в чудните палати на Морския цар.

В ушите на Палунко още бил морският шум и палавият смях на морските сирени, а той вече се намирал на чудесен пясък, на ситен пясък от сухо злато.

Огледал се Палунко и викнал: „Ех, че чудо невиджано, цяла поляна от златен пясък!“

Палунко си мислел, че това е поляна, а то било голямата зала на Морския цар. Около залата морето се извисявало като мраморни зидове, а над залата стояло като стъклен свод. От камъка, от Алатир, синеела светлина като синя месечина. Надвиснали били над залата клонки от бисер, издигали се по нея маси от корал.

А на края, на другия край, където свирели свирки и се удряли дребни дрънкулки, там се наслаждавал и почивал в златния пясък Морският цар. Изтегнал се на него, повдигнал само волската си глава, наоколо му — плочник от корали, зад него — плет от злато.

Свирели ония ми ти тънки свирки бързо и тъничко, а дребните треперушки пляскали светкавично, сияел и блестял онзи ми ти разкош — толкова слука и блаженство Палунко никога не бил мислил, че има някъде по света!

Побъркал се Палунко от пуста радост, усетил се така, сякаш си е пийнал хубавичко, заиграло му сърцето, плеснал с ръце, търкулнал се по златния пясък като бързokraко дете, праметнал се два-три пъти като палав хлапак.

Много допаднало това на Морския цар. Той имал тежки-претежки крака и още по-тежка волска глава. И с такъв грохот се засмял, че както почивал в златния пясък, около него пясъкът хвърчал от смеха му.

— Ама че си момче леконого — казал Морският цар и откъснал изпод себе си клонка бисер, та дарувал Палунко. След това заповядал на морските русалки, та изнесли на златни съдини отбрани ястия и медовина. Добрувал Палунко покрай Морския цар на плочника от корал в най-голяма почит.

Като похапнал Палунко, Морският цар го запитал:

— Желаш ли още нещо, момче?

А какво знаел да поиска горският сиромас, който никога досега не бил виждал добро? Но както бил гладен от далечния път, та едва се заситил с отбрани ястия и медовина, рекъл на Морския цар:

— Като ме питаш, Морски царю, да ти кажа, бих искал да имам хубава чиния варена лобода.

Почудил се Морският цар на това, но после се досетил, та се усмихнал и рекъл на Палунко:

— Брате, у нас лободата е скъпа, по-скъпа от бисера и бисерната мида, защото я има надалече оттук. Но щом ти се е приискало, ще изпратя морска русалка, ще ти донесе лобода от брега. Но ти ми се преметни още три пъти.

Палунко бил толкова радостен, че това не му струвало нищо. Скача той на бързите си крака, а наоколо бързо се събрали и русалките, и ситните дечица от залата да видят това чудо.

Засилил се Палунко по златния пясък, преметнал се умело веднъж, та два, та три пъти като катерица, а Морският цар и челядта му се смеели гръмогласно на тази сръчност.

Но най-сладко се смяло някакво слабичко дете, а това бил малкият цар, когото в игрите и лудориите си русалките били обявили за свой цар. Седял малкият цар в златна каляска в свилена ризка. По каляската имало бисерни дрънкулки, а в ръцете на детето — златна ябълка.

Когато се преметнал Палунко, малкият цар се засмял така сладко, че Палунко го погледнал. Погледнал малкия цар и се смаял — това било неговото слабо синче, малкият Владко.

Преседнало му тозчас на Палунко. И сам не могъл да си помисли, че тѫака бързо може да му преседне.

Посърнал, разтъжил се, а като се съвзел малко, си помислил:

— Гледай го, хлапето, къде се било дянало, да царува в игра и преяждане, а майка му вкъщи онемя от мъка.

Ядосал се Палунко, не могъл да гледа ни себе си, ни сина си в тези палати, но не посмял нищо да каже, за да не го отделят от детето. Затова станал слуга на своя син, на малкия Владко, като си мислел: „Все някога ще остана насаме с детето, ще му спомена за баща му и майка му, ще избягам с него, ще взема насила сина си, ще се върна с него при майка му.“

Така си мислел Палунко, та един ден дочакал да остане насаме с детето и пошепнал на малкия цар: „Хайде, синко, да побегнеш с татко ти.“

Но Владко бил съвсем малко дете и понеже дълго стояло под морето, било забравило баща си. Засмял се той, засмял се малкият цар, мислел си — Палунко се шегува, та го ритнал с краче:

— Ти не си ми баща, ти си смахнатият, който се премята пред Морския цар.

Сърцето на Палунко се свило от болка, щял да се пръсне от мъка. Тръгнал и се разплакал от горчива тъга. Събрала се около него челядта на Морския цар и така си говорили един другиму:

— Този трябва да е бил някакъв голям велможа на земята, щом плаче при такъв голям разкош.

— Ей богу, бях също като Морския цар. Имах дете, което ми се катереше по брадата, жена, която ми разказваше чудеса, а лобода, брате, колкото щещ, няма нужда пред никого да се премяташ! — говорел разтъжен Палунко.

Почудила се челядта на това голямо големство и оставила Палунко да тъгува за своето щастие. Палунко останал слуга на малкия цар. Всякак угаждал на сина си, мислел си — ще го придумам някак си да избяга с мене. А малкият цар ставал с всеки ден по-глезен и по-разпуснат, та колкото повече дните минавали, толкова детето смятало Палунко за по-смахнат.

---

[1] *Зора мома* — Много славяни имат стара народна приказка, която разказва и досега за Зора мома, дете плува рано сутрин по морето в златна лодка със сребърно весло. Домът ѝ бил на остров Буян. — Б.а. ↑

[2] *Остров Буян* — Това е вълшебен остров, обрасъл с буйна растителност. На този остров нашите прадеди си представяли рая. — Б.а. ↑

II

В това време жената на Палунко живеела в самота и тъга вкъщи. Първата вечер поддържала огъня в огнището и готвила вечеря, а като не дочакала Палунко, зарязала огъня и не го палила повече.

Седи бедната няма жена на прага, нито работи, нито шета, нито плаче, нито се оплаква, само чезне от мъка и жалба. Нито може да попита някого за съвет, като е няма, нито може да тръгне по море да търси Палунко, като била отпаднала от мъка.

Какво да прави, горката, току един ден отишла в далечното задгорие, където била погребана майка ѝ. Застанала тя над майчиния гроб, а пред нея излязла хубава сърна.

Проговорила кошутата на езика на немите:

— Недей да седиш и да се погубваш, дъще моя, защото сърцето ще ти се пръсне и къщата ще ти се разтури. Ами готви всяка вечер вечеря на Палунко, а след вечеря тънка къделя разчепквай. Не дойде ли Палунко, заранта вземи неговата вечеря и меката къделя, понеси още тънка цафара и иди на скалата. Там засвири на цафарата, змиите и змииците ще изядат вечерята, а гълъбите ще си постелят гнездото с къделята.

Разбрала щерката всичко, което ѝ казала майка ѝ, и така и сторила. Всяка вечер прави вечеря, след вечеря разчепква къделя. Не се връща Палунко, жената взема в ранни зори цафарата, изнася на скалата вечерята и къделята. Като свирела тя в цафарата тъничко в дясната свирка, от скалата излизали змии и змийки. Облажат се с вечерята, благодарят на жената на ням език^[1]. А като подхващала на лявата свирка, долитали гълъби и гълъбици, отнасяли къделята в гнездото и благодарели на жената.

Така правела жената всеки ден и вече месечината три пъти се връщала, а Палунко не идвал и не идвал.

Отново тежка мъка налегнала нямата жена и тя отишла пак на майчиния гроб.

Изникнала пред нея сърната, а жената ѝ казала на немия си език:

— Ето, майко, направих всичко, а Палунко го няма. Дотегна ми да чакам. Дали да скоча в морето, или да се пребия от скалата?

— Дъще моя — казала сърната, — недей бъди неверница. Тежка мъка мъчи твоя Палунко. Но ти слушай как ще му помогнеш. В незнайно море има голям лаврак, на лаврака има златни перки, на перките — златна ябълка. Хванеш ли по месечина лаврака, ще намалиш мъката на твоя Палунко. Но до незнайното море трябва да преминеш три пещери от облаци — в едната има змия великанска, майка на всички змии, морето вдига и мълниите прави, във втората има птица великанска, майка на всички птици, бури развихря; в третата има златна пчела, майка на всички пчели, мълнии прави и кръстосва.^[2] Иди, дъще, до незнайното море, нищо недей носи освен въдицата и тъмната цафара двойнка, а намериш ли се в голяма беда, ти отпори десния си ръкав, белия, непоръбения.

Запомнила щерката, взела на другия ден лодката, оттласнала се в открито море, не понесла нищо освен въдицата и тънката двойнка. Лутала се и бродила по морето, докато то не я отнесло до едно място, където имало три страшни пещери от тежък облак.

На входа на първата пещера била вдигнала глава ужасна змия, майка на всички змии. Страшната ѝ глава затваряла целия вход, а тялото си била простряла в пещерата, размахвала там великанска опашка, морето мъти, вълни повдига.

Не посмяла жената да се доближи до чудовището, ами се сетила за своята двойнка, та подхванала на дясната свирка да свири. Както свирела, от далечния каменист бряг бързали, плавали змии и змийки. Доплавали, долетели пъстри змии и дребни змийки, та се молели на страшната змия:

— Майко наша, пусни жената да мине с лодка през пещерата. Тя ни стори голямо добро, като ни хранеше всяка сутрин.

— Не мога да я пусна през пещерата, защото днес трябва да вдигна голямо море — отвърнала страшната змия. — Но ако ви е сторила добро, с добро ще ѝ отвърна — ако иска тежка буца злато, ако иска шест низи бисери?

Не се помамила вярната жена по бисер и злато, ами така говорила на змията на немия си език:

— Аз съм дошла за дребна работа, за лаврака от незнайното море. Ако съм ти сторила добро, пусни ме през пещерата, страшна

змейю.

— Пусни я, наша майко — подхванали змиите и змийките, — виж как ни е хранила и отхранила. А ти легни, майко наша, поспи малко, ние ще вдигаме морето вместо тебе.

Не могла змията да устои на толкова много свои роднини, а била жадна за сън от хиляда години. И така, пуснала жената през пещерата, после се опънало страшилището в пещерата и заспало. Преди да заспи, наредила на змиите и змийките:

— Хубаво вдигнете морето, мои деца, докато аз си почина малко.

Минала нямата жена през пещерата, останали змиите и змийките в пещерата. Вместо да премият морето, те го уталожвали и усмирявали.

Изплувала жената, стигнала до втората пещера, а в нея — великанска птица, майка на всички птици. Изпънала на входа страшна глава, железен клюн разтворила, разперила големите си крила по пещерата и маха с тях, вихър повдига.

Грабнала жената двойнката и подхванала да свири на лявата свирка. Долетели от брега всички гълъби и дребни гълъбици, та се замолили на страшната птица да пусне жената с лодката през пещерата, тъй като голямо добро им била направила, дете всеки ден къделя им донасяла.

— Не мога да я пусна през пещерата, защото днес трябва да вдигна силен вихър. Но ако ви е сторила добро, с по-голямо добро ще ѝ отвърна. Ще ѝ дам жива вода от железния си клюн, да ѝ се върне живото слово.

Колко тежко ѝ било на горката няма жена, която толкова желаела да ѝ се върне живото слово! Но тя останала вярна и така говорила на птицата:

— Не съм дошла за своето добро, а за дребна работа, за лаврака от незнайното море. Ако съм ти сторила добро, пусни ме през пещерата.

Придумали гълъбите и гълъбиците майката-птица и я накарали да легне малко да дремне, а пък те щели да размахват вихъра. Послушала тя роднините си, увиснала на железните си нокти в пещерата и заспала.

А гълъбите и гълъбиците, вместо да вдигат вихър, го уталожвали и усмирявали.

Така преплавала нямата жена втората пещера и стигнала до третата.

В третата пещера била златната пчела. Тя била изхвъркнала на входа, кръстосва огнени мълнии и гръмки гръмове. Тътнело морето и пещерата, кънтели мълниите по облака.

Страх обзел жената, като се намерила сама в такъв ужас. Но се сетила за десния си ръкав, отпрала белия си ръкав непоръбен, замахнала с него по златната пчела и я хванала в ръкава.

Мигом утихнали мълниите и гръмотевиците, а златната пчела взела да се моли на жената:

— Пусни ме, жено, на свобода. Нещо ще те, жено, науча. Гледай там в ширното море, голяма радост ще съгледаш.

Погледнала жената ширното море — слънцето тъкмо било на изгрев, небесните висини руменеели, руменеело морето от изтока, а от морето се вдигнала сребърна лодка. В нея била Зора мома, като царкиня бяла и ясна, а край нея невръстно дете в свилена риза, със златна ябълка. Зора мома разхождала малкия цар сутрин по морето.

Познала жената своето изгубено синче.

Ех, чудо пречудно, че е морето широко, та майката не могла изцяло да го обхване, че е слънцето високо, та майката не могла с ръка да го хване.

Затрептяла тя от преголямата радост, трепери като тънка трепетлика. Дали ръце за детето да протегне? Дали мило да му викне? Или най-добре вечно след него да гледа?

Плавала сребърната лодка по аленото море, изгубила се в далечината, в морето се гмурнала, а майката едва се окопитила.

— Ще те науча пътя — проговорила златната пчела. — Ще стигнеш до малкия цар, до твоето синче, с него ще живееш в щастие. Но преди това ме пусни на свобода да кръстосам мълнии по пещерата и не ми минавай през пещерата.

Лютата пчела надвила горката майка, надвила я и я разколебала. Съгледала чедото си, мечтаната си мечта съзряла — съгледала, съзряла, а не прегърнала, не целунала! Разколебала пчелата жената. Вярна ли ще бъде на Палунко, или не? Дали да пусне пчелата и да отиде при синчето си, или да мине през пещерата до незнайното море, до големия лаврак?

Като я разколебала пчелата, сълзите се отприщили от сърцето ѝ, върнало ѝ се живото слово, та тя проговорила с живо слово на пчелата:

— Не ме натъжавай, златна пчело. Няма да те пусна на свобода, защото трябва да мина през пещерата. Аз оплаках чедото си и го погребях в сърцето си. Не съм дошла тук за свое добро, а за дребна работа, за лаврака от незнайното море.

Ех, брате мой, колко тихо станало тогава морето, бурята се укротила във въздуха, защото в едната пещера спяла страшната змия, във втората великанската птица, а в третата била изморената жена!

Така тихо минавал денят, така идвала вечерта — така блясвала месечината. Когато месецът се вдигнал високо на небето, жената заплавала в полунощ в незнайното море, та наскреде морето пушнала въдицата.

---

[1] *Ням език* — Нашият народ вярва, че животните говорят на особен език и че има хора, които знаят и разбират този „ням език“. — Б.а. ↑

[2] *Гигантска змия, Птица с железен клюн, Златна пчела* — Това са три чудовища, които според приказките правят около Буян вълни, вятър и гръмотевици, откъдето по целия свят се разразяват бури. — Б.а. ↑

III

Привечер малкият цар заповядал на Палунко да му оплете нощес хубави поводи от свила. „Утре в ранни зори ще те впрегна в каляската да ме возиш по златния пясък.“

Нейсе, свършил Палунко това. Той се бил крил досега от Зора мома, когато слизала сутрин под морето, но утре тя щяла да види как синът му го впряга в колата.

Спяла цялата челяд, спял Морският цар, спяло разглезеното царче, само Палунко бил буден — поводи плетял. Яко плете, като да е намислил нещо. Като ги оплел, станали здрави онези ми ти поводи, и Палунко казал:

— Никого не питах, като правих щуротии, няма и сега да питам, когато вече поумнях.

Казал си така, отишъл тихо при каляската, където синът му спял дълбоко, промушил поводите през спиците си, вързал я на гърба си и тръгнал да избяга със сина си.

Тихо минал Палунко през златния пясък — преминал многобройните зали като обширни поляни, промъкнал се през златния плет, разтворил клоните от бисер. А като дошъл там, където морето се издигало като зидове, без да се колебае, заплавал с детето в морето.

Колко е далече, тъжна мъко, от Морския цар до белия свят! Плавал Палунко, плавал, но колко може да преплава един рибар, като на всичко отгоре плещите му притискал малкият цар със златната ябълка и неговата каляска от злато. Морето сякаш все по-високо и по-тежко се издигало над него!

Когато Палунко отмаял съвсем, усетил още, че нещо щракнало в златната каляска, нещо се запънало в спиците ѝ. Като се запънало, започнало бързо и сърдито да тегли.

— Сега аз, сиромахът, ще се простя с живота си — говорел сам на себе си Палунко. — Морското чудовище ме носи на зъба си.

Но това не било зъбът на морското чудовище, ами костената въдица, пуснала я била жената на Палунко.

Като усетила жената, че въдицата се запъва, събрала радостно цялата си сила, тегли и дърпа, да не изгуби големия лаврак.

Когато го домъкнала по-близо, от морето се подали най-напред златните спици на каляската. Жената не видяла добре на месечината, а си помислила: „Ето златните люспи на лаврака.“

Тогава се показало детето със златната ябълка. Пак си помислила жената: „Това е златната ябълка на люспите.“ А когато най-сетне от морето излязла Палунковата глава, жената възкликнала радостно: „А това е главата на големия лаврак.“

Извикала весело, довлякла го съвсем до себе си. А като го домъкнала съвсем близо — е, брате мой рождени, кой би съумял хубавичко да разкаже какво им е било от преголяма радост, дето се намерили така тримата в лодката, посред незнайното море!

Време за губене нямали, трябвало да преминат пещерите, докато не са се събудили пазачите им. Хванали веслата и загребали колкото им позволяват силите.

Ала ето ти ненадейна беля! Щом малкият цар видял майка си, веднага си я припомнил. Прегърнало детето майчицата си с двете си ръце — паднала му ябълката от злато. Потънала ябълката в морето, потънала на морското дъно, в дворците на Морския цар, тъкмо на рамото на Морския цар.

Събудил се Морският цар, викнал сърдито. Скочила от сън цялата челяд в залата. Веднага забелязали, че ги няма малкия цар и неговия слуга. Вдигнали потеря по тях. Изплавали на месечината морските русалки, полетели в нощта леките презморки, пратили бързи скороходци да събудят стражите в пещерите.

Но лодката била минала вече през пещерите, та потерята се втурнала след лодката.

Гребели Палунко и жена му, гребели колкото имали сили, а след тях се спуснала хайка — пляскали след тях морските русалки, летели след лодката бързите презморки, люляло се след тях разбуненото море, посягало, виела буря от облаците. Все по-близо до лодката се насочвала хайката — не би й убягнал и най-голям кораб, камо ли малка лодка с две весла! Дълго летяла лодката пред потерята, но тъкмо когато се показал белият ден, заплахата се издигнала от всички страни около лодката.

Вихърът покрил лодката, настигнали я шумните вълни, морските русалки се сплели около нея като венец. Люшкал се, люшкал венецът около лодката, морските русалки пропускали страхотни вълни, но не пропускали вълната с лодката. Пищи, пръска морето и ветрищата.

Палунко се уплашил от гибел и в смъртна тръпка извикал:

— Ох, помогни, ясна Зоро моме!

Издигнала се от морето Зора мома. Палунко съгледала, но не го погледнала, малкото царче погледнала, но не го дарила, а на вярната жена хитър дар дарувала — везана кърпа и игла карфица.

От кърпата се вдигнало бяло платно, а иглата се превърнала в кормило. Надуло се платното на вятъра като едра ябълка, а жената се хванала с твърда ръка за кормилото. Разбил се венецът около лодката, стрелнала се лодката през синьото море, като звезда през модро небе! Лети чудото невиджано пред страшната потеря — колкото по-силна е хайката, толкова повече ѝ помага, колкото е по-бърз вихърът, толкова по-бърза е лодката пред вихъра, колкото е по-бързо морето, толкова по-бърза е лодката по морето.

Показал се в далечината каменистият бряг, на брега Палунковата къщичка, а пред нея бяла пътечка направена.

Като се показал брегът, тозчас силата на хайката отслабнала. Страхуват се от брега вилите презморки, изостават от брега морските русалки, в откритото море останали вихърът и вълните, а лодката лети право към брега като дете в майчина прегръдка.

Налетяла лодката на брега, прелетяла през бялата пътечка, ударила се в скалата. Разбила се лодката в скалата, потънали платното и кормилото, пропаднала в морето златната каляска, избягала пчелата златокрила, а Палунко с жена си и детето се намерили на пътечката пред къщичката си.

Вечеряли тази вечер с лобода, дете съвсем я били забравили. И ако не била свирката двоянка, никой нямало да помни вече какво било станало. Обаче щом духнел някой в двоянката, голямата свирка свирела така за Палунко:

*Лудо чудо Палунко,
вдън море се намерил,
люти мъки намерил.*

А малката свирка споменавала жената:

*Грейни, светни, зорице,
грейни, светни да видиш:
ново щастие иде,
три пъти потопено,
от жената спасено.*

Така разказват по цял свят свирките двоянки.

РЕГОЧ^[1]

---

[0] *Регоч* — Омагьосан човек, силен и голям, когото споменава дубровнишкият писател Джорджич. — Б.а. ↑

I

Една хубава лятна нощ коняри пазели коне на ливадите. Пазили, пазили, най-сетне заспали. Като заспали те, долетели от облаците самовили да си поиграят малко с конете по самовилския обичай. Хванала всяка вила по едно конче, възседнала го, удряла го със златната си коса и го карала наоколо по росната трева.

А между самовилите имало една малка самовила, на име Косенка, която тази нощ за пръв път била слязла от облаците на земята.

Много ѝ допаднало да яха така кончето като вихър в нощта. А тъкмо тя била хванала най-буйния вран кон — малък, пък лют като огън. Търчал вранчо непрекъснато наоколо с другите коне, бил най-бърз от всички. Целият се бил опръскал в пяна.

Но на Косенка се искало още по-бързо да язди. Навела се тя и оципала вранчо по дясното ухо. Изплашил се той, вдигнал се на задните си крака и полетял право пред себе си, оставил другите коне, оставил ливадата и отнесъл като вихър Косенка в далечния свят.

Харесала на Косенка тази бърза като стрела езда.

Тичали те като вятър покрай поля, покрай реки, покрай ливади и хълмове, покрай долини и върхове. „Боже мили, колко неща има по земята“, помислила си Косенка радостно, гледайки тази красота. Но най-вече ѝ допаднало като препускали покрай един бряг, където имало планина, а в нея чудна гора, под гората две златни поляни като две златни кърпи, на тях две бели села като два бели гълъба, а малко по-нататък имало голяма вода.

Но вранчо не рачил да спре ни тук, ни там, само препускал като бесен все по-надалече и по-надалече.

Дълго, дълго тичал вранчо така с Косенка и най-сетне стигнали до една голяма равнина, а от равнината духал студен вятър. Влетял вранчо в равнината, а там — само жълта земя, нигде нямало ни тревица, ни дърво, само студът ставал все по-голям, колкото по-навътре в равнината навлизали. Колчава била равнината, не може и да

се опише, защото жив човек не бил минавал никога там. Вранчо препускал с Косенка седем дни и седем нощи. На седмия ден призори стигнали до сърцевината на равнината, а там имало съборени зидове от някакъв страшно голям град Леген^[1], в който владеел силен студ.

Когато вранчо дотичал с Косенка пред дървените порти на Леген, тя прехвърлила самовилското си було през един зид и така се хванала за зида. Вранчо изтичал изпод нея и като изтичал, препускал до старините си насам-натам между големите зидове на Леген-града, докато най-сетне стигнал до вратата, която била на север, и изтичал отново в равнината — бог знае къде!

А Косенка слязла от зида и взела да ходи по града, студен като кост. Своето самовилско було, без което не можела да лети в облаците, била свила около рамената си, защото много го вардела. Ходела така Косенка по Леген, ходела и все й се струвало, че трябва да попадне на някакво чудо в този град, който бил такъв чудесен и огромен. Но все не виждала нищо, освен големи разрушени зидове, и не чувала нищо, освен как пука камъкът от студ.

Когато свърнала край най-големия, зид, не щеш ли, съзряла под зида да спи голям човек, по-голям от най-големия дъб в най-голямата гора. Този човек имал огромен плащ от дебело платно, а бил опасан с ремък, пет лакътя дълъг. Главата му била голяма като най-голяма каца, а брадата му била като купа царевичак. Толкова голям бил, че някой можел да си помисли — това е църковна камбанария, паднала покрай зида.

Този човек се казвал Регоч, живеел в Леген-града и нямал друга работа, освен да брой камъните на града. Той нямало да може никога да ги изброи, ако не бил с такава голяма глава като бъчва. Така броял той вече хиляда години и бил изброил тридесет зида и пет легенски врати.

Когато Косенка забелязала Регоч, скръстила ръце от почуда. Не можела да си представи, че на земята има такива големи създания.

Седнала до ухото на Регоч (а ухото му било голямо колкото цялата Косенка) и му викнала в ухото:

— Байо, не ти ли е студено?

Събудил се Регоч, засмял се и я погледнал.

— Е, студено е, разбира се, че е студено — проговорил Регоч с такъв огромен глас, като че гърмяло отдалече. Големият нос на Регоч

бил почервенял от студ, а косата и брадата му били посипани със скреж.

— Боже мой, такъв силен човек си, а не вземеш да си направиш покрив срещу студа — рекла Косенка.

— Защо да си правя? — казал Регоч и пак се засмял. — Ще изгрее слънце.

Вдигнал се Регоч да седне. Седнал той, замахнал с дясната ръка по лявото рамо, с лявата по дясното и изтупал големия скреж — от всяко рамо полетял толкова скреж, колкото сняг се хлъзга от един покрив.

— Внимавай, внимавай, байо, ще ме затрупаш! — викнала Косенка. Но Регоч едва я чувал, защото ухото му било далече от нея, такъв бил висок и когато е седнал.

Затова я вдигнал на рамото си, казал ѝ името си и какво работи, а тя му обадила как е дошла тук.

— Ето, виж и слънцето — показал след това Регоч слънцето на Косенка.

Погледнала тя, а слънцето се вдигнало бледо и слабо, като че няма кого да грее.

— Луд си ти, Регоч, наистина си луд, че живееш тук и животът ти минава в броене на пустите легенски камъни. Хайде с мене, Регоч, да видиш хубост по света и да си намериш по-полезна работа — казала Косенка.

Никога дотогава на Регоч не му било минавало през ума да си търси по-добро място от Леген-града, нито бил допускал някога, че има по-добра работа от неговата. Винаги си бил мислил: „Съдено ми е да броя камъните по Леген“, и повече за нищо не питал.

Но Косенка не го оставяла на мира, а го уговаряла да тръгне с нея по земята.

— Ще те отведе в хубав край, където има стара гора, а в гората има две златни полета — говорела тя.

Дълго приказвала. Понеже Регоч не бил разговарял никога с никого, не успял да устои на увещанието.

— Ами да идем! — казал той.

Но сега трябвало да намерят с какво Регоч да носи Косенка, защото той нямал нищо.

Тогава тя извадила от пазвата си малко чувалче, пълно с бисери. Нейната майка ѝ била дала тези бисери в облаците, преди да се спусне на земята, като ѝ казала: „Ако ти потрябва нещо, само хвърли едно бисерче и то ще стане това, което ти е нужно. Пази тези бисери, защото на света има толкова много неща, че все повече бисери трябва.“

И така Косенка извадила зрънце бисер и го хвърлила, а то станало пред нея на кошче, голямо точно колкото нея, а на кошчето имало бримка, голяма точно колкото ухото на Регоч.

Скочила Косенка в кошчето, а Регоч го вдигнал и си го окачил на ухото като обица.

Като се засмеел Регоч, като кихнел или разтърсел глава, Косенка се люлеела като в люлка, а това ѝ било много приятно из пътя.

Регоч понечил да тръгне и прекрачил вече крачка от десет разтега. Но Косенка го спряла и го помолила още:

— Регоч, може ли да минем под земята да видя какво има под нея?

— Защо да не може — отговорил той, дето на шега можел да пробие земята, но никога не му било дошло наум да гледа каква има под земята.

Но Косенка искала да опознае цялото божие творение — и така те се разбрали, че ще пътуват под земята, докато стигнат до онази гора, където били златните поля. Там щели да излязат.

Като се разбрали така, Регоч почнал да пробива земята. Вдигнал силния си крак и ударил веднъж по земята, та се разтърсил целият голям град Леген и се съборили много зидове. Вдигнал втори път крак и ударил по земята — затреперала цялата равнина. Вдигнал трети път крак и ударил по земята, затреперал половината свят и земята под него се разпукнала, а Регоч с Косенка пропаднали под земята.

Като слезли долу под земята, всичко било разровено — на всички страни пътища и стълбове, като че ли кой знае кой толкова минавал оттука. Чувало се как шумят води и веят ветрове.

Тръгнали те по един път и донякъде им било светло от пукнатината, през която потънали. Но колкото по-напред отивали, все по-голяма тъмнина наставала — черна тъмнина, каквато има само под земята.

Регоч можел да върви и в тъмното. Хващал се със силните си ръце от стълб за стълб.

Косенка я дострашало от тази тъмнина.

Хванала се за ухото на Регоч и го подръпнала: „Тъмно е, Регоч!“

— Нека си е тъмно — отвърнал Регоч, — не е дошла тъмнината при нас, ами ние дойдохме при нея.

Ядосала се Косенка, че за Регоч всичко е редно, а тя се била надала на големи дела от такъв голям човек.

— Тежко ми с тебе, ако не са моите бисери — разсърдила се Косенка.

След това хвърлила едно зрънце бисер и то се превърнало на светилник в ръцете ѝ, ясен, като че злато гори. Тъмнината избягала дълбоко в земята, а подземните пътища се осветили надалече.

Зарадвала се Косенка на светилника, защото ѝ се показали чудеса, които били пропаднали някога си под земята. На едно място се виждали господарски дворци, всичките врати и прозорци били облечени в злато, иззидани с червен мрамор. На друго място имало имане, отдавна закопано, златни съдини и сребърни чаши, с дукати напълнени — и царска корона, трижди калявана. Всичко това по божия воля било попаднало тук под земята и тайна божия било защо толкова имане трябвало да почива тук в мир.

Но в очите на Косенка заблестели толкова чудеса, че вместо да продължат право по пътя, както били решили, тя помолила Регоч да я пусне на земята, да си поиграе, да се начуди на чудесата и да види тайните божи.

Свалил Регоч Косенка, а тя взела светилника си и изтичала при дворците, при оръжията и при имането. За да не си изгуби по време на играта торбичката с бисери, Косенка я сложила до един стълб.

Регоч седнал малко по-нататък да си почине.

Взела Косенка да си играе с богатствата, да разглежда и премята чудната красота. Прехвърля в малките си ръце жълти дукати, гледа чаши, със сребро украсени, и слага на главата си корона, три пъти калявана. Поиграла си, разгледала и се начудила, а после съзряла една тънка тояжка от слонова кост, която била облеганата на един голям стълб.

А всъщност само тази тояжка държала този стълб да не се събори, защото стълбът бил целият подяден от водата. И затова бог бил

пуснал така тояжката, та тя се била облегла под земята на стълба.

Но Косенка се запитала:

— Защо ли пък стои тази тояжка там? — и отишла, та взела тояжката да я разгледа.

Обаче щом хванала тояжката и я махнала, подземните пътища заехтели, залюлял се оня ми ти голям стълб, залюлял се, сринал се и се посипала цяла планина пръст. Затворил се, заринал се пътят между Косенка и Регоч — нито се чуват, нито се виждат един друг, нито могат да отидат един при друг.

Така била хваната под земята малката самовила Косенка! Жива била затворена в големия гроб и може би никога нямало да види златните поляни, за които била тръгнала. И всичко това, защото не рачила да пътува направо, както се били накарани, ами се спирала и свръщала надясно и наляво да разучи тайните божи.

Заплакала, завайкала се Косенка, търси как да стигне до Регоч. Но виждала, че няма излаз и няма спасение, а нейната торбичка с бисери, която можела да я спаси, лежала затрупана под земята.

Като видяла всичко това, Косенка престанала да плаче, защото била много горда, и си помислила: „Няма що, ще се мре. Регоч не може да ми помогне, защото той е неразумна глава, която и на себе си не помага, а камо ли да се сети на мен да помогне. Няма що, трябва да се мре.“

И тя се приготвила тогочас за смъртта. Но искала, ако някой някога я намери в тази гроб, да знае, че е била от видно коляно. Затова сложила на главата си короната, трижди калявана, взела в ръце тояжката белокостна и тогава легнала да мре. Никого нямало край нея, само светилникът ѝ светел, като че злато гори. И както изстивала и се вкочанявала Косенка, така и светилникът угасвал постепенно.

А Регоч наистина бил неразумна глава. Като се съборил стълбът и като се срутило много земя между него и Косенка, той не се и помръднал, ами останал да седи в тъмнината. Посеждал така някое време и чак тогава тръгнал да види какво става.

Пипнешком стигнал до онова място, където преди това била Косенка, опипал и разбрал, че там се е срутила пръстта и няма вече пролаз на другата страна.

— Ех, няма вече пролаз към другата страна — помислил си Регоч и не знаел какво да измисли, ами се обърнал, оставил засипания хълм,

а зад него Косенка и тръгнал по обратния път, по който били дошли от Леген...

* * *

Вървял така Регоч, вървял си по пътя, от стълб до стълб. Доста се отдалечил, но все нещо не му било харно. Сам не знаел какво е то.

Поправил си ремъка на пояса — да не би ремъкът да го стяга. После протегнал ръка от рамото — да не му е заспала ръката. Но не било ни това, ни онова, а все така не му било харно. Чуди се Регоч, какво става с него? Чуди се и от чудене поклатил глава.

Като поклатил глава, кошчето се залюляло на ухото му. А като усетил Регоч колко е леко кошчето и че в него я няма Косенка, нещо го свило силно в сърцето и гърдите и той, неразумната глава, все пак се сетил, че го мъчи жалост за Косенка, сетил се, че трябва да я спаси.

Трудно му било да се сети, но щом се сетил, обърнал се като вихър и полетял назад към онова място, където бил оставил засипаната планина, а зад нея — Косенка. Полетял и мигом стигнал там. Взел да копае с две ръце планината, копал, копал, завчас изкопал голяма дупка и съгледал Косенка. Лежала със златната корона, трижди калявана, вече била изстинала, цялата се вдървила, а край нея светилникът — пламъкът му бил малък като най-малката светулчица.

Ако викнел Регоч от жалост, щяло да се разтърси подземие и съвсем да угасне светилникът, щяла да изчезне и онази малка светла светулчица край студената Косенка.

Но на Регоч от жал така му се свило гърлото, че не могъл да извика, ами протегнал голямата си ръка и леко хванал хладната Косенка, положил я на дланта си, та я топил, топил между двете си длани като зимна птичка. И да видиш ти! След някое време тя промръднала ръчица и светилникът тозчас засветил по-силно. После раздвижила глава и пламъкът на светилника засветил още по-силно. Най-сетне отворила очи, а светилникът пламнал така ясно, като че злато гори!

Косенка скочила на крачетата си, хванала се за брадата на Регоч и двамата заплакали от голяма радост. Сълзите на Регоч били едри като

круши, а Косенкините дребни като просо, но всъщност били еднакви и те се обикнали силно от този миг.

Като се наплакали, намерили и Косенкините бисери, та след това продължили пътя. Но вече не се докосвали до нищо под земята — ни до потопените лодки, напълнени с богатства, които били пропаднали там от морското дъно, ни до червения корал, ни до жълтия кехлибар, който се нижел покрай подземните стълбове. До нищо вече не се докосвали, нито се спирали някъде, вървели си право по пътя, да излязат на златните поляни.

Като вървели дълго така, Косенка рекла на Регоч да я повдигне. Щом сторил той това, Косенка хванала нещо над главата му.

Хванала пръст, погледнала си в ръката и що да види — между пръстта листа и трески.

— Ето ни, Регоч, под гората край златните поляни! — викнала Косенка. — Хайде да излизаме.

Тогава Регоч се изпънал и взел да пробива с глава земята.

---

[1] *Леген* — Древен вълшебен град от хърватските народни песни и предания. — Б.а. ↑

II

Над тях наистина била гората, и то точно горската котловина на междата между две села и две мери. В тази котловина не идвал никой освен овчарите и овчарките от двете села и двете мерѝ.

А между двете села имало люта вражда — вражда за гумно и за пасище, за мелници и за сечища, а най-вече за старейшинския жезъл, който едното село било присвоило отдавна, а другото не рачило да му го даде. И така двете села били враждебни едно към друго.

Но овчарите и овчарките били неразумна челяд, нехаели и не разбирали правдата на старите и всеки ден се срещали на междата между двете села и двете мерѝ. Докато овцете им се смесвали и пасели заедно, овчарчетата играели с овцете, а от много игра често закъснявали привечер да се приберат с овцете.

Поради това и в двете села имало вик и грак по децата. В едното село имало прапрабаба и прапрадядо, които помнели всичко, което е ставало някога в двете села. Те говорели: „Пуснете, хора, децата. Подобър плод ще даде детската игра по планината, нежели вашето жито по полята.“

А овчарчетата, както и преди, идвали на онова място с овцете, защото по-старите не питали много-много какво правят децата.

Така било и в този ден, когато Регоч взел да пробива земята на онова място. Тъкмо овчарчетата и овчарките се били събрали под най-големия дъб и се готвели да тръгнат за дома. Кой си стягал цървулите, кой си връзвал камшика за дръжката, а овчарките събирали овцете. Току чули те, че нещо страшно тропа по земята точно под краката им. Ударило веднъж, дважд, а като ударило трети път, земята се пукнала и право между овчарите излязла страшно голяма глава като бъчва, брадата ѝ като купѝн царевичак, а по брадата имало голям скреж още от Леген-града.

Писнали децата от страх и изпопадали на земята като мъртви — и не толкова от главата, която била като бъчва, колкото от брадата, дето изглеждала като купѝн царевичак.

Изпопадали всички деца освен малкия Лильо, който бил най-хубавото и най-умно дете от двете села и двете мери.

Останал Лильо прав и дошъл да види отблизо какво е това чудо.

— Не бойте се, братя — казал Лильо на овчарите, — бог не би направил такова чудовище за зло, защото, ако е така, вече отдавна то да е погубило половината свят.

Приближил Лильо до Регоч, а той тъкмо бил свалил кошчето с Косенка от ухото си и го сложил на целината.

— Елате, елате, братя — викнал Лильо, — с него има и девойка, малка, пък хубава като звезда.

Овчарчетата и овчарките наставали и взели да надничат, стоейки един зад друг към Косенка, а после онези, които най-много се били уплашили, първи дошли при нея, защото били най-бързи във всичко.

Овчарчетата и овчарките веднага обикнали прекрасната Косенка, извадили я от кошчето, завели я на най-хубавата поляна и взели да се дивят на прекрасните ѝ дрехи, които били лъскави и меки като утринен светлик. А най-много от всичко се дивели на нейното самовилско було, с което само малко като замахне, тозчас се вдигала над поляната и политала.

Заиграли хоро овчарите, овчарките и Косенка и започнали всякакви игри. А малките крачета на Косенка все поигравали от радост и очите и устицата ѝ се смеели, че си е намерила дружина, на която е драго това, което и на нея е драго.

После тя извадила своята торбичка с бисери и взела да дарява и радва своите другари и другарки. Хвърли един бисер и между тях се появи дръвче, а на него шарени кордели, свилени кърпички и червен наниз за овчарките. Хвърли друг бисер и довтасат от всички страни из гората наперени пауни, довтасат, разхождат се, полетят и се посипят по поляната лъскави пера, та цялата поляна заблести. Овчарите накичили с пера калпаците и елеците си. Още едно бисерче хвърлила Косенка, то се превърнало на една висока клонка в златна люлка на свилени въжета, а като се люлеели овчарите и овчарките, люлката летяла така високо като лястовица и така тихо като галера на дожд.

Децата пищели от радост, а Косенка хвърляла бисер след бисер и хич не помисляла, че трябва да ги запази, защото тя не обичала на този свят нищо повече от хубавите игри и приятните песнички. Така

пръснала всичко до последното зрънце, а кой знае къде би могло да ѝ потрябва наскоро и на нея, и на овчарчетата!

— Никога вече няма да се разделям с вас — викала радостно Косенка, а овчарчетата и овчарките пляскали с ръце и си хвърляли калпаците от радост, като чули това.

Само Лильо не отишъл да си играе с тях, защото този ден бил нещо унил и тъжен.

Останал близо до Регоч и оттам гледал колко е хубава Косенка и какви чудеса прави в тази дъбрава.

В това време Регоч бил излязъл от своята дупка. Излязъл и се вдигнал между горските дървета, а като застанал там, главата му стърчала над цялата, столетна гора, така страшно голям бил великанът Регоч.

Огледал се Регоч през гората по равнината.

Слънцето вече било залязло и небето било много алено. В равнината се виждали две златни поля като две златни кърпи, а в полето имало две села като два бели гълъба. Малко по-далече от двете села текла голяма река Зловода, а покрай реката навсякъде имало повдигнати насипи, които зеленеели от трева. По насипите се виждали стада и пастири.

— Ех, наистина — казал Регоч, — какво съм правил хиляда години в Леген, в онази пустош, когато на света има такива хубости! — Така му допадало да гледа по равнината, че само обръщал наляво и надясно главата си, голяма като бъчва, та тя се люлеела над гората като огромно плашило.

Но скоро го викнал Лильо:

— Седни, байо, да не те съгледат селските старейшини.

Седнал Регоч и двамата взели да разговарят. Лильо разказал на Регоч защо е така тъжен днес.

— Голяма беда ще стане още довечера — казал Лильо: — Чух как се уговаряха старейшините на нашето село и думаха: „Хайде да пробием насипа на Зловода. Водата ще разшири дупката, насипът ще се събори и тя ще нападне вражето село, ще удави мъжете, жените и гробищата, ще се изравни водата над тях и там, където е вражето село, ще стане море. А нашите поля са по-високи и селото е на възвишение, та нищо няма да ни се случи.“ Така се уговаряха и после наистина тръгнаха и понесоха голям свредел, та тайно пробиха през нощта

насипа. А аз, байо — довършил Лилъо, — знам, че нашите ниви и селото ни не са така високи и знам, че водата ще се склучи и над нас и още нощес ще стане море там, където са двете наши села. Затова съм толкова тъжен.

Още докато си говорели така, в равнината се вдигнал голям шум и олелия.

— Ето, бедата дойде! — викнал Лилъо.

Изправил се Регоч, вдигнал Лилъо и погледнали по равнината. Жал да ти е да погледнеш! Насипът се разрушил, а тъмната голяма вода Зловода се търкаляла в два ръкава през хубавите поля. Единият ръкав върви към едното село, а вторият към другото. Давят се стадата, изчезват под водата златните поля, търкалят се кръстове от гробищата, а в двете села вик и олелия! Излезли старейшините и на двете села на гумното с тъпани, с барабани и свирки, та бият и удрят един другиму напук, така били обезумели от злоба. А олелията била още по-голяма, защото виели и селските кучета, а жените и децата плачели и нареждали.

— Ех, мой байо — викнал Лилъо, — защо нямам твоите ръце да спра тази вода!

В това време покрай Регоч и Лилъо се събрали овчарчетата и овчарките с Косенка, уплашени и натъжени от онзи страшен вик в равнината.

Като чула Косенка какво става, рекла тя, бърза и хитра като малка самовила:

— Хайде, да вървим, Регоч, ще спреш водата!

— Да вървим, да вървим — викали овчарите от двете села и от двете мери, като не спирани да се вайкат и нареждат. — Хайде, Регоч, отнеси и нас!

Навел се Регоч, вдигнал на дясната си ръка Лилъо и Косенка, която държала своя светилник, а в лявата ръка взел всички други овчарчета и затичал със стъпка от десет разкрача през горската просека долу в равнината. След него хукнали и овцете, като блеели уплашено. Така стигнали в равнината.

Тичал така Регоч през мъглата и мрака с децата в прегръдката си, а след него изплашеното стадо в див бяг — тичат към насипа. А насреща им иде черната вода Зловода, погубва и удавя всичко по пътя си. Страшно силна била онази вода. Дали ще излезе по-силна от Регоч?

Дали ще събори Регоч? Дали ще погуби онези дребни овчарчета, дали ще загине гиздавата малка Косенка, хубава като звезда?

Като тичал така през ливадите, които още били сухи, Регоч стигнал с последни сили завчас до насипа, където се била отворила голяма дупка и откъдето водата изтичала със страшна сила.

— Спри я, спри я, Регоч! — плачели децата.

В равнината, недалеч от насипа, имало насипано малко хълмче.

Свалил Регоч Лильо и Косенка, овчарчетата и овчарките на това хълмче, а около тях се притиснали овцете и агънцата. Покрай хълмчето вече се разливала вода.

А Регоч нагазил със здрава стъпка във водата, легнал до насипа и с огромните си пръсти затворил дупката в него. Тозчас водата спряла, но тя била така силна, че не било лесно да се озапти. Опънала се водата, налетяла на Регоч до рамената, та под него, над него, около него, от всички страни нахлула отново и продължила да се търкаля по равнината. Разтворил Регоч двете ръце, гребе земя с шепи, но каквото загребе, водата в миг го отнася.

И водата се вдигала по равнината все по-високо и по-високо — от полята, от селата, от имота и от гумната нищо вече не останало. Само покривите и църковната камбанария на двете села стърчали от водата.

И около хълмчето, на което били овчарчетата и овчарките с Лильо и Косенка, водата се вдигала все повече и повече. Плачат и нареждат горките овчарчета, кой за майка, кой за брат или сестрица, а кой за къщата и градината, защото виждали, че и двете села са погубени и че за никого няма спасение, а ето че и към тях се вдигала водата.

Притискали се овчарчетата все повече и повече навръх хълмчето, събирали се около Лильо и Косенка, които стояли един до друг сред децата.

Лильо стоял тих и блед като камък, а Косенкините очи светели и тя повдигала светилника към Регоч да му свети, като работи. Косенкиното було се вдигало и виело в нощния вятър и се веело над водата, като че ли ей сега малката самовила ще полети и ще се махне от този ужас.

— Косенке! Косенке! Не си отивай! Не ни оставяй! — опявали овчарчетата, на които се струвало, че между тях има ангел, като

гледали Косенка.

— Няма да отида, никъде няма да отида! — викала Косенка, но булото ѝ продължавало да се вее, като че само ще се понесе през водата към облаците.

В това време се чул писък. Водата се била вдигнала, била стигнала до ръба на скута на една овчарка и я помъкнала да я отнесе. Тозчас се спуснал Лилъо, хванал овчарката и отново я довякъл на хълмчето. „Трябва да се завържем — викали овчарчетата, — да се вържем един за друг, защото загинахме.“ „Ето, братя, ето!“ — викнала Косенка, която имала много милостиво сърце. Бързо смъкнала тя от раменете си своето самовилско було и го протегнала на овчарите. Разкъсали булото на ивици, завързали ивиците на дълго въже и овчарите се вързали един за друг около Лилъо и Косенка, а около овчарите се вдигали на задните си крака горките овчици, за да не се удавят.

Сега и Косенка била в това нещастие клетница, както и останалите овчари. Бисерите си била пръснала в играта, а самовилското си було поради доброто си сърце била подарила и разкъсала и не могла вече нито да полети, нито да се спаси от тази беда.

Но Лилъо бил обикнал Косенка повече от всичко на света и когато водата взела да бие вече в краката им, той викнал:

— Не се бой, Косенке! Ще те пазя и ще те държа! — и я вдигнал на ръце.

Косенка се хванала с едната ръка за врата на Лилъо, а в другата ръка държала високо светилника накъм Регоч.

А Регоч, лежейки до гърди във водата, се борел и борел непрестанно с водата. От левия и от десния край на рамената му стърчали разрушените краища на насипа, като два големи рога. Брадата на Регоч била разрошена, наметката му — скъсана, рамената му — кървави. Но не можел и не можел да спре водата Зловода, ами онова ми ти море покрай хълмчето растяло и растяло, малко оставало да потопа овчарчетата. А било вече полунощ.

Не щеш ли, отведнъж на Косенка ѝ дошло наум и тя през плача и вайканията на овчарите се обадила смеешком и викнала на Регоч:

— Регоч, неразумна главо! Защо не седнеш между онези рога на насипа! Защо не затвориш с плещи водата!

Овчарчетата и овчарките тозчас млъкнали, чудом зачудени как никой да не се сети за това!

— Ехаха! — чуло се там как се смее Регоч, а не било шега работа, щом се засмее Регоч! Цялото море бълбукало и клокочело около него, като се тресял от смях, дето бил толкова недосетлив.

После Регоч станал, обърнал се и ето че седнал между онези рога!

Да видиш чудо голямо, боже мой! Спряла водата Зловода, сякаш се изправила стена на насипа! Спряла, не може да мине през плещите на Регоч, ами взела да тече по своето корито, където текла преди — непрекъснато се удряла в плещите на Регоч. Нейсе, боже, чудо и спасение!

Сега овчарите и овчарките били спасени от най-страшна беда, а Регоч си седял, гребял пръстта с ръце и затрупвал под себе си и покрай себе си насипа. Почнал в полунощ, а като взела да пуква зората, работата била свършена. Тъкмо изгряло слънцето, когато Регоч станал от насипа след свършената работа, та си изчистил брадата, по която били полепнали тиня, клонки и дребни рибки.

Но бедата на онези горки овчарчета още не била свършила, зер къде и при кого да отидат? Стояли овчарите навръх хълмчето. Около тях само пусто море. От двете села стърчал само по някой покрив, а в селата не бил останал никой жив. Селяните могли да се спасят, ако били избягали пред водата на таваните си. Но и от двете села всички били излезли на гумната със свирки и тъпани да се радват и да се гледат едни други как загиват. Когато водата стигнала вече и на едните, и на другите до пояс, те още удряли тъпаните, когато стигнала до гърлата им, те още надували свирките от злорадство. И така потънали всички до един, с тъпаните и свирките — това било справедливо божие наказание за тяхната злоба.

И ето сега горките овчарчета останали без жив човек, който да ги храни и брани, останали без къщи и дворове.

— Не сме врабци да живеем на покрива — казали тъжно овчарите, като гледали как от морето стърчат само покривите, — а не сме и лисици да живеем в планината по дупките. Ако можехме някак да освободим селата си от тази вода, все би могло да се живее, а така — най-добре да скочим във водата със стадата, пък да се удавим и ние, като нямаме къде да се сврем.

Това било много тъжно и самият Регоч се нажалил, но тази беда нямало как да се надвие, та той казал, гледайки морето:

— Толкова много вода нито мога да я изгреба, нито да я изсърбам, за да ви освободя селата. Що ще правите, деца мои?

Тогава се обадил Лильо, най-умното дете от онези мери:

— Регоч, байо мой, ако ти не можеш да изсърбаш толкова много вода, земята ще я изсърба, земята! Пробий дупка в нея, пусни това море в земята.

Божичко, какво мъдро дете, а е колкото пръста на Регоч.

Наистина Регоч ударил в земята, пробил дупка, а земята като жадна ламя почнала да сърба и да сърба, да гълта и намъква в себе си онова ми ти голямо море от цялата равнина. Не минало много и земята изсърбала цялата вода и пак се показали селата, полята и ливадите, съборени и покрити с тиня, но всяко на мястото си.

Зарадвали се тъжните овчарчета и овчарки, но най-радостна от всички била Косенка. Плеснала с ръчици и викнала:

— Ех, че ще е хубост, като се позлатят отново полята и се раззеленеят ливадите!

Тогава овчарите пак навели глави, а Лильо рекъл:

— Ами кой ще ни научи как да посеем полята и да орем нивите, като не е останал никой от старите хора?

И наистина нашир и дълж нямало нито един стар човек, само купчината клети деца сред опустошената равнина, а с тях и Регоч, който бил толкова голям, несръчен и неопитен, че не би могъл дори главата си да мушне под техните покриви, нито пък разбирал нещо от техните поля и плугове.

Отново се умърлушили всички, а най-вече Регоч, който толкова бил обикнал прекрасната Косенка, а сега не можел да бъде от някаква полза нито на нея, нито на овчарите.

А което било най-лошо, той се затъжил много за пустия Леген! През нощта се бил нагълтал с тиня за хиляда години и прекомерно се бил нагледал на ужаси. Затова го моряла мъка за големия и пуст Леген, където в мир броял камъните толкова стотин години.

Стояли прочие овчарите печални, печален бил Лильо, а най-печален бил Регоч. Наистина било тъжно да гледаш тази купчина деца, които без старите си хора трябвало да загинат и повехнат като цвете без корен.

Само Косенка надзъртала радостно насам-натам, защото тя никога не бивала тъжна.

Изведнъж викнала:

— Вижте! Вижте! Какви са тези хора? Сигурно знаят чудеса и приказки!

Всички погледнали към селото, а там на един прозорец се показвали две глави — старец и старица. Махали с кърпичка, викали децата по име и се смеели, та целите им набръчкани лица сияели. Това били прапрадядото и прапрабабата, които били единствените умни хора в двете села, та се спасили на тавана.

Боже мили! Ако децата били съгледали на този таван слънцето от изток и звездата денница, нямало да писнат от радост. Чак до небето се чуло как пицят:

— Бабо! Дядо!

И полетели децата като млади палаши към селото, а пред всичките — Косенка, златната ѝ коса се веела на вятъра, а след тях търчали овцете и агнетата. Спрели се чак в селото, където на къщната врата ги посрещнали дядото и бабата. Посрещнали ги, грабнали ги в прегръдките си и всички заедно не знаели как да се наблагодарят на бога, дето дал толкова мъдрост на бабата и дядото, та се спасили на тавана. А това било добро и затова защото в селата били съвсем простовати, нямало в тях нито книга, нито бележка, та ако не били останали бабата и дядото живи, нямало кой да споменава на овчарчетата за бедата, която ги сполетяла от злобата.

Като се напрегръщали, се сетили за Регоч. Огледали се по равнината — Регоч го нямало! Нигде го нямало — изведнъж изчезнал, такъв великан, изчезнал като мишка в дупка.

А Регоч наистина изчезнал като мишка в дупка. Когато се открили дядото и бабата на тавана, Регоч се уплашил като никога дотогава за живота си. Страшно се уплашил от техните нашарени с бръчки старчески лица.

— Ех, боже мой, колко ли ужаси са преживели тези старци в този край, щом са им такива лицата — помислил Регоч; от преголям страх скочил тозчас в онази дупка, в която била пропаднала Зловода, и избягал по пътя назад в своя пуст Леген-град.

* * *

В селото всичко потръгнало на добро. Дядото и бабата упътвали децата, та те орали и сеели. По техен съвет направили само едно село и едно гумно, една църква и едно гробище, за да няма повече злоба и злощастие.

Всичко тръгнало на добро, но най-хубаво от всичко било, че наскре селото имало хубава кула от планински мрамор, на върха на кулата били направили градина, дете цъфтели портокали и лаврови дървета. Тук живеела прекрасната Косенка и гледала от кулата като от облак по целия този край, който толкова й бил харесал, когато слязла за пръв път на земята.

Привечер, когато свършвала полската работа, Лильо довеждал на кулата овчарчетата и овчарките, та играели по месечина хоро в градината и пеели песни с прекрасната, обичлива и весела Косенка.

А Регоч се срещнал отново с водата Зловода под земята. Бучало и тътнело под нея, когато той се борил, докато я пуснал все по-надълбоко и надълбоко, до дъното на пъкъла, та никога вече да не може да послужи на людската злоба.

После Регоч продължил към своя Леген. И сега седи там, камъни брое и се богу моли никога вече да не го извежда от пустия Леген-града, където си му било мястото, като бил такъв голям и неоправен.

СТРИБОРОВАТА ГОРА

I

Влязъл някакъв момък в Стриборовата гора, а не знаел, че това е омагьосана гора и че в нея стават всякакви чудеса. Случвали се в нея добри чудеса, но и обратно, всекиму според заслугите.

А тази гора трябвало да остане омагьосана, докато в нея не влезе човек, комуто неговата неволя е по-мила, отколкото цялата сполука на всички хора.

И така, насякъл си онзи момък дърва и седнал на един пън да си почине, защото било хубав зимен ден. Но от пъна пред него излязла змия и взела да се умилква наоколо му. А това не било истинска змия, ами било човешка душа, проклета заради грях и злоба, и можел да я освободи само онзи, който би се венчал за нея. Бляскала змията като сребро на слънцето и гледала момъка право в очите.

— Ех, че хубава змийка! Всякак бих си я взел в къщи — казал момъкът на шега.

— Ето глупава глава, която ще ме освободи за своя беда — помислила грешната душа в змията, побързала и тозчас се превърнала на хубава девойка, та застанала пред момъка. Ръкавите ѝ бели и везани като пеперудени крила, а малките ѝ крачка като на велможка. Но понеже била помислила нещо лошо, в устата и останал змийски език.

— Ето ме! Води ме у дома си и се венчай за мене! — казала змията-мома на момъка.

Ако той бил опитен и досетлив момък, та да замахнел с опакото на брадвата и да викнел: „Не съм мислил да се венчавам с горско чудо“, девойката щяла да стане отново змия, щяла да избяга в пъна и толкова.

Но той бил някакъв добряк, плах и срамлив младеж и го било срам да не ѝ изпълни желанието, след като се била преобразила заради него. А пък му и харесвала, защото била с хубаво лице, а той бил неопитен, нямало как да знае какво ѝ е останало в устата.

Хванал той девойката за ръка и я повел в дома си. А този момък живеел със своята стара майка и гледал майка си като икона.

— Ето ти, майко, снаха — казал момъкът, като пристигнал с девојката в къщи.

— Слава богу, синко — отвърнала майката и погледнала хубавата девојка. Но майката била стара и мъдра и веднага разбрала какво има снахата в устата си.

Отишла снахата да се преоблече, а майката казала на сина си:

— Хубава мома си избрал, само гледай, сине, да не излезе змия!

Синът едва не се вкаменил от почуда — откъде знаела майка му, че това било змия? Разлютил се в сърцето си и помислил: „Моята майка трябва да е вещица“. И тозчас намразил майка си.

Взели тримата да живеят заедно, но зле и опако. Снахата била злоезична, пакостлива, лакома и избухлива.

Имало там канара, висока до облаците, та снахата заповядала един ден на старицата да ѝ донесе сняг от върха на канарата да се умие.

— Няма път към тази височина — рекла старицата.

— Вземи козата да те води, където, тя нагоре, там ти по чорапи долу — казала снахата.

Там бил и синът, та се засмял на тези думи, само за да угоди на жена си.

Това така наскърбило майката, че тя тръгнала тозчас по снега към канарата, защото животът не ѝ бил свиден. Вървейки по пътя, понечила да се помоли богу за помощ, но се размислила, казвайки: „Какво ще помогне бог, ако синът ми не е харен.“

Но бог все пак ѝ се притекъл на помощ и тя донесла благополучно на снаха си сняг от канарата изпод облаците.

На другия ден снахата заповядала на бабата:

— Иди на замръзналото езеро. Сред него има дупка. Хвани ми на дупката шаран за обед.

— Ще се продъни ледът под мене, ще потъна в езерото — отвърнала бабата.

— Шаранът ще се радва, ако потънеш при него — рекла снахата.

И пак се засмял синът, а бабата така се натъжила, че веднага отишла на езерото. Пукал ледът под бабата, плачела тя, та сълзите замръзвали по лицето ѝ. Но все не рачила да се моли богу, криела от бога, че синът ѝ е грешен.

— По-добре да загина — мислела бабата и вървяла по леда.

Но още не било дошло време да мре бабата. Затова над нея прелетял гълъб, който носел риба. Измъкнала се рибата от гълъба и паднала право пред бабата. Тя взела рибата и я донесла благополучно на снахата.

На третия ден седнала бабата край огнището и взела ризата на сина си да я изкърпи. Като видяла това, снахата връхлетяла върху ѝ, изтръгнала ризата от ръцете ѝ и креснала:

— Остави това, сляпа старице, не е твоя работа.

И не позволила на майката да изкърпи ризата на сина си.

Разтъжило се сърцето на старицата, та излязла пред къщата, седнала на пейката в онази люта зима и се помолила на бога:

— Боже мой, помогни ми!

В това време видяла, че иде някаква бедна девойка, била само в една скъсана риза, а рамото ѝ било посиняло от студ, защото ръкавът ѝ се бил откъснал. Но все пак тя се усмихнала, защото била с приятен нрав. В пазвата си имала връзка трески.

— Искаш ли, бабо, да си купиш борина? — попитала девойката.

— Нямам пари, дъще, но ако искаш, да ти изкърпя това ръкавче — казала нажалената баба, която още държала в ръцете си иглата и конеца за ризата на сина си.

Бабата изкърпила ръкава на момичето, а девойката ѝ дала връзка борина, благодарила ѝ вежливо и си отишла радостна, че рамото ѝ няма да мръзне.

II

Привечер снахата казала на бабата:

— Ние ще отидем на гости у кумата, а ти да сгрееш вода, докато се върнем.

Като тръгнали те, бабата останала сама, взела онази борина, дето ѝ я продало момичето, и запалила огън в огнището, а после отишла в килера за дърва.

Докато търсила дърва в килера, чула, че в кухнята нещо пука, нещо чука: чук! чук!

— Кой е? — попитала бабата от килера.

— Свой! Свой! — отзовали се от кухнята някакви тънки гласове, като че врабци чуруликали под стряхата.

Почудила се бабата какво може да е това по нощите и отишла в кухнята. Като отишла, какво да види, в огнището тъкмо се били разпалили борините, а около пламъка играели хоро домашните духове^[1], все мъжлета едва по половин лакът. Имали си кожуси, калпаци и цървули, червени като пламъци, косите и брадите им били сиви като пепел, а очите жарки като жив въглен.

Те излизали все повече и повече от пламъка, всяка борина пускала по един. Както излизали, почвали да се смеят и пискат, премятали се по огнището, цвърчали от радост и се хващали на хоро.

Че като заиграло хорото — по огнището, по пепелта, под полицата, на стола, под пейката, над пейката! Скачай! Скачай! Бързо! Още по-бързо! Закачат се, пицят, бутат се и се кривят. Солта разсипали, кваса разлели, брашното пръснали — от голяма радост. Огънят в огнището пламти и свети, пращи и грее, а бабата гледа ли, гледа. Не ѝ е жал ни за солта, ни за кваса, ами се радва на веселбата, пратена ѝ за утеха.

Сторило ѝ се на бабата, че се е подмладила — засмяла се като гургулица, подскокнала като момиче, хванала се на хорото с домашните духове и заиграла. Но в сърцето ѝ все пак останала горчилка, а тя била толкова тежка, че хорото тозчас спряло.

— Братя — казала тогава бабата на домашните духове, — дали знаете как да ми помогнете да видя езика на снаха си, пък като кажа на сина ми какво съм видяла, може да се осъзнае!

Взела бабата да им разказва всичко както си било. Те насядали наоколо по ръба на огнището, пуснали крачката си от огнището, нанизали се като репей до репей, слушали бабата и току клатели глави от почуда. Както клатели глави, така им се нажежавали червените калпаци, ще речеш, че самият огън в огнището пламти.

Като свършила бабата да разказва, викнал единият от домашните духове на име Малчо Тинтилинич^[2]:

— Аз ще ти помогна! Ще ида в слънчевата земя и ще ти донеса сврачи яйца. Ще ги сложим под кокошка и като се измътят сврачетата, снахата ще се подмами, ще се полакоми като всяка горска змия за сврачетата и ще изплезе език.

Всички писнали от радост, дето така хубаво се сетил Малчо Тинтилинич. Докато врецели, колкото могли, ето че снахата се връща от гости и си носи кравай.

Втурнала се сърдито от вратата да види кой пици в кухнята. Но щом отворила вратата, хоп! — изпращял пламъкът, домашните духове скочили, тупнали всички едновременно с крачка в огнището, понесли се над пламъка, полетели под покрива, тропнали дъските на покрива и домашните духове изчезнали.

Само Малчо Тинтилинич не побягнал, ами се скрил в пепелта.

Тъй като пламъкът ненадейно бухнал нагоре, а вратата се ударила в рамката, снахата така се уплашила, че тупнала на пода като чувал. Краваят се смачкал в ръцете ѝ, косата и гребените ѝ се разпилели, пули очи и вика от яд:

— Какво става, стара нещастнице?

— Вятърът вдигна пламъка, като отвори вратата — казала бабата и се държала мъдро.

— А какво е това в пепелта? — отново подхванала снахата, защото от пепелта стърчала червената пета на Малчовото цървулче.

— Това е въгленче — отвърнала бабата.

Снахата не хващала вяра, ами станала, както била разплетена, да види отблизо какво има в огнището. Приближила лице до пепелта, но Малчо Тинтилинич бързо ритнал с краче и чукнал с петата си снахата

по носа. Викнала снахата, като че се дави в морето, лицето ѝ почерняло цялото, а пепелта посипала разрешената ѝ коса.

— Какво е това, стара нещастнице? — пищи снахата.

— Пръснал те е кестен от жаравата — отвърща бабата, а Малчо Тинтилинич се пука от смях в пепелта.

Когато снахата отишла да се умие, бабата показала на Малчо Тинтилинич къде в килера снахата била насадила квачка, та да има малки пиленца за Коледа. Още същата нощ Малчо Тинтилинич донесъл сврачи яйца и ги сложил под квачката вместо кокошите.

---

[1] *Домашни духове* — У всички славянски народи така се наричат духовете, които идват на огнището и повечето пъти правят пакости, а понякога умеят да направят и добро. — Б.а. ↑

[2] *Малчо Тинтилинич* — Старо народно наименование на един от най-палавите домашни духове. — Б.а. ↑

III

Снахата заповядала на бабата да гледа добре квачката, та да ѝ обади, като се излюпят пилетата. Искала да повика цяло село да види, че тя има пиленца по Коледа, когато никой няма.

Дошло време, излюпили се сврачетата. Обадила бабата на снаха си, че са се излюпили пиленцата, а снахата извикала цяло село. Дошли кумички и съседи, мало и голямо, а там бил и синът на бабата. Снахата заповядала на бабата да донесе кошницата в пруста.

Бабата донесла кошницата, повдигнали квачката, че като закрепяло нещо в нея, изскокнали голите сврачета — скок-подскок по пруста.

Когато снахата-змия съгледала така ненадейно сврачетата, подмамила се, змийският ѝ нрав се полакомил, снахата полетяла по пруста след сврачетата и изплезила след тях своя тънък и остър език като в гората.

Писнали и се прекръстили кумички и съседи, та повели децата си вкъщи, защото разбрали, че това е наистина горска змия.

А майката отишла радостно при сина си и рекла:

— Отпрати я, сине, откъдето си я довел, сега видя с очите си кого храниш в къщата си. — И майката понечила да прегърне сина си.

Но синът бил съвсем глупав човек и още повече се опънал и срещу селото, и срещу майка си, и срещу самите си очи.

Не само не рачил да кори своята жена змия, ами викнал на майка си:

— Откъде намери сврачета по това време, стара вещице? Махай ми се от къщата!

Видяла майката сега, че няма помощ. Заплакала горчиво и само се молила поне да не я гони от къщи, докато е още денем, да не види селото какъв син е отхранила.

Синът склонил майка му да остане до вечерта вкъщи.

Като дошла вечерта, бабата взела в торбата си малко хляб и малко от онази борина, която ѝ било дало бедното девойче. И после

излязла с вайкане от къщата на сина си.

Щом прекрачила прага, огънят в огнището изгаснал и разпятието паднало от стената. Останали синът и снахата сами в мрачната соба и тогава синът разбрал, че е извършил голям грях към майка си и силно се разкаял. Но не посмял да каже това на жена си, защото бил страхлив, ами ѝ рекъл:

— Хайде да тръгнем след старата, да видим как ще загине от студ.

Скочила весело злорадата снаха, намерила кожусите, облекли се и тръгнали отдалече след старицата.

А бабата вървяла натъжена среднощ по снега през полето. Като дошла до едно голямо стърнище, стегнал такъв студ, че не могла да върви по-нататък. Затова извадила борината от торбата, разровила снега и стъкнала огън да се посгрее.

Едва се разгоряла борината и да видиш чудо! От нея излезли домашните духове като от огнището!

Наизскачали от огъня в снега наоколо, а след тях хвърчали искри на всички страни в тъмната нощ.

Драго ѝ станало на бабата, едва не заплакала от умиление, че не я били оставили сама на пътя. А те се събирали около нея, смеели се и пищели.

— Братя — рекла бабата, — не ми е до радост, а ми помогнете в бедата.

Разказала бабата на домашните духове как глупавият син още повече се озлобил към нея, откакто и той, и цялото село се уверили, че снахата наистина има змийски език.

— Изгони ме, помогнете ми, ако можете.

Помълчали домашните духове, потъпкали снега с цървулките си, не знаели какъв съвет да дадат на бабата.

После Малчо Тинтилинич рекъл:

— Да отидем до Стрибор, нашия старейшина. Той знае съвет за всичко.

Тозчас Малчо се качил на един глогов храст, свирнал с пръсти и не щеш ли, в тъмнината през тишината при тях пристигнали в тръс елен и дванайсет катерици.

Сложили бабата на елена, а домашните духове яхнали катеричките и тръгнали към Стриборовата гора.

Яхали те през нощта — еленът имал рога разклонени, а на всяко клонче звездица. Светел еленът и показвал пътя, а след тях препускали дванайсетте катерици, всяка катерица имала по две очи като два безценни камъка. Препускат те и бързат, а след тях отдалече тичат снахата и синът, дъх не им остава.

Така стигнали до Стриборовата гора и еленът понесъл бабата през гората.

Познала снахата всичко в тъмнината, разбрала, че това е Стриборовата гора, където веднъж вече била прокълната за греха си, но от голяма злоба не могла нито да се сети за новите си грехове, нито да се побои заради тях, ами още повече се радвала, думайки:

— Ще се погуби невежата баба в тази гора сред толкова магии — и още по-бързо полетяла след елена.

Еленът донесъл бабата пред Стрибор. А Стрибор бил горският старейшина. Седял сред гората в един толкова голям дъб, че в него имало седем златни палата и осмото било село, със сребърна ограда оградено. Пред най-хубавия палат седял Стрибор на столче, в червен ямурлук.

— Помогни на бабата, закъсала е от снаха-змия — рекли домашните духове на Стрибор, след като му се поклонили и те, и бабата. Разказали всичко, както си било. А снахата и синът се примъкнали до един дъб и през една червоядина гледали и слушали какво ще стане.

Когато домашните духове свършили разказа си, Стрибор рекъл на бабата:

— Не бой се, бабичко! Остави снаха си нека живее в злоба, докато злобата не я доведе отново тук, откъдето твърде рано се освободи. А на теб лесно ще ти помогна. Виж там онова село, със сребро оградено!

Погледнала бабата, това било нейното родно село, в което минали младините ѝ, а в селото имало заговезни и веселба. Камбаните бият, гусли свирят, байраци се веят и песни подвикват.

— Влез през оградката, плесни с ръце и тозчас ще се подмладиш. Ще останеш в твоето село да си гледаш младостта и да се радваш както преди петнадесетина години! — казал Стрибор.

Развеселила се бабата като никога, хукнала към оградката, вече се била хванала за сребърната вратичка, но в това време се сетила още

нещо, та запитала Стрибор:

— А какво ще стане с моя син?

— Не ставай глупава, бабо! — отвърнал Стрибор. — Какъв ти син? Той ще остане в това време, а ти ще се върнеш в своята младост! Няма и да знаеш за някакъв си син!

Като чула това, бабата тежко се замислила. После се върнала полека от гредите, дошла обратно пред Стрибор, поклонила се дълбоко и рекла:

— Сполай ти, добри господарю, за цялото добро, което ми даваш. Но по-хубаво е да си остана в бедата и да знам, че имам син, нежели да ми дадеш цялото благо и цялото добро на този свят, но да трябва да забравя сина си!

Като казала това бабата, цялата дъбрава заехтяла силно, магиите в Стриборовата гора престанали, защото на бабата ѝ била по-скъпа нейната беда, отколкото цялото щастие на този свят.

Залюляла се цялата гора, продънила се земята, пропаднал в земята огромният дъб с палатите и селото, със сребро оградено, изчезнал Стрибор и домашните духове — писнала снахата иззад дъба, превърнала се в змия, побягнала в дупката, а майката и синът се намерили сред гората сами един до друг.

Паднал синът на колене пред майка си, целува ѝ полите и ръкавите, после я вдигнал на ръце и я понесъл към къщи, където пристигнали по живо, по здраво преди да съмне.

Молил синът бога и майка му да му простят. Бог му простил, а майка му не му се сърдела.

После момъкът се венчал за онова бедно мило девойче, което им било довело домашните духове в къщи. И досега живеят честито всички заедно, а през зимните вечери Малчо Тинтилинич им идва на драго сърце в огнището.

**БРАТЧЕТО ЯГЛЕНЧО И СЕСТРИЧКАТА
РУТВИЦА**

I

Неприятели нападнали укрепения град на някаква благородна и добра княгиня. Княгинята не могла така бързо да събере своята голяма и вярна войска и да отбрани своя укрепен град, та трябвало да побегне през нощта със сина си, с малкия княз, в прегръдките си.

Бягала тя с него цяла нощ, а като почнало да се разденва, стигнали пред страшната Китеж^[1] планина, която била на края на княжеството.

По това време вече никъде по света нямало нито змейове, нито вили, нито вещици, нито каквито и да било злосторници съгледвачи. Бил ги прогонил светият кръст и човешкият разум. Само в Китеж планина се бил скрил последният Огнен змей, служели му седем вили поборнички^[2]. Затова била страшна Китеж планина. Но под планината се гушела тиха долинка. Тук живеела младата овчарка Милойка в плетена колибка и пазела стадото си.

Та тъкмо в тази долинка пристигнала на разсъмване княгинята с детето и като съгледала пред колибата Милойка, пристъпила към нея и се примолила: „Скрий мене и князчето в колибката си през деня да не ни намерят неприятелите. Като се мръкне отново, ще бягам нататък с князчето“. Милойка ги приела, напоила ги с овче мляко и ги скрила в колибката си.

Като дошла вечерта, благородната и добра княгиня казала: „Аз трябва да тръгна с князчето. Но те моля, вземи този мой златен пояс и това златно кръстче на князчето, на червена връвчица. Ако някъде ни намерят неприятелите, ще ни познаят по пояса и кръстчето. Прибери тук тези две неща и ги пази в колибката си. Когато моите военачалници съберат войска и прогонят неприятеля, тогава аз ще се върна в укрепения град и ще те направя там моя мила другарка.“

— Не мога да бъда твоя другарка, благородна княгиньо, защото не съм ти равна нито по благородство, нито по разум. Но ще запазя твоя пояс и кръстчето, защото в истинска беда и неволя и сърцето на просяка може да бъде другар на царското сърце — рекла Милойка.

Така рекла Милойка и приела от княгинята кръстчето и пояса на съхранение, а княгинята взела малкото князче в прегръдките си и продължила в нощта, която била така тъмна, че не се виждало кое е трева, а кое камък, кое е поле, кое — море.

---

[1] *Китеж* — Руският писател Мережковски си спомня по руските предания тайнствения Китеж (Дива гора и езеро Светлояр), където ставали всякакви чудеса и страхотии. — Б.а. ↑

[2] *Вили съзаклятнички* — Нашият народ има например название „заклети змии“ за онези змии, които уж през есента се заклевали, че няма да заспят зимен сън, докато не убият някого. — Б.а. ↑

II

Минали много години от онова време, но княгинята не се върнала нито в земята си, нито в укрепления си град.

Нейната голяма войска и нейните славни военачалници били толкова неверни, та всички се подчинили веднага на неприятеля. И затова неприятелите отнели земята на благородната и добра княгиня и се разположили в нейния укрепен град.

Никой не знаел, нито можел да научи какво се било случило с княгинята и с малкия княз. В онази тъмна нощ могла, както бягала, да падне в морето или в пропаст, или да загине другояче с детето си.

Но овчарката Милойка вярно пазела златния княгинин пояс и златното кръстче на князчето.

Идвали наперени най-богатите момци от село и искали да вземат Милойка за жена, защото златният пояс и златното кръстче на червената връвчица стрували колкото десет села. Но Милойка не рачила да вземе нито един от тях за мъж, като казвала: „Вие идвате заради златния пояс и кръстчето, но те не са мои и трябва да ги пазя по-добре, отколкото моите овце или колибката ми.“

Така казвала Милойка и затова взела за мъж някакъв беден и кротък момък, който нехаел за златния пояс и кръстчето.

Живели те като бедняци, много пъти нямало ни хляб, ни брашно в дома им. Но те и не помисляли да продадат пояса или кръстчето.

След няколко години Милойкиният мъж се разболял и умрял. А малко след това и Милойка хванала тежка болест, та усетила, че също ще умре. Затова извикала при себе си двете си деца, малкото момиченце Рутвица и още по-малкия си син Ягленчо, та им дала всекиму по дар — на Рутвица закопчала златния пояс, а на Ягленчо вързала на врата златното кръстче на червена връвчица. И рекла Милойка:

— Сбогом, мои деца! Ще останете сами на света, а не ви научих на голяма хитрост. Но ще даде бог на вас, слабите, да ви е достатъчно онова, което ви научих. Не се оставяйте един друг и пазете свято това,

което майка ви е предала на съхранение, а аз ще остана винаги между вас. — Така каза майката и умряла.

Рутвица и Ягленчо били толкова малки, че не разбрали какво говори майка им. Седнали един до друг край мъртвата си майка като две истински сирачета и чакали какво ще стане с тях.

След малко дошли хора от селото и казали, че на другия ден трябва да погребат Милойка.

III

Но на другия ден се случило още нещо. Когато хората се върнали от погребението, всички влезли в къщата на приказки, само Рутвица и Ягленчо останали пред къщи, защото все още мислели, че тяхната майка ще дойде отнякъде.

В това време между тях се спуснал от висините голям орел, хвърлил Рутвица на земята, хванал я с ноктите си за златния пояс и я отнесъл в небето под облаците.

Летял орелът и носел Рутвица в гнездото си, тъкмо в Китеж планина.

За Рутвица не било тежко да лети така на златния пояс. Само ѝ било мъчно, че е разделена от единствения си брат и все си мислела: „Защо орелът не понесе и Ягленчо.“

Така долетели те на Китеж планина и тук Рутвица съгледала неща, каквито никога не била виждала нито тя, нито другите обитатели на долината, защото всеки се дърпал от страшната планина, а който някога попаднел в нея, не се връщал вече. И така, Рутвица видяла, че на една скала се били събрали седемте вили Поборнички, които служели на Огнения змей в Китеж планина. Наричали се Поборнички, защото се били заклели, като последни от племето на вилите, да отмъстят на човешкия род.

Поборничките гледат — орелът носи момиченце. А вилите и орлите се били споразумели всеки да донася плячката си на онази скала и там, на скалата, да присъждат какво ще правят с плячката и кому ще се падне. Затова онази скала се наричала Подялба.

И така вилите подвиквали на орела:

— Хей! Брате! Кликуне! Слизай на Подялба.

Но за щастие, каквито са приятелите, такъв и отговорът!

На орела Кликун му допаднала Рутвица и той не спазил уговорката и не рачил да се спусне на Подялба, ами носел Рутвица в гнездото си, за играчка на орлетата.

Но трябвало да прелети през върха на планината, защото гнездото било оттатък планината.

А навръх планината имало езеро, сред езерото — остров, а на острова имало стара черквица. Около езерото имало ливадка, а около ливадката — бразда, отдавна изорана. През тази бразда не смеели да дойдат от планината нито Змеят, нито вилите, нито никакви страхотии. Тук около езерото цъфтели и ухаели цветя, тук се били приютили гургулици и славеи и всякаква друга твар от планината.

Нямало ни мъгла, ни облак над свещеното, заобиколено с бразда езеро, ами постоянно се сменяли слънчицето с месечината.

Когато Кликун долетял с Рутвица над езерото, Рутвица съгледала черквицата. А като видяла черквицата, се сетила за майка си, а като се сетила за майка си, хванала се за сърчицето, а като се хванала за сърчицето, разкопчал се майчиният ѝ дар, златният пояс на Рутвица.

Разкопчал се поясът, изпаднала Рутвица от орловите нокти тъкмо в езерцето, а след нея паднал и нейният пояс. Хванала Рутвица пояса и минала по папура и камъша, по водораслите и тръстиката на острова. И там седнала на камък пред черквицата. А Кликун като бесен вихър отлетял нататък, защото не смее да стъпи на свещеното езеро.

Сега Рутвица била спасена, защото през браздата никакво зло не можело да дойде при нея. Но каква полза, като била сама, сиротинката малка, навръх страшната Китеж планина и никой не можел да дойде при нея, нито тя можела да отиде някъде.

IV

В това време хората, които били погребали Милойка, съгледали, че орел отнесъл Рутвица. Отпърво всички се завайкали, но после един от тях рекъл:

— По-добре, хора божии, че орелът отнесе Рутвица. Трудно би се погрижил някой в село за две деца. А като е самичък Ягленчо, лесно ще се грижи някой в селото за него.

— Да, да, така е по-добре — подхванали веднага всички останали. — Лесно ще се погрижим за Ягленчо, като е самичък.

Постояли още малко пред колибката, погледали натам, където изчезнал във висините орелът с Рутвица, а после влезли отново в къщата да пият и разговарят, като думали все едно и също.

— Всеки от нас на драго сърце ще вземе Ягленчо.

Говорели така, ама никой от тях тонинко не погледнал Ягленчо, да му подаде чаша вода, въпреки че било голяма горещина. А Ягленчо бил жаден и влязъл в собата да помоли за вода. Но бил толкова мъничък, че никой от онези хора не разбрал говора му. Ягленчо искал някой да му достигне неговата дървена чашка, но никой от онези хора не знаел, че над гредата е Ягленчовата дървена чашка.

Видял това Ягленчо, огледал се за миг по собата, и усетило детето — всичко това не е нищо, останах си сам на света. — Затова се навел над стомната, която стояла на земята, насърбал се колкото могъл с водица и тръгнал да търси сестра си Рутвица.

Като излязъл от къщи, тръгнал по пътя след слънцето, накъдето бил видял, че орелът отнесъл Рутвица.

V

Слънцето отивало до Китеж планина и така Ягленчо, като гледал все него, скоро дошъл до планината. Нямало никой с Ягленчо да му каже: „Не отивай, дете, в планината! Планината е пълна със страхотии“, и затова той, глупавото дете, вървял и почнал да се катери по планината.

Но на Ягленчо не му било никак страшно. Неговата майка го била изгледала като цветче в саксия, така че досега не му се била случвала и най-малка беда — нито стърнище го било уболо, нито зла дума го била уплашила.

Затова в Ягленчовото сърце не могъл да дойде страхът, каквото и да видели очите му или да чуели ушите му.

И така Ягленчо се изкатерил благополучно в планината и стигнал до първите скали и клисури.

А там под Подялба се били събрали вилите Поборнички и все още обсъждали как ги бил измамил Кликун. В това време те забелязали, че към тях иде някакво дете, катери се по планината! Радвали се Поборничките — няма да имат много работа с такова малко дете!

Когато Ягленчо се приближил, те се появили пред него. Направили бързо кръг наоколо му. Зачудил се Ягленчо, дето толкова госпожи се разхождали пред него, че пък и всяка имала по две големи крила. Една от Поборничките пристъпила към детето да го хване за ръка.

Но Ягленчо носел кръстчето на врата си. Когато тя видяла кръстчето, запищяла и отскочила от Ягленчо, защото вила не можела да го пипне поради кръстчето.

Но Поборничките не рачили така лесно да пуснат детето. Събрали се наоколо му в широк кръг и умували тихичко какво да правят с него.

Сърцето на Ягленчо било спокойно, а Поборничките умували и такива черни мисли бълнували, че от тях черни горски оси им

бръмчали около главите, а Ягленчо колкото и да ги гледал, нищо лошо не могъл да си помисли, камо ли да се уплаши! Даже му харесали крилата на една от Поборничките, дето се размахвали така, и той отишъл при нея да ги разгледа отблизо.

— А така — помислила си тя. — Не смея да го пипам, но ще го подмамя във вълча яма.

А там имало яма, покрита с клони, за да не се забелязва; в нея стърчали колове и бодли. Който стъпел на тези клони, тозчас пропадал в дупката и се убивал от бодлите.

И така Поборничката мамила Ягленчо към вълчата яма, непрекъснато се отмествала от него, а той все вървял подир нея да види отблизо крилата ѝ. Така стигнали до ямата. Тя прелитнала над ямата, а малкият Ягленчо се излъгал, стъпил на клоните и пропаднал в ямата.

Викнали от радост Поборничките, долетели да видят как е загинало детето върху бодлите.

Откъде могли да знаят вилите, че детето е мъничко!

Ягленчо бил лек като пилеце. С него пропаднали и малко клони и листа, шиповете се покрили с листа, а Ягленчо, малък и лек, останал да лежи върху листата като на креват.

Като се намерил легнал така на меко, той си помислил: „Май че трябва да се спи.“ Сложил ръчички под главата си и заспал сладко, без да мисли за това, че е хванат в дълбока яма, от която не може да излезе.

Около него стърчали още много непокрити шипове, над ямата се били навели злобните вили. А Ягленчо си спял тихо и спокойно, като че спи на босилек. Не помръдвал — майка му го била научила така, думайки: „Като легнеш, синко, затвори очички и не се мърдай да не изплашиш ангела-пазител.“

Стоят те около ямата, гледат: детето си спи, като че е млад царевич на златна постилка! „Няма да ни е леко с това дете“, рекли вилите. Затова отлетели на Подялба и направили съвет как да го погубят, като не смеят да го пипат заради кръстчето.

Съветвали се, съветвали, тогава една от Поборничките се сетила и викнала: „Ще направим буря, ще пуснем страшен дъжд, ще дойде порой от планината и ще удави детето в ямата.“

— Хей! Хей! — завикали всички вили, махали с крила от радост и се понесли тозчас в мрака над планината, да свиват облаци и да

правят буря.

VI

Седялата малката Рутвица наврѣх планината на своето островче, на своето езеро. Около нея хубави пеперуди, току ѝ кацат на рамената, а сива гургулица ѝ довела в скута своите гургулички, та ги хранела там със зрънца. И клонка от малина се спуснала над Рутвица, та тя се назобала с червени малини, така че нищо не ѝ липсвало.

Но била сама малката сиротинка, тъжно ѝ било на сърцето, зер си мислела, че завинаги е разделена от единственото си братче Ягленчо, и мислела още дали го е някой с водица напоил, дали го е някой сложил да спи?

Като си мислела така жално, погледнала Рутвица горе към небето. Погледнала и забелязала как горе около планината се вие черна мъгла като нощ. Над Рутвица и над обиколеното с бразда езеро греело слънце, но наоколо непрестанно се свивала и раздипляла мъгла, кълбели се и се въртели черни облаци, вдигали се и се спущали като черен тежък дим. А от този дим от време на време пръскали огнени искри.

А то Поборничките събирали над планината черни облаци, като махали с големи крила, а очите им сипели огнени искри през облаците. После отведнѣж от облака загърмявало силно и из планината завалявал тежък дѣжд, а Поборничките викали и виели през дѣжда и грѣмотевиците.

Като видяла това, Рутвица си помислила: „Над мен има слънчице и нищо не може да ми се случи, но може би някому в планината трябва да се помогне в тази буря.“

И макар и да мислела, че в планината няма добри души, но тъй като в порутената черквица била останала камбаната, Рутвица хванала въжетото и почнала да бие в бурята. Биела за всеки, който е в беда.

Когато от острова забила така ненадейно камбаната, която била мълчала вече стотина години, Поборничките в облаците се уплашили, объркали си работата, зарязали бурята, побягнали на всички страни от

страх, скрили се коя под скалата, коя под клисурата, коя в хралупите, коя в папратта.

В същия миг планината се очисти и слънце засияло по нея, където вече стотина години не било имало слънце.

Грейнало слънце, дъждът ненадейно спрял. Но гибелта на малкия Ягленчо вече била сигурна!

Защото от първия дъжд се бил събрал порой по планината и голяма вода се спущала точно към ямата, където спял той.

Ягленчо не бил чул нито бурята, нито гръмотевиците, нито сега чувал пороя, който шумял силно и бликал със страшна бързина към него да го удави.

Водата нахлула в ямата, нахлула и тозчас покрила детето.

Покрила го, удавила го в същия миг — вече не се виждала нито яма, нито шипове, нито Ягленчо, а само вода, която блика надолу из планината.

Но както била нахлула водата в ямата, така се завъртяла долу в нея, размесила се, преметнала се, после ненадейно издигнала и клони, и листа, а на клоните малкия Ягленчо. Повдигнала го, издигнала го от ямата и го понесла върху клоните из планината.

Пороят бил така силен, че търкалял и влачел големи камъни и стари дъбове и нищо не могло да ги спре, защото били тежки и силни, а пороят бил як.

Но малкият Ягленчо летял на своите клони леко по пороя — така лекичък като бяла розичка и всеки храст можел да го спре.

И наистина, намерил се храст на пътя и клоните с Ягленчо се закачили за храста. Ягленчо се събудил бързо, хванал се с ръчица за храста и се качил на него, та седнал на върха му като птиче.

Над него греело мило и ясно слънчице. Под него бликала страшна вода, а той седял на храста в бяла ризка и въртял очи от почуда, защото не знаел, малкият глупчо, какво било това, кой ли го събудил така бързо.

Докато си търкал очите, водата пролетяла през планината — пороят изчезнал. Гледал Ягленчо подир пороя как изчезва под скалата, гледал как се изцежда и пълзи кал около храста, пък после слязъл от храста и си помислил:

— Сигурно трябва да продължа да вървя, щом ме е събудиха.

И продължил пътя си нагоре в планината. А така сладко се бил наспал, че бил много радостен и му се струвало, ей сега ще намери Рутвица.

VII

Щом спряла да бие камбаната, силата на Поборничките се върнала. Охрабрили се, измъкнали се всяка от своето скривалище. Като излезли, гледат — слънце в планината! А злите вили от нищо не се бояли така, както от слънцето. И понеже не могли толкова бързо да замъглят цялата планина, всяка от тях замътила бързо малко мъгла около себе си и полетели към ямата да видят как се е удавил Ягленчо.

Като отишли там и погледнали в нея, какво да видят, ямата била празна, Ягленчо го нямало!

Ахнали Поборничките от голям яд и се огледали по планината да не би да го е затрила някъде водата в камъните. Но като се загледали, що да видят — Ягленчо си върви весело по пътя, слънчицето му суши ризката на гърба, а той си пее тихичко, колкото знае да пее едно дете.

— Както върви, това дете ще ни избяга — завайкала се една Поборничка. — Детето е по-силно от нас. Я да повикаме Огнения змей да ни помогне.

— Не се посрамвайте, сестри мои — рекла втора. — Ще можем и сами да надвием такова слабо детенце.

Така говорела тя, но не знаела, че Ягленчо в своето спокойствие е по-силен от цялата злоба и цялата мъдрост на Китеж планина.

— Ще пратим мечката да утрепе детето. Нямата мечка не се бои от кръста — казала едната Поборничка и веднага полетяла към мечата пещера.

Мечката лежала и си играела с малкото мече.

— Хайде, Медунке, на пътеката. По нея върви дете. Причакай го, убий го, Медунке кумице — казала вилата.

— Не мога да си оставя мечето — отговорила Медунка.

— Аз ще ти го бавя — рекла вилата и веднага взела да си играе с мечето.

И така, отишла Медунка на пътеката и ето ти го Ягленчо иде.

Вдигнала се веднага мечката на задните си крака, протегнала лапи напред, върви така към Ягленчо да го убие.

Страшно било да погледнеш мечката, но Ягленчо нищо страшно и лошо не виждал в нея и не могъл нищо лошо да си помисли.

— Ето че иде някой и ми протяга ръце. И аз трябва да му протегна ръце.

Ягленчо вдигнал веднага двете си ръчички, протегнал ги към мечката и върви право към нея, като че майка му го вика в прегръдката си.

Още малко и ще го сграбчи страшната мечка. Била дошла вече до него и веднага щяла да го сграбчи и убие, ако се обърнел да бяга. Но тя видяла, че има време да съобрази откъде най-добре ще го хване. Изпънала се нагоре, оглежда Ягленчо отдясно и отляво — сега ще се спусне върху него.

В това време обаче ревнало малкото мече в пещерата. Черна оса от тези, които вилите водели край себе си, го ухапала. Заревало силно мечето, зер колкото и да е диво медункиното племе, не понася без викове чуждите бели. Ревяло с цяло гърло мечето, а Медунка като чула, че малкото ѝ реве, забравила и Ягленчо, и цялата планина! Спуснала се тя на четирите си крака и препускала в тръс към пещерата.

Хванала ядосаната Медунка в лапата си косата на вилата. Понапердашили се, потъркаляли се, пооскубали се и оставили на мира Ягленчо.

Тръгнал Ягленчо след мечката и погледал за миг как се търкалят и зъбят — погледал той, после само се засмял с все сила, глупавичкото дете, и продължил нататък из планината. Без да знае, че главата му е в торбата!

VIII

Събрали се отново Поборничките на Подялба да направят съвет що да сторят с Ягленчо.

Вече и те се били уморили да летят до Подялба и обратно и да умуват за Ягленчо. Затова били твърде ядосани.

— Хей, ще отровим детето. Няма мъдрост или магия, които биха го спасили от това — заключили те. И веднага една от тях взела дървена талерка и полетяла към някаква поляна в планината да набере отровни яголки.

А Ягленчо и не помислял, че някой умува какво да го прави, или че някой си блъска главата за него, ами си вървял весело през планината и си гукал тихо като млад гълъб.

И така дошъл до отровната поляна. Сред поляната имало пътека. От едната страна на пътеката било покрито с червени яголки, а от другата — с къпини. И едните, и другите били отровни и всеки, който хапнел от тях, загивал.

Но откъде можел да знае Ягленчо, че на света има отрова, когато го било отхранило майчино мляко!

Ягленчо огладнял, а червените яголки в полето му харесали. Но той видял, че надалеч пред него някой бере от червената страна яголки и не вдигал глава, понеже бързал. Това била вилата, беряла яголки да отрови Ягленчо.

— Това е нейната страна — помислил Ягленчо и отишъл при къпините, защото го били научили да не посяга на чуждото. И той седнал между къпините и почнал да зоба, а вилата се била отместила надалече в ягодите и не знаела, че Ягленчо е дошъл вече и зоба от черната страна.

Като се назобал, той станал да си продължи пътя. Но, ай! Почнало да му тъмнее пред очите, много го заболяла главата, а земята сякаш се люлеела под краката му.

Това било от черната отрова.

Ай, Ягленчо малък, ти не знаеш нито хитрости, нито магии, как ли ще се спасиш от тази беда?

Но Ягленчо въпреки това си продължил пътя, защото си мислел — няма нищо от това, че му тъмнее пред очичките и му се люлее земята.

Така той стигнал до Поборничката, дето беряла ягоди. Тя съгледала детето и тозчас изтичала на пътеката пред него с чинийка червени ягоди. Сложила пред него пахарката и му махала да яде.

Не знаела Поборничката, че Ягленчо вече се бил назовал с къпини, да знаела, нямало да го кани с ягоди, ами щяла да го остави да умре от черната отрова.

На Ягленчо вече не му било до ягоди, защото много го боляла главата. Но майка му го била научила: „Яж, синко, като те каня, не наскърбявай майка си.“

Това не било нито хитрост, нито магия, дето майка му някога го била учила. Но в добър час Ягленчо постъпил според думите ѝ.

Взел той чинийката и изобал червените ягоди. Като ги изял, очичките му се прочистили, нито го боляла вече главата, нито сърчицето, нито му се люлеела земята.

Червената отрова убила черната отрова в Ягленчо. А той плеснал радостно с ръчици и си продължил пътя здрав като рибка, радостен като птиче.

Вече се виждал върхът на планината и Ягленчо си мислел:

— По-нататък от върха няма свят. Там трябва да намеря Рутвица.

IX

Не повярвала вилата на очите си, като гледала след Ягленчо, а той си вървял и му нямало нищо от толкова много отрова.

Гледала тя, гледала, пък после заплакала гневно. Не знаела по какво чудо се е спасил Ягленчо. Виждала само, че детето ще ѝ побегне на езерото, защото било вече до върха.

Нямало кога да лети на Подялба и да се съветва с другарките си. Когато има истинска беда, не помагат съвети. Ами полетяла право към своя брат, гласовитата птица Букач.

Букач гнездял в планината на мочурището — и то точно до браздата, с която било заобиколено свещеното езеро. Дори той, птица буйна, не смеел да мине през браздата на езерото, но тук, на междата, го били настанили проклетниците, за да пречи с шумотевицата си на тишината на езерото.

— Букаче, братко мили! — рекла Поборничката на Букач. — По пътя върви дете. Спри го с шумотевицата си тук на браздата да не ми побегне през нея на езерото. Аз отивам за Огнения змей.

Така рекла тя и полетяла като стрела през планината за Огнения змей, който спял в клисурата.

А Букач само чакал да му кажат да вика, защото бил много горд със силата на гласа си.

Вече настъпвал мрак и било вечер. Ягленчо приближавал все повече към браздата, а през нея се виждало езерото и на него — бялата черквица.

— Ето ме накрай света, само да премина онази бразда — мислел си Ягленчо.

Но отведнъж по планината се чул такъв страшен вик, че клоните се люлеели и листата по дърветата се обръщали, а скалите и клисурите ехтели до най-дълбоките бездни. Букач ревял.

Ревял страшно, можел да се уплаши и сам Скендер бег силни, защото Скендер бег помнел рева на турските топове.

Но някакъв си Ягленчо, комуто никой досега даже не бил викнал от яд или от злоба, не могъл да се уплаши.

Чува Ягленчо, че нещо бучи, та гората се люлее, а той отива все по-близо да види какво е това голямо нещо. Като отива, що да види — това било птица, не по-голяма от кокошка!

Мушне птицата клюна си в мочура, после повдигне глава и надува врат като мех, та реве, мили боже, така, че ръкавите на Ягленчо треперят. Харесало му това чудо, та седнал да погледа отблизо как реве Букач.

Седнал Ягленчо точно под браздата пред Букач и поглежда под врата му (защото било тъмно) да види по-добре как си напъва врата.

Ако бил по-хитър Ягленчо, нямало да остане точно под браздата в планината, дето всички зли духове можели да му напакостят, ами щял да прекрачи крачка през браздата да се спаси там, където злите духове не смеят да минат.

Но бил глупавичък малкият Ягленчо и можел да загине още тук, където спасението му било пред очите.

И така, Ягленчо се забавил покрай Букач.

Забавил се, излъгал се.

Докато той се маел така, Поборничката събудила Огнения змей, дето спял в клисурата.

Събудила го и го води по пътя в планината. Иде страшен Змеят огненосец, сипе огън от двете си ноздри, мята пътем ели и борове — тесен му е пътят в планината.

Защо не тичаш, малки Ягленчо! Само скокни през онази бразда, и си спасен за радост и здраве!

Но Ягленчо хич не мислел да побегне, а си стоял кротко под браздата и като съгледал как през нощния мрак се вдига пламъкът на Змея, той си помислил: „Какво ли свети така хубаво в планината?“

Издига се един огън, ще подпали Ягленчо, а той, глупавичкото дете, още гледа мило и се чуди: „Какво свети толкова красиво?“

Съгледала вилата Ягленчо и говори на Змей огненосец:

— Ей детето, Змейо огненосец! Пригответи си най-лютия огън.

Задъхал се тежкия Змей, докато изкачвал пътя в планината.

— Чакай, сестро, дъх да си поема — отговаря Змеят огненосец.

Вдъхнал Змеят до два, до три пъти.

Ала тука Змеят се измамил!

Както си е тежко-тежко вдъхнал, така духнал вятър в планината. Духнал вятър, прехвърлил Ягленчо през браздата, чак при езерото!

Писнала Поборничката, паднала на земята, завила се в черните си крила и плаче като люта година.

Дими бесният Змей, сипе огън като десет пещи опалени. Но и огънят не можел да мине през браздата, защото щом дойдел до браздата, се издигал в небето под облаците и се удрял сякаш в мраморни скали.

Хвърчат, сипят се искри и пламъци, връщат се над Китеж планина — половината планина Змеят запалил, но изпуснал малкия Ягленчо!

Когато вятърът прехвърлил Ягленчо, той се засмял, че е полетял така бързо. Засмял се веднъж, засмял се два пъти.

Х

А на езерото седяла Рутвица.

Било вечер, но Рутвица не могла да заспи от шума и данданията по планината, дето мътели тишината на езерото. Чула Рутвица как ругае и пищи вилата и как ръмжи Медунка. Чула как дими Змеят из клисурата и гледала как сипе огън из планината.

И сега гледала горещия пламък, който лижел небето под облаците.

Но тогава чула нещо, мили боже, що ли чула тя? Някой се засмял като сребърно звънче. Забило сърцето на Рутвица.

Пак се засмяло онова гласче.

Не могла да се сдържи Рутвица, викнала от острова:

— Кой се смее в планината? — мило попитала тя, но цялата тръпнела — кой ли ще ѝ отговори?

— Кой ме вика от острова? — отговорил малкият Ягленчо.

Познала Рутвица Ягленчовото бърбрене.

— Ягленчо! Братче мое единствено! — викнала тя и се изправила бледа на месечината.

— Рутвице! Сестрице! — викнал Ягленчо и полетял лек като нощна птица през папура, през водните лилии, през водораслите към островчето. Прегърнали се, целунали се, седнали на месечина пред черквицата. Поговорили си малко, но не могли всичко да си кажат. Ами сложили ръчица в ръчица и заспали.

XI

Така почнали да живеят те ден след ден на езерото. Щастлив бил Ягленчо, по-голямо щастие не му трябвало.

На езерото имало бистра вода и сладки малини. По ливадите денем имало цветя и пеперуди, а нощем падащи звезди и роса. В храстите имало славеи и гърлици.

Вечер Рутвица постилала на Ягленчо постеля от листа, а сутрин го къпела в езерото и му връзвала цървулките. Ягленчо си мислел, че не му трябва повече свят от този, обиколен с браздата.

Блазе му на Ягленчо, че е малък!

И на Рутвица ѝ било добре, но тя си имала грижи — как ще отгледа Ягленчо, как ще го изхрани. Защото така е отредено, помалкият да яде това, за което по-старият се е погрижил.

Така е по цял свят, така трябвало да бъде и на езерото.

Грижи мъчели Рутвица: „Утре е Петровден, ще се свършат ли малините, като мине Петровден? Ще изстине ли водицата и слънчицето, като дойде есента? Как ли ще презимуваме самички? Дали ще ни пропадне колибката в долината?“

Така се тревожела Рутвица, а където има тревоги, там най-лесно идва бедата.

Един ден тя си помислила: „Колко ще е хубаво да можем да си отидем отново в нашата колибка!“ В това време някой викнал из планината. Рутвица се огледала и видяла от другата страна на браздата да стои в гората най-младата вила.

По-хубава била в лицето от другите Поборнички и обичала да се гизди. Съгледала златния пояс на Рутвица и ѝ се поревнал повече от всичко на света.

— Девойче сестрице, подхвърли ми пояса — вика вилата през браздата.

— Не мога, вило, поясът ми е от майка ми — отговаря Рутвица.

— Девойче сестрице, поясът не ти е от майка ти, ами е от княгинята, а княгинята отдавна е умряла. Подхвърли ми пояса —

говорела вилата, която помнела княгинята.

— Не мога, вило, на мен поясът ми е от майка ми — пак рекла Рутвица.

— Девойче сестрице, ще изнеса и тебе, и брат ти в долината и нищо няма да ви се случи, подхвърли ми пояса — пак викала вилата.

Това било голяма съблазън за Рутвица, която толкова много искала да излезе от планината! Но все пак отговаря и пази майчиния спомен от алчността на вилата.

— Не мога, вило, поясът ми е от майка ми.

Тръгнала си вилата тъжна; на другия ден отново се върнала и отново зовяла:

— Подхвърли ми пояса, ще ви изнеса от планината.

— Не мога, вило, поясът ми е от майка ми — отговорила отново Рутвица, а на сърцето ѝ било претежко.

Седем дни идвала така вилата, седем дни съблазнявала Рутвица. Съблазънта е по-лоша от най-тежката грижа и малката Рутвица пребледняла, толкова голямо било желанието ѝ да слезе в долината. Но въпреки това не дала пояса.

Седем дена я приканвала вилата, седем дена Рутвица отговаряла:

— Не мога, вило, поясът ми е от майка ми.

Когато и на седмия ден отговорила така, вилата видяла, че няма да успее.

Махнала се от планината, седнала долу на последния камък, разплела си косите и заплакала от голямо желание да има златния пояс на княгинята.

XII

А в това време благородната и добра княгиня не била умряла, ами вече много години живеела в някаква далечна земя със сина си, князчето.

Княгинята никому не обаждала от какво високо коляно е, а синът ѝ бил твърде малък, когато побягнали, та не си спомнял нищо.

И така в онази земя никой, дори самият княз, не знаел, че са от княжески род. Пък и по какво би могло да се разбере, че е княгиня, като нямала нито корона, нито златен пояс, а това, че била добра, тиха и благородна, не значело, че трябва непременно да е княгиня.

Княгинята живеела при някакъв добър стопанин и тъчала и предяла за домочадието му.

Така прехранвала себе си и сина си.

Князът бил израсъл голям и хубав момък, с изключителна сила и издръжливост, а княгинята го учила само на добро. Но едно било лошо — той бил твърде избухлив и суров по нрав. Хората го наричали „просяка Рельо^[1]“, защото бил такъв як и суров и същевременно толкова беден.

Един ден Рельо окосил ливадата на стопанина и легнал по пладне на сянка под едно дърво да почива. Но нататък яздел някакъв господинчо и викнал на Рельо:

— Хей, момче! Стани и изтичай назад по пътя да ми намериш сребърната шпора. Паднала ми е някъде по пътя.

Като чул това Рельо, кипнала в него за зло княжеската кръв, избухливата му кръв, дето онзи му нарушава почивката, та го праща да му търси шпората.

— Ща — викнал просякът Рельо, — а ти лежи тук и почивай вместо мене! — Казал това и рипнал към господинчото, хванал го за коня и го блъснал с него в дървото така, че онзи останал да лежи мъртъв.

А просякът Рельо полетял гневен при майка си, та ѝ викнал:

— Майко нещастна, дето си ме просяк родила, да ме пращат да им търся из прахоляка шпората!

Рельо се бил целият преобразил от гняв, говорейки така.

Гледала майката сина си, много се нажалила. Виждала, че синът и ще си загуби спокойствието, тъй като трябва да му каже това, което криела досега.

— Не си просяк, сине мой — проговорила княгинята, — ами си злочест принц! — Разказала на Рельо всичко, което се случило с нея и с него.

Слушал Рельо, очите му пламнали от някакъв огън, а пестниците му се свивали от яд, та запитал:

— Майко, нима нищо не е останало от нашето княжество?

— Нищо не остана, сине, освен едно кръстче на червена връв и един златен пояс — отговорила майка му.

Като чул това, Рельо викнал:

— Отивам, майко, ще донеса пояса и кръстчето, където и да са! Трижди ще ми заякне княжеската кръв, като ги гледам!

А после запитал:

— Къде си оставила, майко, пояса и кръстчето? Дали си ги оставила на първия военачалник да ги пази той и твоята голяма войска?

— Не съм, сине, и добре, че не съм, защото и първият военачалник, и голямата моя войска се подчиниха на неприятеля, ядат и пият с него и разсипват моето княжество — отвърнала княгинята.

— Да не си ги оставила на дъното на твоята крепост, в седмото подземие, под седем ключа?

— Не съм, сине, и по-добре, че не съм, защото неприятелят влезе в моята крепост, отвори я и разби вътрешността ѝ, претърси ми деветте подземия и нахрани конете си с бисерите от моята хазна — отвърнала княгинята.

— А къде си оставила златния пояс и кръстчето на червена връв? — попитал Рельо и очите му мятали искри.

— Оставих ги при една млада овчарка, в плетена колиба, където няма ни ключ, ни сандък. Иди, сине, може да ги намериш там.

Не му се вярвало на Рельо, че поясът и кръстчето са в плетената колибка, след като дори в деветото подземие на крепостта не могли да се запазят бисерите на знатната княгиня.

Но все повече кипвала на зло гордата и неудържима княжеска кръв на Рельо и той казал на майка си със силен глас:

— Хайде, майко, остани си със сбогом! Ще намеря кръстчето и пояса, където ще да са, и нека не се шегува онзи, който няма да иска да ми ги даде! Ще ти донеса и пояса, и кръстчето, кълна се в княжеската си кръв!

Така рекъл княз Рельо, грабнал острието от косата, изковал го на тежък меч и се втурнал по света да търси своята родина. Под краката му земята кънтяла, такава била крачката му, косата му се веела на вятъра, понеже се устремявала напред, а смъртоносната му сабя блестяла на слънцето, като че била излята от огън.

---

[1] *Рельо (Хрельо)* — В някои хърватски народни песни се възпява някой си Хрельо като по-добър и по-силен юнак от самия Крали Марко. — Б.а. ↑

XIII

Вървял така Рельо, що е умора не знаел. Денем ходи, нощем не почива, отдръпва се от пътя му мало и голямо.

Далече бил от Китеж планина, но Рельо лесно научавал пътя, защото Китеж планина била известна и през седем царства със своите страхотии.

На Ивановден се простил с майка си, на Петровден стигнал под планината.

Като стигнал под планината, заразпитвал за плетената колибка, за овчарката Милойка и за златния пояс и кръстчето.

— Ето я колибата в долината. Милойка я погребяхме на млада неделя^[1], а поясът и кръстчето са у децата. Децата ги подмамиха вилите в Китеж планина — отвърнали хората.

Страшен гняв обхванал Рельо, като чул, че кръстчето и поясът му са отнесени в Китеж планина. Не знаел дали да полети по-напред в планината, или по-напред да разбере за крепостта, за която го мъчело най-голямо желание.

— А къде е крепостта на благородната княгиня? — викнал тогава Рельо.

— Ето, я, до нея има един ден път — отвърнали хората.

— А какво става в крепостта? — попитал Рельо и сабята му играела непрекъснато в ръцете. — Кажете всичко, което знаете!

— Никой от нас не е бил в крепостта, защото господарите й са коравосърдечни. Поставили са около нея люти чакали и неми стражи. Нито можем да се промъкнем край чакалите, нито знаем как да се помолим на стражите — отвърнали хората. — А в крепостта нагиздени господа пият руйно вино в двореца, бият сребърни тамбури и се целят със златни ябълки на килими, със свила везани. А на трема двеста работници изрязват сърца от седеф, изработват господарски мишени. Когато господарите голям пир уреждат, с диаманти пушките си пълнят и се целят в седефени сърца.

Така говорели хората, а на Рельо му притъмняло пред очите от страшен гняв, като слушал как безжалостно се пилее богатството от подземията на неговата майка.

Постоял малко Рельо, а после викнал:

— Отивам в планината да взема кръста и пояса, а после ще се върна при теб, твърда крепост моя!

Така викнал Рельо и завъртял сабя над главата си, па полетял в Китеж планина. Като пристигнал там, силният Змей спял в клисурата. Змеят бил капнал от умора, дето бълвал толкова много огън по Ягленчо, затова бил заспал дълбоко, та да събере нови сили.

Но Рельо едва чакал да се сбие с някого, да излее яда и силата си. Дотегнало му било да му се отдръпва от пътя мало и голямо, та сега полетял към Огнения змей, дано може Змея за борба да пробуди.

Силен юнак бил Рельо, а страшен бил Змеят, затова за борбата им се разказва песен, как Рельо Змея нападнал.

*Змея с сабя в хълбока побутва,
за да може змея да събуди.
Щом се вдигнал Змея и погледнал
и над себе си Рельо съгледал,
скочил Змея, канари отмахвал,
разширил той древната клисура,
за двубой полето да приготви.
Та се вдигнал Змея под облаци,
от облаци Рельо да нападне,
с Рельо почнал боя ръкопашен.
Змея пука, канари се срутват,
бие Змея с пламъци и зъби,
че пък удря с глава огненоса —
Рельо го със сабята дочаква,
и както го със сабя дочаква,
сабята си като пламък маха,
та да може място да намери,
змейовата глава да докопа,
счепкали се двама със все сила,
та се, море, веч не разделили.*

*Бой се биха летен ден до пладне.
Силата на Змея намаляла
дето се бил толкова посрамил,
че изпуснал слабия Ягленчо,
а на Рельо силата порасла,
бой се биел той за бащиния.
Вдигнало се слънцето на пладне,
вдигнал Рельо сабя срещу него,
сабя вдига, бога призовава!
Та улучил Змея сред челото —
лека сабя, леко ударила,
ала Змея тя разполовила.
Мъртъв паднал Змея сред клисура,
като паднал, като се изпружил,
та затворил древната клисура.*

Така силният Рельо надвил Огнения змей. Но го заболели юнашките ръце и рамене. Затова Рельо си говорел сам на себе си: „Ако и по-нататък е така, никога няма да мина през долината. Трябва да помисля какво да сторя.“ Върнал се Рельо под планината, седнал на камък и взел юнакът да мисли как ли ще мине през планината, как ли ще надвие страхотиите и къде ли ще намери Милойкинните деца, а на тях златния пояс и кръстчето. Тежко се бил замислил, но отведнъж чул как някой близо до него плаче и нарежда. Огледал се Рельо и видял — на камъка седяла вила, разплела си косата и горко плачела.

— Какво ти е, хубава девойко? Защо плачеш? — попитал Рельо.

— Плача, юнако, защото не мога да се сдобия със златния пояс от детето на езерото — отвърнала вилата. Като чул това, Рельо се зарадвал много.

— Кажи ми, девойко, къде е пътят до това езеро? — попитал Рельо.

— А кой си ти, незнайни юнако? — върнала му вилата въпроса.

— Аз съм княз Рельо и търся златния пояс и кръстчето на червена връв — отвърнал Рельо.

Като чула това, вилата помислила в злобното си сърце: „Ето ти слука за мене! Нека само Рельо донесе пояса от езерото в планината,

лесно ще го погубя и ще се сдобия с пояса!“

А хитрата вила нареждаше сладко така:

— Хайде, княже, ще те преведа през планината, нищо няма да ти се случи и ще ти покажа къде са децата. Защо ти да не добиеш това, което е твое от едно време.

Така сладко говорела вилата, но в сърцето си мислела другояче. А Рельо се зарадвал много и веднага склонил да върви с вилата.

Тръгнали те през планината. Нито вилите, нито лошите сили закачали Рельо, защото го водела младата Поборничка.

По пътя тя разговаряла с Рельо и яда му подклаждала:

— Да видиш какви опаки деца, княже. И на теб няма да дадат пояса. А ти си юнак над юнаци, не се давай, Рельо, да те посрамят.

Смеел се Рельо, къде ще му се опъват деца на него, който бил съсякъл Огнения змей!

А вилата му разказвала по-нататък как попаднали децата в планината и как не знаели да излязат от планината.

Поради голям мерак да добие пояса така се разприказвала, че мъдростта я оставила, та взела да говори на Рельо и да се хвали със своето умение:

— Глупави деца, не знаят хитрини, а ако знаеха това, което знаем ние, вече да са ни се измъкнали! В черквата има свещ и кандило. Ако накладат огън непален и запалят свещта и кандилото, могат с тях да минат през планината като през черква. Пътеки ще се отварят пред тях и дърветата ще накланят клони. А за нас ще стане лошо, защото докъдето се разпростре димът от кандилото и свещта, ще загинем и ние, вилите и злите сили по Китеж планина. Но какво ти знаят глупавите и опаки деца!

Ако не била така радостна вилата, сигурно нямало да каже на Рельо нито за свещта, нито за кандилото, ами щяла да пази вилинските тайни.

---

[1] Първата неделя след новолуние. — Б.пр. ↑

XIV

Князът надникнал през стълбата, а вилата му показала децата. Видял Рельо черквицата на островчето. Пред нея седяла девойка като бяла роза. Нито пее, нито си припява, ами скръстила ръце в скута си и повдигнала очи към небето.

На пясъка край черквицата си играело слабичко дете, малкият Ягленчо, а на него имало златно кръстче.

Заиграло се било на пясъка — двори прави и двори разгражда, с малка ръка кула си направил и се радва на своето дело.

Загледал се княз Рельо и нещо много се умислил юнакът. Но вилата нямало за кога да чака князът да мисли и обмисля, затова тихо му продумала:

— Ще повикам девойчето, княже, ще видиш, че не дава пояса! А ти хвани тогава сабята кована, литни, вземи това, което е твое, и се върни при мен в планината. Ще те върна назад през планината, да не ти напакостят моите сестри.

Така говорела вилата и се радвала колко лесно ще погуби Рельо и ще се сдобие с пояса: само да го донесе той от езерото. Ала Рельо слушал и не слушал какво говорела, защото се бил загледал в девойчето.

А вилата тозчас повикала Рутвица:

— Девойче, сестрице, подхвърли ми пояса, ще изнеса и тебе, и брат ти през планината.

Като чула Рутвица това, още повече пребледняла и по-здраво склучила ръцете си. Толкова ѝ било тежко, че едва можела да проговори! Така искала да излезе от планината, сърцето ѝ се пръскало от желание.

Но пак не давала пояса от майка си.

Потекли сълзи по лицето на Рутвица, тихо плаче, през плач отговаря:

— Иди си, вило, и не идвай повече, защото няма да получиш пояса.

Като чул и видял това Рельо, в него се събудила за добро княжеската, благородна кръв.

Дожаляло му за тези две сирачета, които наред страшната Китеж планина сами се гледат и пазят от злини и беди, от смърт и погибел. „Мили боже, княгинята оставила на въоръжена войска и крепостни градове да ѝ пазят княжеството. И то пропаднало. А тези деца са останали сами на света, попаднали между вили и змейове и нито вилите, нито змейовете могат да им отнемат това, което им е предала майка им.“ Променило се Рельовото лице, щом сърцето му се смилило над децата. Променило се и се обърнал към вилата.

Погледнала тя Рельо дали е вдигнал сабя да сече с нея твърдоглавите деца? Ала Рельо вдигнал своята сабя и с нея на вилата казал:

— Бягай, вило, бягай да те няма! Да не беше ме дотук довела, бих отсякъл русата ти глава. Не съм роден княз, нито тежка сабя съм ковал да погубвам по света сираци!

Уплашила се клетата Поборничка, скокнала и побягнала в планината. А след нея Рельо се провикнал:

— Иди викай вили и зли сили, не се плаши юнакът княз Рельо!

Когато вилата побягнала в планината, Рельо минал през браздата право при децата на острова.

Как се развеселила Рутвица, като видяла, че към тях, иде човек и мило ги гледа! Скочила тя, разтворила ръце, както птицата разперва крила, като я хванеш в ръце и я пуснеш.

Друго не можела да си помисли Рутвица, освен че Рельо е дошъл да ги спаси от планината! Изтичала при Ягленчо, взела го на ръце и двамата дошли при Рельо по мостчето, което неговите малки ръчици били изплели от камъш.

XV

Силен юнак бил Рельо, чудно му било с децата да разговаря. Но на децата не им било чудно да разговарят с юнак, защото сърцето им към всичко било благосклонно и отворено.

Ягленчо хванал Рельо за ръка, огледал му сабята кована. От него била дважди по-голяма! Повдигнал Ягленчо ръчица, цял се изпънал и едва достигнал с ръка дръжката на сабята. Гледал Рельо, никога дотогава не бил виждал толкова малка ръка край своята ръка. Намерил се в голяма беля, забравил и пояс, и кръстче, само мислел: „Какво ли да говоря с тези слабички сирачета? Малки са, глупавички са и нищо не знаят.“

Но в това време Рутвица го запитала:

— Как ще излезем от планината, господарю?

„Умно е това момиче — помислил си Рельо, — ето аз стоя и се чудя колко са глупавички и малки, а не мисля, че трябва да излезем от планината!“

Тогава той се сетил какво му била обадила вилата за свещта и кандилото.

И казал на Рутвица:

— Слушай, девойче! Вилата си отиде, ще извика сестрите си на помощ. Аз ще вървя пред тях в планината. Ако е речено, ще ги надвия, ще се върна за вас на езерото и ще ви изведе от планината. Ако ли пък вилите ме надвият, ако загина в планината, тогава накладете огън непален, запалете свещта и кандилото и ще минете през планината като през черква.

Като чула това, Рутвица се натъжила много и казала на княз Рельо:

— Не прави така, господарю, какво ще правим ние, бедните сирачета, ако загинеш в планината? Едва си дошъл да ни защитаваш, а сега веднага да загинеш и да ни оставиш сами на света, какво ще правим ние! Ами хайде да стъкнем огъня, да запалим свещта и кандилото и ти, господарю, ела с нас през планината.

Но князът се разгневил много и рекъл:

— Не ставай глупава, неразумна девойко! Не ме е родила майка ми да ме водят свещ и кандило, докато имам сабя кована! Сабята ми ще ръждяса, ако ме водят свещ и кандило.

— Няма да ти ръждяса сабята, ще косиш поля и ливади.

Смутил се Рельо не толкова от думите на Рутвица, колкото от милия поглед на малкото девойче. И сам знаел, че ще загине, ако излезе на борба в планината.

А Ягленчо прегърнал Рельовите колена и го гледал мило. Затупало силно гордото княжеско сърце в Рельо, та той забравил и за кръста, и за пояса, и за борбата, и за крепостта, а само си мислел: „Трябва да браня и запазя тези предани сирачета.“

После казал:

— Няма да погубвам и затривам главата си. Хайде, деца, стъкнете огън, запалете свещта и кандилото, нека ме водят вашите малки ръце.

XVI

Не след много в Китеж планина станало чудо невиждано.

През планината се отворила широка пътека, а по нея полегнала тънка трева като свила. От дясната страна вървял малкият Ягленчо, бил с бяла ризка, а в ръцете му — стара вощеница — тихо гори и тихичко пука, като че със слънцето разговаря. От лявата страна вървяла Рутвица, запасала златния пояс, а в ръцете си крепи сребърно кандило. От него бял дим се вие. Сред децата стъпвал Рельо силни. Чудно му било — толчав юнак, да го водят свещ и кандило, а не сабята кована. Ала мило се усмихвал на децата. На рамо опрял тежката си сабя и с нея така разговарял:

— Не бой се, вярна моя другарко, ще косим поля и ливади, ще изкореняваме гори и храсталаци, ще дяламе греди и кошари, слънцето сто пъти ще те позлати, докато нахраниш двете малки сирачета.

Така вървели те през планината. От свещта се точел тънък дим, от кандилото се стелел мирис.

Но тежко и горко на вилите в Китеж планина. Където стигнел димът и мирисът по планината, там загивали и умирали те. Загивали коя както намерела за най-добре и най-хубаво.

Една се превърнала в сив камък и се хвърлила от скалите в пропастта, където камъкът се пръснал на стотици парчета.

Друга се превърнала в червен пламък и тозчас угаснала във въздуха.

Трета се надробила в ситен пъстър прах и се пръснала по папратите и камъните. И така всяка избрала да умре както мислела, че е най-хубаво.

А пък то било все едно — така или иначе, все трябвало да изчезнат от този свят, това и най-хубавата смърт не могла да им го отмени!

Така загинали всичките седем вили и сега нито в Китеж планина, нито където и да е по света няма вили, ни змейове, ни други зли сили.

А Релъо и дечицата стигнали благополучно в долината и Рутвица ги отвела до тяхната колиба. Чак сега се сетил Релъо за какво бил тръгнал към Китеж планина.

XVII

И така те влезли в колибата и поседнали. Рутвица, като знаела сиромашкия килер на майка си, намерила в колибата малко сухо сирене и хапнали.

Но сега вече Рельо не знаел какво ще прави с тези две сирачета. Откакто били слезли в долината, не преставал да мисли и за крепостта, и за обещанието, което бил дал на майка си — да ѝ донесе кръста и пояса.

Затова казал на Рутвица:

— Слушай, девойче, ти и брат ти сега трябва да ми дадете златния пояс и кръстчето, защото са мои.

— Че и ние сме твои, господарю — рекла Рутвица и погледнала с учудени очи Рельо, задето не знаел това.

Засмял се Рельо, а после казал:

— Но аз трябва да отнеса кръстчето и пояса на майка си.

Като чула това Рутвица, викнала радостно:

— Ако имаш майка, господарю, иди там, доведи ни я, защото ние си нямаме майка.

И камъкът би заплакал, когато Рутвица споменала майка си в малката пуста колиба. И камъкът би заплакал, дето такива хубави деца са останали сами на света и молели за помощ княз Рельо да им доведе майка, че си нямат.

Натъжил се отново Рельо, сълзи напирали в юнака. Затова казал сбогом на децата и отишъл да им доведе майка.

XVIII

Когато след седем дни път стигнал до майка си, тя го дочака на прозореца и гледа — иде Рельо без сабя, без кръстче и пояс. Още преди да запита, той ѝ викнал мило:

— Стягай се, мила моя майко, да идем да пазим това, което е наше.

Така тръгнали на път. По пътя княгинята запитала Рельо дали е намерил пояса и кръстчето, дали е събрал войска, дали е превзел крепостта и княжеството.

— Намерих пояса и кръстчето, но не съм събрал войска, нито съм превзел княжеството. По-добре ще бъде без войска, майко, защото ще видиш какво наше е останало в княжеството — казал Рельо.

Пак за седем дни стигнали те до колибата, където ги чакали Рутвица и Ягленчо.

Мили боже, каква била радостта, като се събрали добрите души. Княгинята прегърнала Рутвица и Ягленчо. Целувала им лицата и оченцата, и ръчиците, и устенцата. Не могла да се отдвои от тях, толкова ѝ били мили сирачетата от нейното старо княжество!

XIX

Така те заживели всички заедно в долината. То се знае, че им била тясна колибката. Но Рельо имал силни ръце, та им иззидал къщица от камък. Живели си тихо и мирно. Ягленчо пасял овцете и агнетата, Рутвица гледала къщицата и градинката, княгинята предяла и шиела ризи, а Рельо работел на полето и в ливадата.

Видели хората от селото княгинината мъдрост и Рельовата сила, а веднъж съгледали как княгинята си слага златния пояс, та въпреки че никога преди не били виждали своята княгиня, рекли:

— Сигурно това е нашата благородна княгиня.

Поради това подарили на Рельо и на княгинята голямо парче земя в долината и помолили Рельо във всичко да им бъде водач, а княгинята да им бъде съветница.

Благодарение на Рельовата сила и княгинината мъдрост се увеличили ливадите и полята им, около тях се събрали и други села, изкиприли се по селата къщи и градинки.

А през това време нагиздените господа в крепостта все така ядели и пиели. Но това траело вече много години и въпреки че мазетата и хазните на крепостта били най-богати в седем царства, все пак подир толкова години диамантите в тях започнали да се свършват.

Най-напред свършили диамантите в мазетата, след това се свършил седефът по тремове. Минало малко време и изчезнал и хлябът на слугите, които все гледали да мързелуват. После свършило месото на чакалите и стражите. Неверните слуги веднага се разбунтували, чакалите побягнали, стражите зарязали местата си.

Но господата все още не давали пет пари, защото били изгубили ума си от вино и пируване. Ала един ден свършило виното на господата. Сега те решили да се съберат на съвет. Събрали се в най-голямата зала и взели да се съветват откъде ще намерят вино, защото около града всичко било пусто, всички хора се били изселили, а лозята били подивели.

И така господата се съветвали. Но зли и бунтовни слуги били отрязали гредите над залата и когато господата били в разгара на съвета, таванът се съборил над тях и голямата и тежка кула на града ги захлупила, та всичките ги погубила.

Когато слугите чули, че кулата се е съборила и разрушила, побягнали от града.

И така градът останал без чакали и без слуги, и без нагиздени господа — разрушен и празен, като мъртъв.

Скоро се разчуло това по цялото княжество, но нито един човек не отишъл да види какво се е случило в мъртвия град. А хората от всички страни на княжеството се събрали и отишли под Китеж планина да помолят Рельо да им стане княз, защото били узнали за силата и юначеството му и за мъдростта на благородната княгиня. Обещали още сами със свои ръце да издигнат бял княжески дворец.

Рельо приел това, което му предложил народът, защото разсъдил с право, че затова му е силата и юначеството и затова се е отървал от жестокостта и насилничеството, за да успее да бъде от полза на своето княжество.

И така той станал княз, та княгинята, която вече била остаряла, доживяла на стари години голяма радост. И когато княгинята и Рельо с Ягленчо и Рутвица за пръв път влезли в новия бял дворец, било голямо празненство. Селските дечица стелели невен и босилек там, където те стъпвали, а мъжете и жените хващали полите на княгинята ѝ ги целували.

Тогава княгинята, сияеща от радост, се сетила как без верността на Рутвица и Ягленчо всичко това нямало да се случи, прегърнала до сърцето си Рутвица и Ягленчо и казала:

— Щастливо е княжеството, в което не се пази богатството нито със силна войска, нито с крепости, ами с майки и дечица в овчарска колиба. Такова княжество не може да пропадне!

* * *

После княз Рельо се оженил за Рутвица и никъде по света нямало по-хубава и по-мила княгиня от Рутвица.

А Ягленчо пораснал хубав и умен момък, яхал конче огнен шарколия и често минавал с него през Китеж планина.

СКИТАЛЕЦЪТ ТОПОРКО И ДЕВЕТТЕ ЖУПАНЧЕТА^[1]

---

[0] *Скитник* — дете, което се ражда от отсечено парче дърво. Когато старец и старица поискат да си имат деца, люлеят и се грижат за такова пънче и то оживява и се превръща в дете. — Б.а. ↑

I

Прошетал се жупан Юрина из своята обширна земя да види къде какво има и кому какво трябва. Така стигнал и до една малка ливада. На нея били покарали девет яворчета, но отникъде нямало вода. Оплакали се на жупан Юрина и той заповядал на селяните да доведат вода до тях. Изкопали те трап, прекарали оттам поток и когато потекла вода край корените на яворчетата, жупан Юрина рекъл:

— Сега, яворчета мои, растете и се възправяйте кому както позволява силата — и продължил нататък. А тъй като жупанът имал много грижи и голямо жупанство, скоро забравил за онези яворчета.

Докато жупанът се занимавал покрай яворчетата, в това време дядо Неумийко^[1] минавал през небето. Дядо Неумийко нито се смеел, нито се бръснел, нито ноктите си режел, ами минавал през небето сутрин на разсъмване и вечер по здрач. На краката имал цървули бързоходни, а на главата — за калпаче — ведро. С цървулите от облак до облак крачи — на две крачки минава небето; с ведрото-калпаче гребе вода от извора, та слага навред по ливадите роса. А с брадата си вятър размахва, с ноктите си облаците къса, където трябва, пуска дъжд. И мъглата разкарва, та слънцето земята да огледа, дали кълни пшеницата да види.

Така онова утро дядо Неумийко се случил над поляната и видял как жупанът се грижи за младите яворчета.

Дядо Неумийко ще се трогне, ако изправиш стръка на тревичката, а ако помогнеш на стъблото, той те има за брат. Защото за него няма нищо по-важно на света от гората и ливадите. Той ги гледа открай време от облаците, как са се покрили със земя, а когато някъде някой дворец се белне, дядото не разбира от тези работи и си мисли, че това е нищо и никакво!

Та като видял той как жупанът помогнал на яворчетата, рекъл:

— Добър човек е този жупан, щом гледа и дребните яворчета. Хайде да му помогнем.

И дядо Неумийко идвал всеки ден, росял яворите с роса, поливал ги с дъжд и ги огрявал със слънце. А яворчетата, деветте, расли, мили брате, за чудо и приказ! Край яворчетата порасъл един десети малък габър, та както яворите избуявали под облаците, така и габърът бързал след тях, но какъвто бил малък, не можел да ги стигне.

В това време лятото се сменило три пъти и една сутрин жупан Юрина излязъл на кулата в своя град. Погледнал той своето жупанство из околията и му било драго, дето се зеленее като китка по Гергьовден. Но когато съгледал на поляната онези девет явора, въздъхнал горкият. Имал той голяма мъка на сърцето си, че мъжките му деца смърт ги отнасяла, като че враг го бил проклел така.

— Ех, хубави яворчета, да имах аз в двореца си такива девет жупанчета! — въздъхнал жупанът.

Като проговорил това, пред него на кулата се появил старец. Дрехата му дрипава, брадата му невчесана. Погледнеш ли му дрехата и брадата, ще речеш, сетен бедняк е, но ако му загледаш очите, веднага ще видиш — може и да не знае това, което ти знаеш, но знае това, което ти никога няма да знаеш.

— Жупане, прати слуги на поляната. Нека ти отсекаат деветте явора, нека ти донесат девет пънчета. А ти приготви девет люлки и нареди девет бавачки, нека люлеят пънчетата от първи звезди до полунощ. Когато стане полунощ, ще оживеят деветте пънчета, и ето ти в двора девет жупанчета. А ти недей ги носи в двореца, недей ги пази нито от роса, нито от студ. Нека растат момчетата в дъжд и слънце, защото те са яворчета, от земята поникнали.

Така наредил дядо Неумийко, защото той знаел как растат яворите, но ето че не знаел какво са жупановите дворци! Наредил той прочие така и изчезнал от жупановата кула.

Същия ден жупанът изпратил придворния със слугите на поляната. А когато слугите отсекли деветте явора, придворният казал:

— Отсечете и онова дребно габърче, ще ми бъде за дръжка на секирата.

Слугите отсекли габъра и го понесли с яворовите пънчета към жупановия дворец.

Когато стигнали до двореца, Елена, знатната госпожа, вече натъкмила деветте златни люлки в градината на двореца. Настанили яворовите пънчета в люлките, а бавачките почнали да ги люлеят.

Люлели те така, люлели от първи звезди, та до полунощ. Като станало полунощ, бавачките заспали за миг. Докато се оборалят от съня, ето ти в люлките девет момченца като девет червени ябълки.

Елена, знатната госпожа, не знаела къде да се дене от преголяма радост. И като не смеела да носи жупанчетата в двореца, тя заповядала да опънат девет свилени шатри, да пазят децата от студ и пек.

— Кога са расли някога деца на жупан да ги роси нощем роса, а денем слънце да ги пече? Друго си е явор на поляна, а друго са жупанчетата в двореца на жупана! — умувала Елена, знатната госпожа.

Още същата нощ дошъл дядо Неумийко, та надникнал в градината. А като забелязал онези девет шатри, много се ядосал на всичко. Омразно му станало всичко, което наредил! Открай време гледал как се бели тънко платно на поляната, а ето и това все чудно му се виждало, все се колебаел, когато жените простирали някъде платно. А сега не би влязъл за нищо на света в шатрите, още повече в такива шатри — свилени, везани!

— Напразно изхабих деветте явора — ядосал се дядо Неумийко. — По-лесно бих жупанил половината гора, отколкото да изнеса едно жупанче на роса.

Отишъл си дядото, и като си отишъл, повече не дошъл при жупанчетата. А понеже в първата нощ роса не оросила жупанчетата, главите им останали голи, лиси. Обаче в жупановия дворец не било тежко да си гологлав! Направили свилени калпаци на момчетата, за да не се виждат голите им глави. А децата взели да растат и избуяват, мало и голямо им се радвало в двореца. Само имало — да се не знае! — една черна душа, която не им се радвала.

---

[1] *Неумийко* — Според руските предания по света и по небето се скита дрипавият и неумит дядо Неумийко. Но когато той си обърше носа, тогава се сипе сребро. — Б.а. ↑

II

Когато онези слуги с придворния донесли пънчетата, та ги настанили в люлките, останал тъничкият габър.

Взел придворният габърското пънче и го хвърлил на стария дърводелец, който се намирал там заедно с другите хора.

— Ще ми направиш от него дръжка за брадвата — казал придворният. — Да не го смениш, стари нещастнико, ще го позная по червената сърцевина.

Когато дърводелецът стигнал до своята колиба и донесъл габърското пънче, разказал на жена си какво станало в жупановия дворец. Бабата проумяла всичко, а като проумяла, наумила нещо. Нищо не казала, ами влязла в колибата, изнесла корито на месечината, постлала в него креватче от слама, сложила онова габърско пънче в коритото и почнала да го люлее. Люлее бабата, люлее и все гледа пънчето в коритото, докато в полунощ ѝ се замъглили очите. Дремнала за миг бабата, а като се оборавила от съня, в коритото лежало момченце, мъничко като ръка, тъничко като пръчка.

Зачудила се бабата на чудото невиджано и изтичала до колибата, та извикала дърводелеца. Като отишли до коритото, момченцето проговорило:

— Не ме носи, бабо, в колибата. Остави ме на поляна, на месечина, да ми крепне косата като верижка, нощта да ми хлади ръце и краченца.

Не могли бабата и дърводелецът да се нагледат на момченцето и да се наслушат как той, такъв мъничък, така мъдро говори. Мило им било до немай-къде, струвало, им се, че сърцето им е оживяло. И го оставили, както момченцето пожелало, в коритото, на поляната и на месечината. Както онази нощ, така и всяка следваща бабата изнасяла коритото с детелината на поляната.

А дядо Неумийко всяка нощ идвал при момчето и по месечина, и на лют студ, и в тиха нощ, и на буря, и на вятър — все хортувал с момченцето. А пък бабата нарекла малкия Топорко, защото от онзи

габър трябвало да стане дръжка за топор. И всичко щяло да бъде добре, ако дърводелецът нямал голяма грижа:

— Какво ще правя аз, сиромашът, сега с дръжката за топора?

Знаел дърводелецът, че придворният е избухлив и лош, а знаел и това, че таква габърче с червена сърцевина вече няма да може да намери.

Взели да растат жупанчетата в градината на двореца, а Топорко при бабата и дърводелеца. Само че имало голяма разлика в това как растат жупанчетата, а как Топорко.

Жупанчетата били едри и румени, толкова бързо растели, че още малко, щели да стигнат до пояса на баща си. А бабиният Топорко бил дребен, тънък и черен, но жилав, човек би рекъл: това е черно гвоздейче, три пъти ковано.

На жупана сърцето му трептяло от радост, но не знаел какво ще излезе от хубавите му синове, та издигнал около градината три разтега ограда, на децата да не им додява денем слънцето, а нощем да не може звяр или друга напаст да дойде при тях. А при дърводелеца нямало нито зид, нито шатра, ами пред прага му било росна ливада, а по-нататък започвал храсталак. Като нощувал Топорко на ливадата, около главата му нощем душели златка и лисица.

Жупанът подарил на синовете си девет коня и девет копия, събирал най-добрите юнаци да учат децата на копие и стрелба. Повикал още първите мъдрознайци да научат децата на древни книги. А Топорко като проходил, взел да броди из гори и дъбрави, взел да дири златки и лисици. Като заскитал сутрин, връщал се вечер. Затова бабата нарекла Топорко от обич още скиталец. Скиталецът Топорко ставал от ден на ден по-мъдър. Чудили се бабата и дърводелецът, чудило се селото и поселището откъде има в това дете толкова мъдрост като у старец. Не знаела нито бабата, нито дърводелецът, не знаело нито селото, нито поселището, че дядо Неумийко цяла нощ хортува с Топорко. А дядо Неумийковата мъдрост е точно такава, за каквата пита селото и поселището, от която живее гората и планината.

Минало време, Топорко пораснал малко. Тогава една нощ дядо Неумийко му разказал как се е появил той. Разказал му, че има девет братя, девет яворчета, девет гиздави жупанчета; как коренът на яворчетата-жупанчета и неговият, коренът на черния Топорко, е

поникнал на една поляна и как те с Топорко-габърчето от един поток са се поили.

Едва разказал това дядото и Топорко подскочил радостен:

— Ех, де този късмет, да мога да видя своите братя, деветте жупанчета!

Усмихнал се дядо Неумийко, но кисело се усмихнал: „Трудно ще ги видиш, момче! Ето ги в двореца в градината, но около тях има зид, цели три разтега висок!“

Кисел бил дядо Неумийко! Не можел да прежали онези свои девет яворчета, дето ги покривали със свилени шатри, че пък и със зид ги били оградили. Да можели някак да му попаднат жупанчетата, той знаел какво да направи! Знаел дядото как се отглежда явор в планината!

Но Топорко не давал мира на дядото, само молел и заклинал да го научи как би могъл да зърне своите братя.

Изведнъж дядо Неумийко сякаш се размислил, та казал на Топорко и го научил следното:

— Откъм слънчевата страна на зида е седмият камък. Той е най-тънък и най-слабо е прикрепен. Там застани, там чукни, там повикай братята си!

III

Слънцето било на пладне, а в жупановия дворец всичко било заспало от жега, само жупанчетата се разхождали на конете си в градината зад зидовете, за да са на хлад. Както се разхождали зад зида, чули, че някой чука и удря по камъка, чук, чук! Почудили се жупанчетата. Завързали конете си за ябълката и приближили до камъка. А отвън отново — чук, чук! Сложили жупанчетата ухо на зида и не щеш ли, чули как от другата страна на зида някой тихо зове:

*Мои братя деветима,
портите си отворете,
със ръчици натиснете,
със крачетата бутнете!*

Погледнали се жупанчетата учудени един друг. Досега никога не били чували жив глас оттатък зида, нито били хвърляли някога поглед към градския живот. Засмели се от радост, дошли до камъка и направили както им бил казал Топорко — опрели и деветимата ръцете си в камъка, оттласнали се и деветимата с крака, а Топорко дръпнал камъка отвън. И след малко дребничкият Топорко хвърлил големия камък, а в зида зейнала дупка като малък прозорец.

Да видиш чудо нечувано, когато братята се видели през прозореца. Отвън стоял дребният, черен бедняк Топорко, на главата имал рошаво калпаче, на раменете само една ризка; а отвътре, глава до главица, се натискали деветте жупанчета, румени и едри като румени ябълки, калпаците им със свила общити, сините им долами със злато извезани.

— Защо ни наричаш братя? — запитали жупанчетата.

— А как да ви наричам, като съм дошъл да ви кажа, че сме поникнали един до друг на поляната и от един поток сме се поили?

Казал така Топорко и разказал на жупанчетата всичко, както си е било.

Чудом се почудили жупанчетата, защото мъдрознайците на всичко ги били научили, но досега не им били разказвали за никаква поляна. Още повече се чудели, че имат брат с рошаво калпаче — дребен брат от онази страна на зида, а те и не знаели, че там има жив свят! Докато гледали в почуда Топорко и слушали какво им приказва той, на него очите му оставали в господарските кончета, със сребро оседлани, и в мечовете на братята жупанчета.

Топорко нямало да се нагледа на чудесиите, нито жупанчетата да се наслушат и нямало да има край детската разговорка. Ала от града свирнал кучкарят за хрътките. Жупанчетата се дръпнали от прозорчето, за да не ги издадат хрътките, а хитрият Топорко отново сложил камъка на прозорчето. Но преди това братята си дали дума да се срещнат на това прозорче.

На утрото зората довела хубав ден. Хубав ден, но добро не носел. Щом станали жупанчетата в зори, се срещнали пред шатрите си. Цялата нощ сънували гората, поляната, потока, златката и лисицата, всичко, за което им бил разказал Топорко. И си рекли един на друг:

— Да помолим баща си, светлия жупан, да ни изведе пред зидовете на двореца да видим какво има оттатък зида.

А така се случило, че точно този ден жупанът бил пожелал да язди. Бил наредил на придворния да язди с него по жупанията. Но когато жупанските синове се примолили да язди с тях, жупанът помислил: „Пораснаха ми момчетата, нека дойдат с мен из жупанията.“

Жупан Юрина извикал придворния и му казал:

— Послушай ме, моя дясна ръка! Недей оседлава своя сив жребец, ами слезни в мазите ми, та избери най-добрия бял кон, най-добрия и най-белия. Оседлай го със седло везано, покрый го с наметка от злато. Още оседлай девет добри коня — малки коне, а да са жив огън. Опаши ги със сребърни колани, накити ги с ресни от свила, па изведи белия кон и черните!

Като чул това придворният, цялото му лице се променило от яд, дето жупанът връща неговия кон, а поръчва девет врани коня. Добре знаел той за кого са враните коне, но като си поел малко дъх, запитал:

— За кого е белият кон и за кого враните коне?

Радостен бил жупанът и не виждал, че придворният позеленял от яд, а му отговорил:

— Личния бял кон за мене, жупана, а деветте врани кончета за деветте жупанчета.

На старейшината не може да се възразява. Стиснал зъби придворният и направил както му бил наредил жупанът. А като възседнали конете жупанът и синовете му и като отворили слугите вратите и като блеснал през равното поле напетият юнак с деветте юначета, мили боже, красотата неземна, сякаш месецът бил извел съзвездията!

Разчуло се — иде жупанът със синовете си! Където минавали, се струпвало мало и голямо. Дотичали жени с дечица, излезли старци и мъже, струпали се старейшини и селяни. Викали жени и дечица, кланяли се на светлото посещение, сваляли шапки старейшини и селяни.

Гледал всичко това придворният, който бил останал в двореца на зида. Гледал и сърцето му се било превърнало в отрова, очите му били като две змии.

Отдавна се бил надявал придворният на голяма чест от бездетния жупан, а сега гледал как жупанът бил обкръжен от синовете, та блестяли като златни зрънца около скъпоценен камък!

— Когато досега жупанът искаше да язди, аз играех с неговото конче. Когато нему се кланяха селяните, и на мен ми отдаваха почит. Като му целуваха полите, и до моята дреха се докосваха. А сега, докато слънцето се обърне три пъти, жупанчетата ще седят до коляното на баща си, те ще му нареждат масата, а скоро ще го съветват и на съветите. А за придворния никой няма пет пари да дава!

Кипнало сърцето на злосторника, ударил той градските врати така, че всички стени затреперили, оставил слугите да чакат жупана, а той отишъл до своя дворец.

— Кълна се, жупанчетата ще загинат! И то от тази моя ръка! — казал придворният на жена си. — Ако не днес, утре, ако не утре, кога да е.

Жена му никак не се учудила, защото и тя именно това искала, като говорела всеки ден на мъжа си: „Няма да станеш нищо повече от слуга, гълъбе мой!“, или: „Като млад прислужваше на един господар, на стари години ще прислужваш на деветима.“

И така придворният казал на жена си да му даде най-добрата секира. Донесла жена му секирата, а дръжката ѝ била изгнила. Придворният се сетил за онова габърче при стария дърводелец.

— Виж ти — засмял се злосторникът, — не знае човек къде какво ще му послужи! Нека дървеното братче погуби живите братчета.

Придворният не знаел какво станало е габърчето.

Същия ден той отишъл при стария дърводелец. Дърводелецът и бабата седели на прага. Старецът се разтреперил, като видял да идва при него придворният, мрачен като облак.

— Ей, ленивецо, къде е моето габърче? Малко време ли мина, откакто ти го дадох? Да не си го развалил? — викнал придворният.

Тръпки полазили стареца. „Няма спасение“, помислил си той и станал, свалил си калпака, поклонил се пред придворния и понечил да му признае всичко.

Ала в същия миг бабата се промушила пред стареца, залисала придворния и рекла:

— Да си жив, господарю! Ето габърчето под покрива на колибата. Знаеш ли, кълна се в здравето ти, че трябваше добре да се изсуши дървото, нима искаш да имаш калпава дръжка? А до утре дръжката ще бъде издялана.

— Бабо, твоят език е по-бърз от ръцете на този старец, дето сякаш се е вкаменил и мълчи като ням. Но нека бъде така! До утре дръжката да е готова! Само да не ми сложиш друго дърво. Ще го позная, защото сърцевината му трябва да е червена.

Придворният си отишъл, а дърводелецът казал на бабата: „Загубени сме, жено!“ и се свили на прага да премислят своята беда.

В това време се стъмнило и скиталецът Топорко изникнал от храсталака.

Дърводелецът и жена му тозчас му разказали ядовете си. Кривнал Топорко калпачето си, сложил тънките си ръчици в джобовете на дрипавото си забунче, разкراчил крака и се замислил. Дълго мислил Топорко и отведнъж казал:

— Е, мили мои! Това никога не можем да го измислим сами. Вие чакайте тук, а аз ще отида да попитам за съвет онзи, който е по-мъдър от нас.

Топорко изчезнал в мрака, изгубил се през ливадите и храсталаците.

А дърводелецът и бабата седели тъжно и чакали. Доста почакали, вече се показал и месецът, и ето ти го Топорко си иде търчешком. Месечината била ясна, тревата висока, а дребничкият Топорко тичал по отгъпканата пътека като мишка по бразда.

— Не се бойте, мои старци — казал Топорко, като стигнал до тях, — ето ми на мен съвет, а ето ви на вас габърче! Но като дялаш дръжката, добре пази сърцевината на габъра, ако съм ти мил.

После Топорко хвърлил в скута на бабата калпачето си: „Пази ми, бабо, калпачето, да имам за какво да се върна, като си изпълня задължението.“ След това се затичал две-три крачки по тревата, свил се, какъвто бил малък, тичешком и не щеш ли, праметнал се през глава в тревата точно пред старците. И както се праметнал, да видиш ти чудо, до краката на старците лежало онова габърново пънче, а от Топорко нямало ни следа.

Кому жалко, кому драго. Дърводелецът тозчас хванал брадвичката и почнал да дяла дръжка, а бабата, натъжена, ревнала да плаче, дето ѝ изчезнал този немирник. Не знаела какво да прави от мъка и жалост, та почнала да прегръща и целува онова рошаво калпаче, което единствено ѝ останало.

Още същата вечер дърводелецът издялал дръжката и на другия ден я занесъл на придворния. А придворният, като видял червеното сърце на дръжката, казал:

— Добре ме обслужи, старче, да ти е почтена брадата!

IV

Нощ била над жупанията, а придворният сложил секирата в пазвата си, ключовете от града в кемера си, та към жупановия град. У кого могат да бъдат ключовете, ако не у придворния? Защото главата на господаря се крепи на верността на слугата.

Жупановият град се белеел пред придворния като лебед на месечина, а черният дворец бил в полусянката на гората като гарван над плячка. Жупанчетата спели в градината на двореца и не подозирали кой се е накарнал да им вземе главите през нощта.

Когато придворният бил вече близо до града, се сетил, че не изпробвал брадвата, а тя била с нова дръжка. Да не би за беда да е прикачена лошо. Отбил се той до някакъв дъб, който лежал повален, и замахнал със секирата да я провери. Щом замахнал, дръжката заиграла като живо същество. Заиграла, наклонила се и се измъкнала отвътре, та секирата улучила придворния право между очите. Причерняло пред очите на придворния, секирата му се изплъзнала, отделила се от дръжката, острието паднало на лявата ръка на придворния, с която бил хванал пъна, и му отсякла палеца.

Като го ударила секирата по челото, придворният се опънал възник на тревата — нито нещо разбира, нито глас издава, ще речеш, мъртъв за опело. А онази дръжка като се измъкнала, два пъти се преметнала, а като се преметнала, превърнала се отново в момченце.

Лежал придворният, изпънал се като дъбов труп, а над него Топорко, жив и здрав, върти весело очите като младо коте на месечина.

Огледал се Топорко насам, натам, па се мушнал в градските зидове, при седмия камък, при малкото прозорче. Отмахнал камъка, влязъл през прозорчето и тръгнал бързо от шатра на шатра.

— Да бягаме, братя, ако ви е мил животът!

Събудили се жупанчетата и скочили на крака. Докато се облекат, докато препашат мечовете, в това време Топорко взел прахан и кремък, поставил огън под свилените шатри. Когато всичко било готово, той ги

повел до прозорчето и тихо като прилепи минали през него. Ето ги на поляната пред града.

Тиха нощ, какво си дочакала! На ливадата изпод града девет жупанчета като девет люлякови клонки и десети босоногият Топорко. Ливадата била огряна от месечина, а сред нея имало прастара липа.

— Забодете мечовете около дънера на липата — казал Топорко на жупанчетата, — за да имате и вие нещо свое в дома си.

Жупанчетата веднага заболи мечовете в тревата около дънера на липата и ги прикрили да не се виждат.

Като свършили това, се огледали — а сега какво ще правят? Накъде да вървят? На коя страна?

Само Топорко повдигнал глава, та се загледал нанякъде в небето. Небето било ясно, по него имало звездички, един-единствен облак стоял над кулата.

Сложил Топорко длани на устата си, за да засили повече гърлото си, и викнал накъм онзи облак:

— Слез при нас, дядо Неумийко!

И не щеш ли! От висината взел да се спуска облакът, на него бил дядо Неумийко, наоколо му девет облачета като девет сиви гълъба и още десето малко кичурче мъгла като опашчица на мишка. Дядо Неумийко заповядал на децата, та Жупанчетата яхнали облаците, а Топорко — онова кичурче мъгла. Тупнал дядо Неумийко крак в росната трева, облакът го понесъл във висинето, а с него и онези девет облачета, а на тях деветте жупанчета, че пък и Топорко на кичурчето мъгла.

Когато били вече високо над града, жупанчетата се огледали вредом по небето и вредом по земята. Гледат, по цял свят е месечина, а далече пред тях имало една черна планина.

А как само ходел дядо Неумийко! Веднъж прекрачи, мине половината небе, дважд прекрачи, втората половина, а на третия път ето ти ги всички заедно на билото на онази планина.

Докато придворният се окопити малко и отвори очи, докато сънената стража от градските зидове вдигнала тревога, докато около града заечали крясъци и олелия, дядо Неумийко спрял навръх планината по месечина с дружината си. Свилените шатри пламтели пред двореца, една след друга падали в пепел, а Елена, знатната госпожа, минавала през пожарището и повдигала почернелите краища

на шатрите, които се простирали през пепелта като опърлени соколови крила.

В това време дядо Неумийко стоял между децата на росния понор навръх планината. На светлата месечина златните долами блестели, лъскали очите на черния Топорко, а дрипавата дреха на дядо Неумийко се веела на нощния вятър.

Не било необичайно нито за дядо Неумийко, нито за Топорко, защото те били свикнали един с друг и със зелената гора. Но на жупанчетата им било необичайно с дядо Неумийко — дрехата му дрипава, а брадата невчесана! А още по-необичайно било за дядо Неумийко с жупанчетата, задето им трептяло сребро по калпаците и златни ресни по доламите.

Стояли жупанчетата бодри и прави, с бързо око и юнашки поглед и се загледали право в очите на дядо Неумийко. Намерил се той в чудо, че са му дошли такива юначета от свилените шатри!

— Момчетата са безупречни! Имат остро око и добро държане — мислел той. Но все пак не му се вярвало, че могат да чинят нещо момчета с посребрени шапки. С укорно око оценил изобилния накит на жупанчетата: „Голата глава калпак я покрива, а кой знае какво им е сърцето под златните долами“, питал се дядо Неумийко. Като помислил малко, така продумал на децата:

— При мен ще се учите, докато аз кажа. Трябва да научите седем мъдрости, за които никога не сте чували.

А Топорко погледнал дядото. Добре познавал нрава му и веднага нещо не му харесало на малчугана.

„Страх ме е, че няма да е на добро! Не одобрява дядото златните ресни и пискюллиите калпаци“ — помислил си Топорко.

V

Така и станало. Трудно заживели децата при дядо Неумийко. Дядото спял в пещера на твърд камък, а жупанчетата и Топорко трябвало да са около него, кой където си заеме място. При дядото никога нямало ни обед, ни вечеря, тъй както рано-рано подранявал гладен, така и учениците гладни си лягали да спят. Сутрин давал всекому по шепичка лешници, а на себе си голяма шепя взимал и това им било храната за цял ден. Като изядели лешниците, дядото се спущал с тях из дола както той си знае, чак до онези далечни поляни, които били близо до града.

Там трябвало да се хващат за работа — гребни вода в чепче, вдигай се с мъглата по тъмно, размахвай утринен хлад, та навсякъде наоколо да сложиш роса. А да видиш колко било голямо онова жупанство! Колко билки и растения имало в него, и всичко зависело от дядо Неумийко! Та не стига всичката работа, ами дядото пращал децата да отварят през облаците пътека, през която да изгрее слънцето над жупанството.

— Учете се, ученици, жупанчета! Тежка грижа, силно жупанство! — говорел дядо Неумийко и се усмихвал понякога.

Трудно било сутрин, а още по-трудно вечер. Сутрин да станеш, да събудиш първата птица в гнездото, а вечер да не лягаш, докато не си успокоил нещастната тревица. На всичко учел дядото своите ученици — и как да полетят с облака, и как да отседнат на планината. Пуцал ги да ходят по голямата планина, пуцал ги да кръстосват с облаците по мрак. Само едно не рачил да ги научи мъдрият дядо — не ги учел как се слиза от облака на земята и как могат да спрат на тревата.

Всичкото това щели да изпълнят, но дядо Неумийко имал и особен навик. Като слизал сутрин от планината, не вървял нито по пътека, нито по просека, а седял на мъглата и където мъглата намери за добре — или през гората, или през канарите. Затова дрехата му била дрипава, а брадата рошава. Та когато първата сутрин децата слизали с него през короните на дърветата, клоните отнесли калпаците на

жупанчетата, останали те без коси, гологлави. А като слизали на другия ден през тръните с мъглата, тръните им закачили сините долами, останали жупанчетата по една ризка. Като минали на третия ден през канарите, от зъбер на зъбер, изгубили си лъскавите ботушки. А когато на четвъртата сутрин паднал и ситен дъждец и на жупанчетата им порасла коса до раменете, никой не би могъл да ги познае, че това са същите онези жупанчета, боси, гологлави, само по ризки, с коси до раменете. А жупанчетата, момчета от знатен род, нито се оплакват, нито хленчат. Не ги били научили да хленчат, нито подобава томува, който е от господарски род, да се оплаква. Оплели си те пояси от лико, опасали с тях ризките си и чакали да тръгнат на работа с Топорко.

Погледнал дядо Неумийко жупанчетата, огледал ги, после рекъл:

— Ето че научихте първата мъдрост. Далече е, ученици мои, до седмата!

Топорко го загъделичкало гърлото. Щяло да каже нещо детето, но не посмяло и само си помислило: „Престарял си, дядо Неумийко! Не виждаш ли, че в една мъдрост проумяха всичките седем, като останаха боси и гологлави и не казаха нищо?“

И да мислел, и да не мислел Топорко, всичко останало така, както бил наредил дядото. А жупанчетата като че нищо не им било, продължили покрай Топорко да правят пътека през облаците по небето. Виждали, че няма как, трябва да изтърпят.

Другояче мислел рошавият Топорко.

Съжалил той братята си — не били навикнали на несгоди, а тук не се виждал краят на несгодите. Защото Топорко знаел, че дядото е твърдоглав, та по-лесно ще разрешеш брадата му, нересана от сто години, отколкото да го убедиш, когато се усъмни в някого.

— Като се намериш в беда, не чакай да ти се отвори голямата порта, ами се измъкни и през малката врата — мислел си черният Топорко. И докато такъв мъничък газел мъгла до раменете, отваряйки пътека за братята си, тихо им говорел:

— Не бойте се, мои девет братя! Ще ви измъкна от това робство!

Но това не било лесно. Далече бил жупановият град — от планината до града имало равнина, равна като длан, един ден ходене дълга. Ако побегне Топорко с жупанчетата, не ще ли ги догони лесно по онази равнина дядо Неумийко със скороходните си цървули? Няма

ли да се спусне от облака върху тях като сокол на мишка? А ако им провърви и това не се случи, къде пък ще отидат в жупановия град, като там може още да живее придворният злосторник?

Помислил си всичко това Топорко, но все пак решил да опита дали ще му провърви. Само да можел да разбере от дядо Неумийко как се слиза от облака на равнината.

И така един ден по пладне, когато всички растения кротуват и когато стоката пладнува, седнал дядо Неумийко в букака край една полянка. Гората била тиха като моминска душа. Пътеката и дърварите били далече, защото дядото странял от хората. Седнал дядото да го гали горската хладина, а жупанчетата заспали кой под леска, кой в папратта. Само Топорко останал покрай дядото и си хортували да им минава времето. Когато преобърнали вече всичко, Топорко рекъл:

— А защо така, дядо, ти ни учиш на всичко, а не щеш да ни научиш как да слезем сами от облака на тревата? Да не би да се боиш, че ще ти побегнем? Ами че ти имаш скороходки! Ще ни догониш и да сме накрай света!

— Не ставай глупав, скиталче Топорко! Дори и да ви науча, вие пак няма да можете да слезете, защото нямате това, което ви трябва.

— Няма нищо, ти ми го кажи да ни минава времето — отвърнал Топорко.

Излъгал се дядо Неумийко и така, почивайки на хлад, разказал на Топорко как биха могли те сами да слезат на земята, но за да стане това, трябвало да има някъде нещо тяхно, за което биха могли да се хванат, когато минават с облака над земята.

— А къде ще намерите нещо ваше над равнината на десет разтега височина — засмял се Неумийко на детето, цялата му брада се тресяла от смях.

— Аз, дядо, ей така те питам, за да се забавляваме. Но те моля, дядо, като баща, да ме пуснеш днес в лещака. Ще ти набера дванайсет пълни кошнички. Половината за тебе, половината за нас десетимата. Защото страшно са ти изгладнели учениците.

Стар бил дядо Неумийко, много знаел и много умеел, но кой си няма слабост! Така и той си имал слабост — като същество, което го храни гората, бил лаком за лешници. Дълго другарували гората и дядо Неумийко, но макар гората да му била дарила своята мъдрост, не му прощавала неговите недостатъци!

Помислил малко дядото, но не могъл да се противопостави: „Ще те пусна, казал той на Топорко, ама да ми се върнеш, докато излезе месечината. Пази се, момче, да не ми побегнеш, защото сам знаеш, че ще си погубиш главата.“

— Къде ще ти побягна, дядо? Виж колчави са ми крачката, като игличките на боровата гора! Да пъпля с тях цяла година, пак не бих стигнал нито до жупановия град, нито до моята колиба!

И така Топорко взел кошничките, но не отишъл с тях в лещака, а отишъл там, където знаел, че минава през гората пътека. Седнал на един пън покрай нея и взел да чака да мине някой.

VI

Жупановият дворец се бил обвил в жалейка. Когато онази нощ изгорели шатрите, какво могъл да направи жупан Юрина, освен да събере мъдрознайците, гадателите и съдиите.

— Обсъдете, верни слуги мои, и ми кажете тези три неща: Къде изчезнаха моите жупанчета? Как са се запалили шатрите? Къде се е дянал злосторникът?

Навели се мъдрознайците над пепелището, взели по чашка пепел и надянали мъдрите си очила. А гадателите и съдиите отворили тежки книги, та прехвърляли ситните думи и писмена. Всичко живо изтръпнало и чакало какво ще стане.

Тогава мъдрознайците проговорили:

— Жупанчетата ти са изгорели. Виж тази пепел е от дясната ръка на първото жупанче. По пепелта и кутрето познаваме и ноктите можем да изброим!

След тях се вдигнали гадателите от стола:

— Орисниците са им орисали огън, затова огънят се е породил от земята, закопал е твоите жупанчета — проговорили гадателите-вълшебници и метнали мантии на плещите си.

Гадателите рекли, а съдиите отрekli, защото между тях имало люта вражда.

— Огънят не се е родил от земята, ами го е подхвърлил злодей, а злодеят е побягнал в девето царство и никога няма да го хванеш — заключили съдиите, пронизали с очи гадателите и затворили своите десет книги.

Завайкало се мало и голямо в двореца, кой от кой по-силно се завайкал, а най-силно черната душа придворният, за да се подмаже на жупана. Че пък и лявата си ръка държал в пазвата. „Да не ми разкъса гърдите тъгата!“, а всъщност той си криел ръката, която била без един пръст.

Но жупанът мира не намирал от този ден. От ранна зора до късен мрак яхал коня през гори и планини, за да му олекне на сърцето.

Така и в този ден яздил той до онази далечна черна планина, изходил цялата планина и се връщал тъжен вкъщи. Яхал жупанът по пътеката през планината и току видял: на един пън стояло създание, дребно като щурец. Сложило лакти на хълбоците, навело глава. Когато жупанът дошъл до него, малчуганът рекъл:

— Желая ти здраве, светли жупане!

— Сполай ти, джудженце! — отвърнал жупанът и се учудил, че толчаво създание така добре поздравява.

— Да не си нещо тъжен? — попитал Топорко и присвил очици.

— Какво те засяга тебе това? — все повече се дивял жупанът на джудженцето.

— Драго ми е да ти помогна. За отплата ще ми дадеш половин чувал лешници.

— И половината жупанство бих ти дал — отвърнал жупанът и въздъхнал тежко, задето никой не може да му помогне.

— Вържи ме на коня пред себе си. Пътят ни е един. Но подгони малко коня, че главата ми е в торбата. — Дигнал жупанът Топорко на седлото и подгонил коня си към своя град. По пътя Топорко думал на жупана:

— Нищо недей пита, а нареди утре по пладне да се съберат всичките ти хора под липата, където се сбират в празник, и нито един от тях да не липсва. Заповядай още на всички да дойдат без оръжие, да носят само секири, но нека секирите са без дръжки. Аз ще дойда, като ги събереш и която дръжка ти дам, ти я опитай на всяка секира. Намери ли се някой от дворяните, на чиято секира да прилегне моята дръжка, и ако този дворянин още е сакат с левия палец, тогава знай, той е злодеят на твоите жупанчета. И да му вземеш главата, ако искаш да се върнат твоите синове.

Не хващал вяра жупанът на това, което малчуганът го учел да стори, но кого няма да послушаш, като си в беда, за която лек не знаеш? Той обещал на Топорко, че ще стори така.

Стигнали до двореца. Като слезли в него, жупанът заповядал на своя прислужник да даде на Топорко половин чувал лешници от жупановата градина и да сложи на него жупановия печат. Когато той сторил това, Топорко казал на жупана:

— Разреши ми още, светли жупане, да препусна на този печат в гората.

Засмял се жупанът. Приел това като шега на малчугана и му дал разрешение да яхне печата. Поблагодарил Топорко, метнал чувала на гърба си и отишъл от града в колибата на дърводелеца.

Била хубава вечер, а бабата тръгнала през полето лена да види не го ли е повредила сушата. Съгледал Топорко бабата, оставил чувала в края на слога, промъкнал се през лена до бабата и както тя се била навела да види по-добре лена, Топорко пошепнал от слога, като че щурче цвърчи:

— Мълчи, бабо, никому нищо не казвай, но утре, преди да съмне, ела на поляната и донеси онова калпаче, което е мое. На поляната има един клен, който е най-висок. Качи се на него, бабо, колкото по-високо можеш, ако съм ти мил! Ще ме видиш как идвам на кичур мъгла, а с мене ще са деветима другари на девет облачета. Като доплуваме и като минаваме по вятъра край клена, ти ми подай бързо моето калпаче. Щом се хвана за него, ти не го пущай, бабо, ами дърпай колкото имаш сила.

На бабата сърцето ѝ заиграло от радост. Чула и познала тънкото гласче на своя Скиталчо, дето ѝ говорел от лена. Но като се навела да го види, нямало го никъде, само една бърза черта тичала през лена — връхчетата на лена трептели там, където Топорко се шмугвал по слога. Бабата веднага разбрала какво било и повече не търсила Топорко.

Не се двоумила, повярвала на своя палавник, оставила лена, нека се оправя сам с гората както знае, и побързала вкъщи да намери калпачето, да ѝ е под ръка на другия ден.

А Топорко стигнал на края на слога, криейки се през лена като пъдпъдък, метнал отново своя чувал и отишъл до жупановите конюшни.

— Ето жупанът удари печата си на чувала и заповяда да ми дадеш най-бързия кон, за да отнеса още нощес чувала там, където ми е наредил той — казал Топорко на коняря.

А какво не можеш да направиш с жупановия печат?! Видял конярят знака на своя господар, повярвал на джуджето и му извел кон. Освен това сложил малкия на седлото и му подал чувала, та дори плеснал коня да е по-бърз. А Топорко полетял с коня и се хванал за гривата му, та летял като перце на вятъра към онази черна планина. И по пътя все пришпорвал коня, боял се горкият да не закъснее.

Тъкмо да излезе месечината, Топорко бил в подножието на планината. Скокнал от коня, тупнал с краче, нека върви, където му е воля, а Топорко забързал по пътеката в планината. Там намерил в лещака кошничките, напълнил ги с жупановите лешници, хвърлил онзи чувал и тъкмо месечината да изгрее, ето ти го скиталеца Топорко.

— Добър вечер, дядо! Ето ти лешници, каквито не помниш!

Дядо Неумийко го хванала зазъбица, като видял такива лешници, не могъл да чака до сутринта да ги опита, ами рекъл на децата:

— Хайде, ученици, нека и ние да вечеряме веднъж, да знаете кой ден сте научили първата мъдрост.

Седнали в кръг в понора да се облажат. Но Топорко научил жупанчетата:

— Хрускайте, но недейте да ядете, за да преварим утре гладна зора.

Взел дядото своите шест кошнички в скута си, а учениците седнали по двама до всяка кошничка, че като почнало едно хрускане, всички катерици се вдигнали в хралупите си. Вдигнали се и извели малките си на най-тънките букови клони да гледат с тях кой хрупа така сладко среднощ по месечина.

Учениците още не били довършили по двама своите, а дядо Неумийко вече довършил своите шест, такива му били, братко, на този дядо зъбите.

Наял се сладко дядото, засмял се хубаво и рекъл на Топорко:

— Чиниш, момче, скиталче Топорко! Откакто се знам, не съм намирал такива лешници в гората!

VII

Излъгали лешниците дядото. Понеже не го морял глад, така му се доспало преди зори, сякаш е полунощ. Спял си дядото, както се спи в полунощ, а зората само що не е зазорила. А учениците гладни, събудили се преди да зори, станали тихо и излезли от пещерата на поляната.

Утрото било бяло като гълъбово крило, над поляната минавали меки мъгли, сякаш са белоруни овце. Не се маяли жупанчетата и Топорко, ами всеки си хванал по овчица — възседнал всеки своята овчица-мъглица, оттласнали се от планината, и както ги бил научил дядото, засвирили за добър вятър, да им държи повода накуп и да ги върже един за друг. Духнал добър вятър от другия склон и понесъл децата през горската поляна.

Плавали те, мили брате, плавали! И нямало по-хубав миг от този, като стигнали над равнината и заплавали над малката полянка.

А на полянката, на най-високия клен, чакала бабата още от тъмни зори. Чакала тя зората, както измръзналият слънце — дето чакала зората нищо, но чакала рошавия Топорко! И тъкмо от онази височина измерила клена и взела да си мисли: „Какво ли ме чака мене, старата, на тази височина!“

И току видяла в далечината — един облак плувал на десет дяла. Румената зора била нажежила целия облак, на него се руменеели десет дечица, като че са ягоди нанизани. Бабата забравила всичко, което се канела да мисли, и добре, че не скочила от преголяма радост от клена!

Облакът вървял право към бабата и когато вече закачил клена, бабата протегнала онзи калпак, колкото ѝ позволявала ръката. Хванал се пъргавият Топорко за калпачето, десетте облачета се дръпнали назад като един, назад, пък после с вятъра понечили да се дръпнат напред. Но бабата държала здраво, още по-здраво държал Топорко, а най-здраво държало калпачето между тях. Час или два се мъчила бабата с облака, но сърцето на бабата не се предавало. Дърпала тя към себе си колкото имала сила. Като че отведнъж чудо надделяло на облака,

полетял той долу към тревата и повлякъл след себе си и калпака, и бабата. Докато удариш длан в длан, пляс, бабата седяла на зелената трева, а около нея десетте деца. Така пада зрелият кестен от стъблото и разсипва наоколо таралежчета.

Когато те слезли, изпод тях се измъкнали облачетата и полетели празни във висинето като пух, щом духнеш след него.

Доста твърдо седнала бабата на коравата поляна, както и дечицата. Но като постигнали това, което сърцето им искало, сторило им се, че никога не са сядали по-меко! От умиление не знаели кой кого по-напред да прегърне — дали Топорко бабата, или бабата Топорко, или жупанчетата един друг, защото наяве им се показал жупановият град! Нека да бил далеко, но били на една равнина с него!

Когато си щастлив, и слънцето бърза след тебе, не трябва да му отваряш път! Така в този час слънцето изгряло над бабата и дечицата и ги осияло, а те още седели на тревата.

Слънцето напомнило на Топорко, че времето минава.

— Хайде да побързаме — казал той, — чака ни жупанът. Събрал се е събор, а не може да сборува без тебе, бабо!

— Дочаках и това — кипрела се бабата, поправяйки шамията на главата си, да е по-прилична, и побързала през полето да не закъснее за сбора. А децата след нея — като пилета след квачка.

VIII

Седял жупанът Юрина под липата, на стол в сребро обкован, а столът повдигнат на две стъпала, стъпалата били обвити в кадифе. Край жупана бил само неговият роб, който щял да му прислужва на сбора. На десет крачки пред жупана се наредил целият народ от двореца — а всички ги мъчи мъка от уважение.

Жупан Юрина нямал навик така да прави сбор, без оръжия и без юнаци, без боляри и без бойна готовност. Неприятно му било до немай-къде. Пък и мъката се била увила около сърцето му като змия около клон. А колкото по-мъчно му било, толкова по-твърдо се държал. Защото ако един жупан показва мъката си пред домочадието и пред селяните, кой тогава ще управлява жупанията?

В това време той видял, че към него иде една бедна баба, а след нея — дечица, всичките голи сиротинки. Като приближили към сбора, дечицата спрели, само най-малкото хванало бабата за ръката и наближило към жупана.

Развеселила се жупановата душа, като забелязал онзи малчуган с рошавото калпаче.

„Ех, в това калпаче на дребосъка още се надявам — зарадвал се жупанът в себе си, — а всичко друго ми изневери!“

Топорко и бабата приближили жупана и сгънали коляно пред него. А пък Топорко казал:

— Дойдох, жупане, както се уговорихме, и доведох моята стара майка, защото и на мене ми трябва някой да ми прислужва на сбора. Но за още една милост ще те питам. Ето там моите братя молят тебе, своя господар, да им разрешиш да погледат някъде от крайчеца как се прави сбор.

Жупанът се засмял в себе си:

— Още не бях сборувал така, да ми идват баби и дребни дечица на сбора.

Но той имал милостиво сърце и като видял онези сиромашки дечица, опасани с лико и рошави като горски зверчета, не могъл да им

отхвърли молбата. Разрешил жупанът на Топорко това, за което го молел, а децата, както подобава на бос и слаб, обиколили отдалеко сбора, за да не пречат на старите, та дошли изотзад и се наредили покрай дънера на липата, зад стола на светлия жупан. А в тревата около липовия дънер сякаш стърчало някакво сребро, прикрито с листа и клечорляк, който би могъл да разбере това — стърчали дръжка до дръжка саби, девет на брой.

Свалил Топорко калпачето си, дал го на бабата и казал:

— Само ти, бабо, знаеш да ми пазиш калпачето, а видя колко ни е полезно.

Бабата взела калпачето, а Топорко се изстъпил пред жупана.

— Време е, жупане! — викнал Топорко, скокнал лек, превърнал се във въздух — докато мигнеш с око, на червеното кадифе до жупановия крак легнала дръжка на брадва, готова, издялана. А джудженцето изчезнало.

Слисал се народът. И жупанът би се чудил, но всяко чудо иска време, а жупанът трябвало да действа, както се бил споразумял с Топорко.

И така жупанът заповядал на слугата си да вземе онази дръжка и да изреди целия народ, та да премери за коя секира е издялана дръжката. Хората не знаели какво ще излезе от това, а слугата ходел от човек на човек.

Дръжката била голяма, не влизала в нито едно отверстие, но като стигнал до придворния, дръжката веднага прилегнала в секирата и стояла като излята — виждало се, че е дялана за тази секира. Слугата донесъл секирата на жупана:

— Секирата е на придворния, жупане!

Жупанът като че бил ударен с меч. Но той заповядал на слугата да раздели дръжката от секирата, защото на този сбор всички били без оръжие. После рекъл:

— Народът да отстъпи, нека дойде сам придворният.

Дошъл придворният при жупана, а лявата му ръка била в пазвата. Тогава иззад жупановия стол щръкнали девет рошави главици. Бързите очи гледали остро, нищо не могло да им убегне.

— Извади ръка от пазвата да видим какво сърце имаш! — казал жупанът, а очите му били страшни като очи на орел, когато напада змия.

Но страшни били и очите на придворния, като на рис, когато ще скочи. Та както се загледали един друг в очите, така си погледнали един на друг в душата.

Навел се придворният, като че ще клекне, докопал се до своя таен нож и нападнал жупана, който бил с голи ръце.

Жупанът бил с голи ръце, а народът се бил отдръпнал — докато притича народът, жупанът ще загине!

Но изпод липата като рой пчелици долетели деветте му жупанчета, в ръцете им девет харни меча. Дочакали с мечовете придворния и му прободили дясната ръка. Наобиколили жупанчетата придворния, както ловджийски кучета като наобикалят вълк. И вълкът ще погине от кучетата, а придворният — от детските мечове.

Викнал народът, дотичали дворяните, вдигнали ръце да отбранят своя господар, но до това време децата били отбранили своя баща, а злодея разделили с черната му душа.

* * *

Как няма да познае юнакът сина си, когато той го брани с меч, на което сам юнакът го е научил? Познал жупан Юрина синовете си, клекнали жупанчетата пред него, навел се жупанът над дечицата, и не питай какво станало после, защото и юнакът понякога не може да надвие сълзите си.

И всичко щяло да бъде от хубаво по-хубаво, ако не се била завайкала горката баба. Никой не мислел за това, че Топорко го няма.

— Изчезнал бил, та какво от това? — мисли сборът. — Оставил си е калпачето, честно служи на господаря, отърва го от черния душманин, спаси му синовете и живота и изчезна в тази работа. Другояче и не може да бъде!

Но бабата не мислела така. Тя едничка знаела как боли сърцето за Топорко! Завайкала се, взела да нарежда и да проклина сбора:

— Кой те прати, мамино сърненце, на господарския сбор! — и нареждайки, щяла да си отиде от сбора.

— Не плачи, бабо, не ни разваляй празника — викнал ѝ слугата, — ето ти това, което е твое — и ѝ хвърлил онази дръжка за секира.

Полетяла дръжката, праметнала се във въздуха, а бабата я дочакала в прегръдките си. Като се праметнала дръжката, в прегръдката на бабата паднал жив и здрав Топорко! Засмял се той, притиснал се към врата на бабата като репей, че я целувал, мили боже, целувал! — а бабата като че никога не се била вайкала. Като напрегръщала Топорко, отърсила малко пазвите си и рекла, като че нищо не е било:

— Недей, дете, да ми цапаш дрехата. Още не сме свършили сборуването, а това беше моето място.

И застанала покрай слугата до жупановия стол, да не би сборът да свърши без нея.

Когато жупанът напрегръщал синовете си, поискал от тях и Топорко да му разкажат всичко, което се било случило.

Жупанчетата разказали всичко и когато жупанът разбрал колко им е помогнал Топорко, попитал малчугана:

— Каква награда искаш, джудженце?

Спогледали се жупанчетата и Топорко, засмели се и викнали в един глас:

— Да ни оставиш онова прозорче в зида.

Замислил се жупанът, много мисли му минали през главата:

— Залудо вдигнах зидове до небето — мислел той, — не ми опазиха децата крепостните стени и зидовете, а дупката, която е пробило джудженцето. Защо са ми тогава стени и зидове? Защо са ми стени, когато на тях им трябва дупка?

Благодарна душа имал жупанът — когато дава, с шепа дава, когато мисли, на голямо мисли. И така, жупанът се вдигнал от стола, обкован със сребро, изправил се напетият юнак под клонестата липа и със силен глас продумал на народа:

— Побързайте, мои дворяни, донесете длета и чукове, донесете жезла и търнокопи, днес ще събаряме зида около града — сам жупанът ще свали първия камък. И ще пратя четирима глашатаи да разгласят широм по жупанията, нека знаят селяни и господата — сега белият жупанов дворец стои бял като гълъб, в божии ръце, стои сега белият жупанов дворец като сърце на чиста длан! Нито стени, нито зидове го крият, нито нещо го брани и закриля освен едната вяра в неговите юнаци.

Възкликнали на това сто високи гласа, та закънтяло всичко през равното поле. Възкликнал народът от радост:

— Ще прогледнат прозорците на града като слепец, щом му свалиш перде от очите! — Чул се възгласът надалече, събрал се народ и войска, домъкнали сечива и уреди, та се вдигнал прах около двореца от стените и камъните, дето ги събаряла жупановата воля.

А на дядо Неумийко в пещерата му се докихало, защото слънцето му паднало на лицето. Скокнал той и веднага видял колко се е измамил. Изтичал на поляната, било вече към пладне. Едва имало тук-там още по някое облаче — къде да тръгва дядото, такова слънце имало днес над света! Опънал той скороходките си, закрачил, крачил колкото може повече, за да настигне бежанците.

Като стигнал над града, що да види. То се знае, че дядото разбрал какво става. Било му и драго, и чудно, дето разрушават стените около града. Тозчас дядото простил всичко. И тъй като никой не гледал него поради многото работа, пуснал той покрай зида краката и скороходките и се замислил дълбоко. Глади брада, трудно му е да повярва това, което вижда с очите си — сам жупанът отмахнал един камък!

— Е, ще се сдобря с него, защото голямо добро е сторил! Но никога вече не ща да го видя! — решил накрая дядото, та се навел, както седял над онази дълбочина под кулата, и затегнал хубаво вървите на скороходките, за да може час по-скоро да се върне в планината, където познавал зверовете.

* * *

Остарял жупанът, порасли жупанчетата. А тъй като онази жупания била твърде обширна, поделили я помежду си на осем жупании, а най-силния между тях избрали, та го направили крал. И управлявал кралят с братята си жупани сговорно и благословено жупаниите, та и сега още се споменава онова време.

А Топорко и бабата вървели нашир и дълж по кралството. Навсякъде имало забрадки и навсякъде имало калпаци и без всичко можело да мине онова кралство, но не и без тях двамата.

СЛЪНЦЕТО ДЕВЕР И НЕВА НЕВИЧИЦА

Живели мливар и мливарка, а и двамата били с твърди и несправедливи сърца. Като е да донесат царските слуги да смелят жито, той не взимал нищо за уем и на това отгоре на царя подарък пращал, само и само да се подмаже на силния цар и на неговата щерка, надменната царкиня. А като дойде сиромах да смели жито, мливарят взимал от два шиника единия за себе си уем, иначе не искал да мели.

Един ден, а това било по Коледа и било голям студ, във воденицата дошла някаква баба, цялата в кръпки и парцали. Воденицата била в горичката на потока и никой не можел да знае откъде е дошла бабата.

Но това не било баба като баба, а било Мокош^[1]. А Мокош умеела да се превръща във всичко — и в птица, и в змия, и в баба, и в девойка. Освен това Мокош умеела да прави всичко — и зло, и добро. Но тежко томува, който ѝ стори нещо, защото била много зла. Мокош живеела в калта накрай блатото, където есенно време живеело слънцето. Слънцето ноцувало при нея цяла зима, а Мокош знаела и люти билки, и баене за здраве, та баела и отглеждала невръстното Слънчице, докато не се подмладяло по Коледа и не блеснело наново.

— Добър ви ден — поздравила баба Мокош мливаря и мливарката, — да ми смелите тази торба жито.

Сложила бабата торбата на земята, а мливарят рекъл:

— Ще смеля, половин торба на тебе за погача, а половината за мене за уем.

— Недей така, синко! Малко ще ми е за коледна погача, защото имам шест сина, а ми се роди и седмо внуче Слънце.

— Я не дрънкай празни приказки, стара глупачко — грубо отвърнал мливарят. — Тъкмо на слънчева баба приличаш!

Че така, че иначе, но мливарят не скланял да мели без половин торба, а бабата метнала отново торбата на гърба си и си отишла, откъдето била дошла.

А пък мливарят имал дъщеря, хубава девойка, наричали я Нева Невичица. Когато се родила, вилите я окъпали във вода от воденично колело, та всяко зло се махало от нея като вода от воденица. И още вилите били нарекли, като се зажени тя, Слънцето да ѝ бъде девер, значи щяла да е слънчева невяста. Затова я нарекли Нева Невичица, а била прекрасна и винаги засмяна като ясен ден.

Домъчняло на Нева Невичица, когато мливарят изпъдил така бабата. Отишла тя, дочакала бабата в горичката и казала:

— Бабо, върни се утре, когато ще съм сама. Ще ти смея житото без уем.

На другия ден мливарят и мливарката отишли в гората да секат бъдник за огнището, а Нева Невичица останала сама. Не минало много, ето ти я бабата с торбата.

— Добра ти среща, девойко — казала бабата.

— Добра и на тебе — отвърнала Нева Невичица. — Чакай, бабо, да отворим воденицата.

Това било малка воденица лъжичарка, хващала водата в четири кръстосани лъжици и се обръщала като вретено. Мливарят бил запънал воденицата, та Нева Невичица трябвало да влезе до колене в ледения поток, за да махне резето.

Затракала воденицата, завъртели се воденичните камъни и Нева Невичица смляла житото на бабата. Напълнила ѝ торбата с брашно и не взела нищо за уем.

— Е, сполай ти, девойче — казала бабата, — ще ти се притека на помощ, където и да ти мине кракът, дете не си пази краката от ледената вода, нито ръцете от неплатена работа. И още ще кажа на моя внук Слънцето кой го е дарувал с погача.

После бабата взела брашното и си отишла.

От този ден във воденицата нищо не могло да стане без Нева Невичица. Докато не се докосне тя до воденицата, лъжиците не хващат вода, ако тя не надникне в сандъка за брашно, в него няма да има никакво брашно. Колкото и да падало от камъните, сякаш всичкото пропадало в земята — сандъкът оставал празен, докато в него не надникне Нева Невичица. Така било с всичко, което било свързано с воденицата.

Това траяло доста дни, траяло и продължило, мливарят и мливарката взели да ненавиждат дъщеря си и да я мразят. Колкото

повече тя се трудела и повече печелела, толкова те по-мрачно я гледали, дето умеела да прави всичко с песен, а те не могли и със зъби и нокти.

Било една сутрин, по горещниците, когато Слънцето, силно и жарко, презполовявало небето като нажежено злато. То вече не ношувало в калта, нито Мокош го гледала, а владеело света, слушали го и небето, и земята. Седнала Нева Невичица по горещници пред воденицата и си помислила:

— Да ми е да се махна оттук, като не мога да им угодя на тези недоволници.

Тъкмо помислила така, и пред нея се появила онази баба, която била Мокош.

— Аз ще ти помогна, но трябва във всичко да ме слушаш и гледай да не ме обидиш — казала бабата. — Ето тази заран надменната царкиня се разхождала по ливадата, изгубила си ключовете от раклите и килерите, та сега не може да си вземе короната, нито одеждите. Царкинята е разгласила — който намери ключовете, ако е момък, тя ще му стане либе и годеница, ако е девойка, царкинята ще я вземе за първа придворна. Ела с мен, ще ти покажа къде лежат ключовете в щира. Ще занесеш ключовете на царкинята и ще бъдеш първа придворна. В свила ще се обличаш и край коляното на царкинята ще седиш.

Тозчас Мокош се превърнала в пѣдпѣдък, а Нева Невичица тръгнала след нея.

Стигнали така на ливадата пред царския дворец. По ливадата били наизлезли наперени юнаци и благородни господа, а около ливадата конярите държали буйни коне. Само един кон не го държал коняр, а го държало босо бедняче. Това бил конят на бан Олех, а конят му бил най-буен. Бан Олех бил най-хубавият юнак под небесния калпак. Всеки можел да го познае между толкова банове и жупани, защото одеждата му била накитена и бялата шапка по-гиздава от всички останали.

Ходели юнаците и благородните господа по ливадата и само разгръщали тревата с ботушите си, дано намерят ключовете. Само бан Олех много не се вглеждал за ключовете, като да му е на игра и на шегата. А царкинята гледала от прозореца и внимавала кому ли ще излезе късметът. Добре огледала одеждите царкинята и все си наричала добър късмет, дано бан Олех намери ключовете.

Когато дошла Нева Невичица и пред нея пѣдпѣдъкътъ, никой не ги забелязал на ливадата освен бан Олех.

— Не бях виждал такава мила девойка — помислил бан Олех и тръгнал към нея.

Но в това време и царкинята от прозореца забелязала Нева Невичица и понеже била надменна и присмехулна, хич и не погледнала колко е мило девойчето, ами се разсърдила и рекла: „Само това оставаше, тази проста девойка да намери ключовете, та да ми стане придворна!“. Помислила така и веднага пратила слуги да изпъдят момичето.

Нева Невичица ходела по ливадата, където я водел пѣдпѣдъкътъ. Така преполовили половината ливада, до мястото, където се бил развѣдил щир. Разтворил пѣдпѣдъкътъ два листа на края на щира, а под тях били ключовете.

Навела се Нева Невичица и вдигнала ключовете, но като погледнала царските дворци и загледала надменната царкиня, се уплашила и помислила: „Къде ти ще стана аз придворна на царкинята!“

Помислила така, огледала се, а до нея имало чуден юнак, като че със Слънцето се бил побратимил. Това бил бан Олех.

Съобразила бързо Нева Невичица, не направила както ѝ била заповядала Мокош, ами протегнала ключовете на бан Олех:

— Ето ти ключовете, незнайни юначе, нека царевната ти бъде либе и годеница — казала Нева Невичица и не могла да махне очи от чудния юнак.

А в това време дошли слугите с бичове и здраво хванали Нева Невичица да я прогонят от ливадата по заповед на царкинята. Като видял това бан Олех, бързо съобразил и отговорил на Нева Невичица:

— Сполай ти за ключовете, мило момиче, но аз друго наумих. Ти ще ми бъдеш либе и годеница, защото си по-хубава от зорница. Ето ти моя бърз кон, ще ни отнесе в моята празна бановина.

Нева Невичица отишла радостна при бан Олех, а той я вдигнал до себе си на коня. Когато полетели на бързия кон край прозорците на царкинята, бан Олех хвърлил умело ключовете, та се закачили право на прозореца.

— Ето ключовете, светла царкиньо — викнал бан Олех на царкинята, — носи със здраве короната и одеждите, а аз си намерих

момиче.

Цяла нощ яздил бан Олех с момичето и призори стигнали в празната бановина, до дъбовата градина на бан Олех. Около дъбовата градина имало три рова, а сред градината — осажден дом.

— Това са дворците на бан Олех — казал юнакът на Нева Невичица и сам се засмял, че няма по-хубави дворци. Още по-хубаво се засмяла Нева Невичица, че ще банува покрай такъв чуден юнак.

Свикали тозчас сватбари да се отпразнува сватбата. Поканили двадесет юнака и двадесет бедняци, повече хора и нямало в пустата бановина. А за да им бъде по-голяма веселбата, повикали още от планината вълка и вълчицата, сребристия орел и сивия сокол, а за Нева Невичица две свати — гургулица и тънката лястовица.

Нева Невичица се похвалила на бан Олех:

— Ако може да ме познае Слънцето, и то щеше да ми дойде за сват. Щеше да ми е Слънцето и девер на сватбата, защото така са ми предрекли орисниците.

И така сватовете се събрали в опушения дворец, за да пируват, а не знаели, че лошо им се пише.

* * *

Царкинята я ухапало за сърцето, когато бан Олех захвърлил ключовете и пред толкова много господа, пред банове и жупани, благодарил на светлата царкиня, а обикнал непознато момиче.

Царкинята придумвала царя, своя баща, молела го и го заклинала, докато не измолила, та царят ѝ предал силната си войска. Войската потеглила на добри коне към пустата бановина на бан Олех, водела я гневната царкиня.

Тъкмо сватовете седнали на трапезата и войската се видяла. Толкова била силна, че била покрила цялата пуста бановина, не могло да се види педя земя. А пред войската викал глашатай, да чуе всичко живо на света:

— Иде силна отбрана войска да покори непокорния бан. Жив ще хване бана, а на жена му сърцето ще извади.

Когато бан Олех чул това, попитал Нева Невичица:

— Боиш ли се, хубава девойко?

— Не се боя — отговорила тя радостно, — надявам се на тъмния вълк и на вълчицата, на двадесетте юнака и двадесетте бедняци, а най-вече на юнака бан Олех. Имам още добри свати — гургулицата и тънката лястовица.

Бан Олех се засмял, но сватове вече били скочили на бързите си крака. Хванали юнашко оръжие и юнаци, и бедняци, застанали до прозорците на одимения дом и натегнали здрави лъкове и свилени тетиви, да чакат войската на царкинята. Но това била такава силна войска, че не можел да я надвие нито бан Олех, нито неговите сватове, нито опушеният му дом.

Първи загинали тъмният вълк и вълчицата, защото прескочили градината и рововете и се спуснали пред царкинината войска, та отсред войската, да извадят очите на надменната царкиня. Но се вдигнали стотина кривака, войската защищавала надменната царкиня, счупила крилата на орела и сокола, че пък тежките коне с черната земя ги изравнили.

Все повече приближавала до осаждения дом силната войска, а когато била вече близо, сватове отпуснали свилените тетиви и поздравили войската с леки стрели. Но лютите царкини не чакат люти стрели.

Полетели стрелите и насам, и натам, обаче във войската имало безброй стрелци, та стрелите се посипали на прозорците на осаждения дом като небесен мор. На всеки юнак по две, по три рани, а бедняците имали и по десетина.

Най-тежки рани добил бан Олех, та му се отпуснали ръцете на юнака, толкова го надвили раните.

Тръгнала бързата Нева Невичица с бан Олех да му измие раните на двора на осаждения дом. Докато тя му миела раните, бан Олех казал:

— Нямахме късмет, моя Нево Невичице. Няма вече на кого да се уповаваш, а ето войската е на вратите на осаждения дом. Ще счупи дъбовите резета, ще събори стародревната врата — изгинахме, погинахме и вълците, и орлите, и юнаците, и бедняците, и бан Олех, и неговата Нева Невичица.

Но Нева Невичица съобрази в бедата и рекла:

— Не бой се, бане, ще изпратя гургулицата да ни доведе Мокош от блатото. Мокош умее всичко и всичко може да стори, тя ще ни

помогне.

Нева Невичица изпратила бързата гургулица. Хвъркнала сивата гургулица, побърза от всички тетиви на стрелците и царските стрели не я настигнали. Отлетяла и довела Мокош от блатото. А Мокош се превърнала на врана и кацнала на билото на опушения дом.

Но войската тропала вече на вратата. Тежки криваци започнали да удрят по вратата и стълбовете ѝ, настанало чукане, тропане, ехтели портите и дворът на опушения дворец, като че дяволска градушка тропала на вратата на бан Олех.

— Жива да си, моя Мокош — молила се Нева Невичица на черната врана, — жива да си, спаси ни от лошата царкиня, ще загинем млади!

Но злата Мокош едва чакала да си излее яда. Затрепкала враната с черни криле и проговорила:

— Помогни си сама, моя гълъбице! Ако ме беше послушала, ако беше отнесла ключовете на царкинята, щеше да ѝ допаднеш и щеше да седиш сега край коляното ѝ, в свила щеше да те облича, от златна чаша да те пои. Каквото търсеше, това намери! Ето ти сега осажден дом, в него ранени бедняци, а пред дома неброена войска. Да ти помогне, който те е научил така!

Като чул това бан Олех, скочил раненият юнак на крака и извикал гневно:

— Остави, Нево Невичице, празна работа! Кога е било врана да помогне на юнак! А ти бягай от покрива, черна злокобнице, да не хабя бързи стрели, да не стрелям птици по билото.

След това бан Олех прегърнал Нева Невичица и казал:

— Когато загина сред царската войска, иди, моя хубава Невичице, поклони се на царкинята, стани придворна на лютата царкиня, защо ти трябваше да бъдеш жена на бан Олех.

Разтъжил се бан Олех, а после се дръпнал от Невичица, хукнал през порти и дворове да вдигне дъбовите резета, да отвори вратата на войската неброена, да загине или да се промуши през нея.

Нева Невичица останала сама в двореца, а над нея на покрива черната Мокош. Чувало се как падат тежките резета — сега старата врата ще поддаде, сега ще нахлуе безмилостната войска, ще плени бан Олех, а на нея, милата девойка, сърцето ще извади. Бързо премятала през ума си Нева Невичица какво ще стане, как ще бъде? Огледала се

няма ли някой да се смили, да помогне в тежката беда! Огледала се мило, премило и по земята, и по небето. Като погледнала в небето, по него минавало Слънцето, жарко като нажежено злато. Щом погледнала в Слънцето, то се смаяло от красотата ѝ и веднага се вгледало в нея. Огледали се Слънцето и Нева Невичица, и като се огледали, се познали, та Слънцето веднага се сетило: „Ето, това е онази невеста, на която щях на сватба да ѝ ида. В добър час ми дари погача, в още по-добър погледна към мене.“

Чуло било Слънцето как малко преди това Мокош била нахокала Нева Невичица и как не искала, проклетата, да ѝ помогне, та сега Слънцето почнало да се кара силно. Занемяла от страх цялата бановина, секирите и криваците от страх се свалили, а силното Слънце гърмяло над Мокош:

— Ей, бавачке, лоша квачке! Ако злото тъкмеше правдата на света, гърбава правда щеше да настане! Ако си ме изгледала от калта, в калта си си останала, клетнице. Не си обходила с мен небето, нито си погледнала с мен от небето, за да знаеш да кроиш правда. Ей, бавачке, лоша квачке! Нима ще забрави Слънцето за горещниците, кой го е дарувал него, невръстното, по Коледа? Или деверът Слънце ще упрекне невестата, дете е оставила на царя дворците, на царкинята дворянството, та е обикнала юнак по сърце? Вдън земя да се продъниш, бавачко, ти в земята, а аз от небесата, да помогнем на честния юнак и на неговата хубава девойка.

И небето, и земята слушат Слънцето, та как няма да го послуша черната врана Мокош! Тозчас изчезнала тя под земята да изпълни заповедта на Слънцето.

А Слънцето, колкото си е топло от само себе си, още толкова се било засилило. Бие Слънцето отгоре, напекло пустата бановина, нагряло и небето, и земята — желязна планина можело да нажежи!

Побелели шлемовете на безмилостната войска, нажежили се онези ми ти тежки ризници, нагрели се копията и секирите. Жега хванала жестоката царкиня, жега хванала безбройните стрелци, дете им горял мозъкът под шлемовете, а гърдите им се задъхвали от горещина под ризниците. Когото не го пазел покрив, не оставал жив. Маранята повалила войската на земята. Един през друг на кръст падали, този зове онзи побратим и докато го извика, вече се е повалил.

Така моряло Слънцето безмилостната войска, а Мокош помагала на Слънцето под войската и отваряла дълбоки калища. Кой където го повалило Слънцето, там се отваряла кал под него, падал в калта, а калта се затваряла — където стоял, там си намирал гроба.

Потъвали така воин след воин, стрелец след стрелец, царкинята, бойното оръжие и секирите, и криваците. Страшно било да се гледа как Слънцето съди, а земята пропуска толкова много войска. За кратко време, един или два часа, изчезнала онази силна войска, а в бановината нямало нигде жива душа. Само онези, които били под покрива на опушения дом, те останали живи.

Отново лежала тиха пустата бановина на бан Олех, а на прозореца се подала радостната девойка Нева Невичица да види дали деверът ѝ се е смекчил, като е унищожил толкова лошотия по света.

* * *

На юнаците раните им заздравели бързо, още по-бързо оздравели бедняците, защото тях бедата ги била навикнала. А бан Олех хич и не могъл да боледува покрай такава Нева Невичица. Ами изпратили в зори тънката лястовица с поздрав до Слънцето. До вечерта лястовицата се върнала, донесла хабер от Слънцето да свикат за другия ден сватове, защото деверът ще им дойде на сватба.

Така и сторили, поканили гости, а каквито били онези сватове и каквото се появило из пустата бановина, такава нещо нямало и в десет царства за сто години.

---

[1] Мокош — Властна сила, която според вярванията на старите славяни владеела над земята, предимно по мочурищата. Тя се споменава във връзка с небесния бог на гръмотевицата Перун. — Б.а. ↑

ЯГОР

I

Имало едно дете на име Ягор, останало невръстно без майка, при зла и жестока мащеха. Безсърдечна била мащехата, биела детето и по хлад, и в глад, а бащата омаяла с всякакви билки, та и той нехаел за сина си.

Търпял Ягор донякъде, търпял, но на малкото дете един ден сърцето му се напълнило с тъга. Отишъл горкичкият в кошарата, легнал ничком в сламата и заплакал горчиво. „Какво да правя, къде да вървя, клетник аз?“ В това време чул как нещо като мишка се промушва през сламата. Дошло до ухото му и пошепнало: „Не плачи, Ягоре, детенце. За нищо нямай грижа. Ние сме тук трима, ние ще те гледаме!“

Вдигнал Ягор глава, огледал се по кошарата. Но в нея, както и дотогава, била вързана край яслата само една дребна кравичка и една рижка козичка, които майката на Ягор била отхранила и отгледала. Й нямало друг.

— Ти ли ми каза това? — попитал Ягор кравичката.

— Не — отвърнала тя.

— Да не си ти? — попитал рижката козичка.

— Не съм и аз — отвърнала козата.

— А кой е и защо казва, че сте трима, като тук сте само вие двете?

— Това ти каза Баган^[1] — той е третият покрай нас двете в кошарата и е по-стар от нас — отговорила кравичката.

— Къде е отишъл? — попитал Ягор.

— Ето го в пшеничения сноп.

— А къде е в кошарата пшениченият сноп? — попитал отново Ягор.

— Ето пшеничения сноп в десния ъгъл на кошарата, заплетен е в плета под мазилката — отвърнала кравичката.

— А откога е там? — зачудило се детето.

— От петдесет години.

— А кой го е сложил там?

— Дядо ти, когато плете и издигна тази кошара — казала кравичката.

— А защо е заплел пшеничен сноп в плета?

— За да примами Баган. И откакто Баган се е наместил там, до днес ви пази стоката и кошарата и всичкото имане в обора и в колибата — каквото се случва във вашия имот, не се случва без него.

Като разказала това кравичката, Ягор се огледал по кошарата и му станало някак драго на сърцето и заради дядо му, и заради Баган, и заради пшеничения сноп в плета.

А кравичката казала още:

— Ако щеш да ме послушаш, ти направи ясличка, нека не е по-голяма от педя на ширина и палец на височина. Сложи я, без никой да знае, под нашата ясла. И когато вечер ни слагаш храна, ти хвърли и на Баган ръкойка храна в ясличката, а когато ни постилаш, постели и на него. Прави така и от нищо се не бой.

Ягор послушал кравичката, издялал и поставил ясличката, слагал храна на Баган и му постилал легло. От този ден за детето в кошарата имало храна и защита. Там нощувало, там се подслонявало. А кравичката, козичката и Баган, както обещали, така и правели. Ако нощем вие вятър, Баган трупал сено по ъглите да му бъде топло на малкия в кошарата, а като дойдела мащехата заран да издои кравичката и козичката, те не давали всичкото мляко, а само половината, другата половина пазели за Ягор.

Почнал да расте Ягор като бор в планината. Всичко живо се чудело как може дете да расте така при мащеха. А мащехата се пръскала от яд, защото виждала, че не може да направи нищо на детето.

Мислила тя, мислила много дни и нощи, най-сетне измислила нещо. И когато един ден в зори мъжът ѝ се стягал да иде да коси сено, тя му рекла: „Не носи, либе, обед. Ще ти го пратя на пладне по детето.“

Послушал я мъжът, взел само косата и отишъл на ливадата.

Когато станало пладне, жената сварила гърне каша, изпекла хлебец, сложила ги в кошница и рекла на Ягор: „Ето ти кошница, носи обед на баща си.“

Тръгнал Ягор, а мащехата излязла в гората да гледа подире му.

Знаела тя какво ще стане с него и кой го наблюдава в обедната жега.

Жегата биела от небето, тревица под тревица се криела и всичко живо било побягнало или в храстите, или в тръните, да се заслони от слънцето. Само Ягор вървял по пътеката през ливадата — нийде нито капка хлад, а въздухът играел пред очите като златна водица.

Когато навлязъл в гората, баба Полудница^[2] клекнала край плета на бърлогата си, защото тя излизала само по пладне от бърлогата си, отпускала се като змия на летния припек и дебнела кого да плесне с коприва.

Забелязала бабата детето, изскубнала бързо стрък коприва, изтичала след него, нито й чуваш стъпката, нито сянка хвърля, догонила го на пътеката в ръжта на най-силното слънце и го плеснала с копривата по врата. Щом го плеснала с копривата, мрак покрил очите на детето, паднало то на пътеката и изгубило свят. Бабата взела гърнето — веднъж сръбне, цялата каша изсърба, взела хлябец — веднъж глътне, целия хляб изяде. А после метнала Ягор на рамото си като чувал, отмъкнала го в своята бърлога.

Мащехата видяла всичко това от гората, потрила ръце и рекла: „А така, той няма да се върне повече.“ А баба Полудница като вмъкнала Ягор под земята, влякла го през един мрачен ров, докато дошла до място, където страшен пек и горещина хлуели отнякъде. Спряла бабата, духнала в Ягор, а той се събудил от сън.

Бабата хванала детето за ръка и го повела по-нататък, та стигнали скоро до едно пространство под земята, което било голямо като гумно, а над него имало свод от печена глина като голям връшник. Около гумното имало дванадесет пещи — шест червени, от тях излизал червен пламък, шест жълти, от тях излизал жълт пламък. Цялото гумно било изтъпкано, защото много слуги тичали покрай печенето. В червените пещи печели овни, а в жълтите — хлябове — всичко било за едно ядене на баба Полудница.

В онзи пек жив човек не можел да си поеме дори дъх, защото щяло да му изгори гърлото, но бабата била духнала на Ягор, та жегата не можела да му навреди.

— Ехе — казал Ягор, като се намерил пред това чудо.

— Не бой се — отвърнала баба Полудница.

— Не се боя, ами се чудя колко е голямо всичко това. Само едната пещ е по-голяма от моята колиба и кошарата.

Засмяла се баба Полудница, носът ѝ се спуснал надолу, брадата ѝ се вдигнала, устата ѝ хлътнала навътре.

Отвела тя детето през гумното, пак през един ров и дошли до някакво пространство под земята, което било като огромна кошара, а над него имало свод от червена земя. В кошарата имало овце, една до друга, всичките с червена вълна, всяка била голяма като голямо говедо.

— Ехе — казал Ягор, като видял грамадните овце.

— Не се бой — отвърнала му баба Полудница.

— Не се боя, ами се чудя колко са големи овците. Една такава овца е по-голяма и от кравичката, и от козичката ми, ако ги сложиш заедно.

Засмяла се баба Полудница и станала още по-грозна. Повела тя детето през кошарата, та пуснала овците. Овците се втурнали към трети ров, който водел под земята стръмно нагоре, а бабата с детето вървяла след тях. Дълго вървели през рова, после излезли през друг отвор от бърлогата. Намерили се навръх скала на едно много голямо каменисто поле. От двете му страни се издигали стръмни канари, а от другите две — железни плочи, така че от това поле нямало вход или изход освен през рова на баба Полудница.

Лежало полето, затворено като котловина, а по него имало някаква трева, силна и голяма, всеки лист бил колкото три големи ниви и всяка се преливала като бакър на слънце. Слънцето напекло камъните и тревите, в котловината било такава горещина, че човек не би могъл да си поеме дъх, без да му изгори гърлото. Но детето не усетило и тази горещина, само казало от голяма почуда:

— Ехе!

— Не бой се — му отвърнала баба Полудница.

— Не се боя, ами се чудя колко е голямо всичко това — един лист е по-голям от нивата и градината ми.

Пак се засмяла баба Полудница и станала толкова грозна, че нямало друга като нея под слънцето.

— Допадаш ми, момче — рекла след това бабата. — На мен ми трябва пастир, ти ще ми станеш. Стой тук и пази стадото. Но хубаво гледай как ще ми служиш, защото ощетиш ли ме, тежко ти.

Така казала бабата и отново изчезнала в бърлогата. А детето останало само в онази огромна котловина, опасана с желязо и камък. Онези ми ти грамадни овце се пръснали по полето. Навели глави и пасат тревата, а като гризели големите листа, които преливали като бакър, около главите им лумвали пламъци.

Седнало детето на един камък под високата желязна ограда и се загледало в цялата тази грозна гледка. Всичко, което видяло, така натежало в душицата му, че не могло и да заплаче. Само една мисъл въртяло и въртяло в главата си — колко малка и мила била всичката стока, от която го лишила мащехата, а колко голямо и страшно е това зло, което тя измислила за него.

---

[1] Баган — Един от домашните духове. — Б.а. ↑

[2] *Полудница* (от думата *пладне*, *полуден*) — у сърбите, а и у лужишките сърби има народно поверие, че някаква стара жена с рошава коса живее в копривата. Тя плаши и жули децата, за да не минават през оградите. — Б.а. ↑

II

Когато вечерта бащата се връщал от ливадата, намерил в ръжта кошницата с гърненцето и кърпицата на Ягор. Отишъл си дома, а жена му дояла кравата в обора.

— Добър вечер, либе! Къде ми е обедът? Какво стана с Ягор?

— Не знам, драги! Недей жали за сина си, щом не е способен да ти донесе обед. По-малко хляб ще ни трябва без него.

— Право казваш — отвърнал мъжът и отишли в колибата да вечерят.

Като се навечеряли, жената показала на мъжа си парчето хляб, което било останало.

Погледнал го мъжът, но не могъл истински да се зарадва на този хляб.

Жената легнала да спи, а той отишъл в кошарата да навиди стоката. Като се намерил сам със стоката и като почнал да шета около нея, взело да му става все по-тежко. Кравата и козата го гледали, а него сякаш нещо го бодяло в сърцето от това. В ума му било все късчето хляб, който бил останал.

Седнал той на прага на кошарата и се загледал в нощта.

Навън било месечина, на месечината колибата и кошарата изглеждали като две шепички, а полето и дворът като две длани, всичко заградено с плет. Полето и трите ниви, и трите изорани.

— Догодина няма нужда да ора третата — помислил си човекът, защото отново се сетил, че сега му трябва по-малко хляб. Но веднага усетил, че без третата нива никога не би изорал и другите две. Плугът бил дървен, кравичката слаба, а земята твърда. Ако нямаш радост в сърцето, ще загинеш от мъка над тази земя, но няма да я обработваш.

— За радост са я орали моите деди, все баща за сина. А аз, грешникът, погубих сина си, убих радостта в себе си и в земята.

Докато помисли той това и нещо проговорило край него от гредата на вратата. Ако не било щурец, значи било някакво чудо.

— Иди потърси сина си — говорел му онзи глас. — Ето го в бърлогата на баба Полудница. Тръгни покрай плета, но вземи със себе си онова гърне от кошницата и в него вода. Като влезеш в бърлогата, върви все по-навътре по рова и като усетиш, че отнякъде бие голяма горещина, ти се напий с вода от гърнето и нищо няма да ти стане, защото бабата е пила от него преди тебе. Ще се подкрепиш и ще спасиш сина си.

Вдигнал се веднага човекът, взел вода в онова гърненце и тръгнал покрай плета. Като намерил бърлогата, влязъл в нея и вървял по рова, докато стигнал до гумното под земята, от което струела страшна горещина. Съгледал човекът онези дванадесет пещи, а около тях слуги, които се въртели като дяволи около пламък. Сред гумното видял своя син, как се разправя в пъклената жега с един червен огромен овен.

Сбъркал се бащата от жалост, забравил да се напие с вода от гърненцето, ами отворил уста да повика сина си. Едва си отворил устата и горещото дихание му запалило гърлото. Хванал се човекът за гърлото, разкаял се в себе си, казвайки си: „Не съм и заслужил друго“, и загинал като къртица в ров.

Когато на сутринта мащехата видяла, че го няма мъжът ѝ, излязла и го повикала, а като не се отзовал, отишла да го търси, като не го намерила, почакала до вечерта, но като не се върнал и вечерта, тя застанала наред двора, огледала се около себе си, потрила ръце и рекла:

— А така. Това, което вчера беше негово, сега е мое.

Като изрекла това, влязла в къщата, затворила вратата с резето, извадила от скрина едно платно, което била оставила майката на Ягор, запалила свещ и взела да си крои риза и фуста.

Но кравата и козата се натъжили в потайното си място. Та вечерта не докоснали нито сламка. Не им се ядяло. Като настанала нощ и в колибата всичко утихнало, кравичката казала на козата:

— Какво ще правим, дружке?

— Какво можем да правим, освен да идем да търсим детето?

Баган се качил на яслата. Малък бил като палец, на крачката му имало конски копитца, на човешката главичка — волски рогца. Баган казал на кравата и козата:

— Хайде, други няма.

Кравичката помислила и рекла:

— Какво можем да направим сами? Хайде с нас, Багане. Ти си по-мъдър от нас.

— А кой ще пази имането на малкия? Моята работа е да остана, а вашата — да вървите — наредил Баган.

Баган отвързал връвта, с която кравичката била вързана за яслата. После хванал връвта да отвърже и козичката. А тя рекла: „Отвържи връвта от яслата, но ми я остави около рогата. Може да ни потрябва.“

Той сторил това и намотал връвта около рогата ѝ, после отворил вратата на кошарата, а кравичката и козичката излезли в нощта да търсят Ягор. Баган пък останал да пази имането му.

Не знаели козичката и кравичката нито накъде да вървят, нито по кой път, Баган ги упътил само да идат на скалата и да търсят детето там, където скалата е най-висока и най-страшна.

Един ден вървели и минали само през ливади, а вода в кладенците колкото щещ. Кравичката се напасла сладко и се напила с чиста водица. Втори ден вървели, целия ден минавали през гъст храсталак и попаднали на поток. Сладко се нахрупала козичката и се напила с чиста водица. На третия ден вървели и навлезли вече в планината, в запустели места. Пашата била слаба, а вода имало само в една кална локва. На четвъртия ден — само хвойна и смрика, вода нямало нито капка, скалата била все по-гола и все по-стръмна, кравичката я напуснали силите. Когато вече съвсем изнемогнала, клюмнала и рекла:

— Дружке, не мога по-нататък, а гледай върха колко е високо още над нас.

— Лежи тук под хвойната и чакай — отвърнала козата. — Ако се трепем и двете по тази височина и на двете ще ни се свърши млякото и няма да има с какво да напоим малкия. Аз ще вървя да го спася, а ти ще го напоиш.

Останала кравичката под хвойната, а козичката продължила нататък. Катери се тя, катери — камъкът все по-гол и по-стръмен, пуста и страшна била височината, като да се е насочила към небето. Убила си козичката краката, но стигнала под железната ограда. Гледа козичката, че котловината е опасана с канари и железни плочи, а над нея небето и въздухът се били белнали от горещина.

— По-лошо място на скалата няма, тук трябва да е сирачето — казала козичката и се поверила на канарата, където тя се събирала с железната плоча, и погледнала през плочата.

Плочата била висока колкото двамина човека, гладка като стъкло, гореща като пъкъл. Под нея в котловината спяло детето, натежала му мъката през тези четири дни, опънало се на камъка и заспало.

Козичката повикала детето, а то не я чува. Само онези ми ти големи овце вдигнали своите страшни глави. Но нали нищо не разбирали, чудовища слабоумни, отново навели глави, пасат ли, пасат онези бакърени листа, дето пръскали пламъци около техните червени глави. А козичката отронила камъче с крак, камъчето паднало край детето и го пробудило.

Ягор отворил очи и видял над себе си рижа брадица и два вити рога и още две очи, да били два ангела, нямало да са му по-мили. Скокнало детето, вдигнало ръце и рекло:

— Спаси ме, миличка.

Като казало това и когато козичката чула гласа на детето, забравила, че краката ѝ са болни и изподрани, искала само да отиде до детето или то да дойде при нея.

Хванала се с предните крака за оградата и разтърсила глава. Връвта се отвила от рогата ѝ и краят на връвта паднал точно в ръцете на Ягор, а другият край бил вързан за рогата на козичката. Хванал се Ягор за връвта и започнал да се вдига все по-нагоре и по-нагоре, докато не обгърнал благополучно козичката през врата. А тя пренесла детето през оградата, избавила го от страшната котловина и легнала изморена с него на един камък да си отдъхне.

А детето, тъй като едва било дочакало козичката, не сваляло ръце от врата ѝ. Така лежали дълго един до друг сами, като две мравки на онази страшна и голяма височина.

— Хайде да тръгваме, душо Ягоре — казала най-сетне козичката.

— Не мога, козице. Изгорях от жажда, напой ме с мляко.

— Нямам мляко — пресъхна. Да отидем при кравичката.

Тръгнали гладни, жадни, капнали по стръмната скала. Трябвало да се спасят — детето се държало за козичката, а тя за детето, да не се преметнат с главата надолу и така слезли благополучно до хвойната.

Под хвойната лежала кравичката, хубаво си била починала, разхладила се на хлад, подкрепила се с росица, та май се и била за два

дни напасла, посрещнала ги радостно:

— Не се бойте, мили мои. Ще ви напоя и двамата с мляко.

Легнали те, напили се с мляко колкото могли и после казали весело:

— Кравице, майчице. Каквато най-хубава и най-ситна трева има, твоя ще бъде. Самата ти си гладувала, а нас ни нахрани.

След това станали и тръгнали по същия път, по който били дошли козичката и кравичката — през смрикови дървета, та през запустялата земя, та през храсталака и през ливадата. Колкото били изминали козичката и кравичката от къщичката за четири дни, с детето стигнали до нея за един-единствен ден.

III

Докато ставало всичко това, мащехата се перчела из къщи. А когато онази сутрин забелязала, че кравичката и козичката изчезнали, тя казала:

— Какво по-хубаво за мене. Няма да имам никакви грижи, а в къщи има масло, сирене и хляб за две години, платна и вълна за три. Ще си живея самичка както ми е воля, аз съм господар на всичко и всичко трябва да е както аз искам — и полето, и кошарата, и житото, и вълната.

Нейсе, вдигнала тя глава и тръгнала веднага да огледа всичко. А Баган, по-дребен от мишка и по-силен от най-силния човек, навсякъде бил след нея, само дето тя, проклетията, понеже била вдигнала глава, не виждала какво става до краката ѝ. И така тя влязла в кошарата, той по нея на вратата на обора, тя в колибата, а той клечи под прага. Но тя само това си мислела и се радвала: „Сама съм. Всичко е мое и никой нищо не може да ми направи.“

Ликувала тя така до късна вечер, наравдала се на своята радост до тъмна нощ, а после отишла и легнала да спи. Едва била заспала и на вратата на колибата нещо почукало като миши зъб. Тозчас резето на вратата се махнало само, вратата се отворила сама, опушените клинци на огнището засияли като свещици, а Баган влязъл и застанал — нямал и един пръст на височина — на прага. Въртял той очи из колибата, а накъдето погледнел, всичко го посрещало — покланяла му се пейката до стената и хурката от къта зад печката, поздравявали го раклата и триножникът.

— Хайде, приятели, да видим как ще я надвием — казал Баган. Дъбовата пейка се примъкнала към огнището, а триножникът към раклата, паякът се спуснал от гредата и дошла хурката от къта зад печката. Събрали се така един към друг да се сговорят, само клинците не слизали от опушения зид, а колкото клинци имало, толкова и пламъчета имало по зида.

— Как да надвием мащехата? — попитал отново Баган.

Размислили, поразговорили се, но нашата пейка била много тежка, триножникът сакат, хурката тъничка, а паякът мързелив. Нямало кого да изправи Баган срещу мащехата, а клинците от срам всмукали пламъчетата.

Но в това време на тъмната полица в ъгъла лумнал широк пламък в старото кандило. Нито някой го знаел, нито го бил викал. Кой знае откога било захвърлено там. Пламнала тази светлина в кандилото и проговорила: „Търсете и изберете каквото най-дребно има в колибата и в кошарата. В него ще ѝ се разбие силата.“

Загаснал отново пламъкът в кандилото, станало тъмно, само свещите по клинците пламвали полека, а Баган казал: „Да го послушаме, защото този огън е по-стар от всички нас.“

И отишъл веднага Баган, та се вмъкнал още същата нощ в пшеницата, която била в обора. Избирал, избирал, намерил едно зрънце, приближил се до него и рекъл: „Пшенице, на детето пшенице, не се давай“, и метнал зрънцето на върха на купчината. След това отишъл в колибата, вмъкнал се във вълната, намерил едно влакънце, приближил се към него и казал: „Вълнице, на детето вълнице, не се давай“ и метнал влакънцето на върха на вълната. После отишъл в кошарата, прехвърлил всичката слама, намерил една сламчица и ѝ казал: „Сламчице, на детето сламчице, не се давай“ и я сложил в балата.

На сутринта мащехата станала и почнала да наставлява всички. И всичко слуша, както се полага, само че във всяко нещо се намерила ядчица, която не се давала. Ако хвърлела мащехата жито в хромела, всичкото жито се смели, само едно зърно не ще. Свисти, пука, спира хромела, а не можеш да намериш кое е. Ако вземе вълна на хурката, цялата вълна се изпреде меко, само едно влакънце не ще — бode по пръстите като игличка, а не можеш да видиш кое е. Ако пък отиде в кошарата да вземе слама за вивка, цялата слама се свива, само една сламка не ще. Непрекъснато стои права, а когато мащехата иска да я измъкне, сламката се мушне и не знаеш коя е.

Така ден след ден — всичките четири дни. Мащехата сама себе си утешавала и успокоявала:

— Нищо не е това. Едно зрънце, една сламчица, едно влакънце. А всичко друго е мое.

Но нещо ѝ стягало сърцето и ѝ отнемало силите — не било така, както щяло да е, ако я нямало онази сламчица, и някакъв страх влязъл в мащехата.

На петия ден тя излязла да обиди трите ниви. Като минала край плета, през плета се подала баба Полудница. Само малко вдигнала глава от земята — било привечер, щяла да замръзне, ако излезе цялата.

Озъбила се бабата от гняв и рекла на мащехата:

— Не си годна и нивата да пригледаш. Връща се онзи, чиято е.

Мащехата се уплашила, а бабата още по-грозно се озъбила:

— Побягна ми овчарчето, твоят пастрок. След малко ще бъде тук. Помогни ми да го взема отново.

— Добре, драга, то се знае — умилквала се мащехата. — А как ще постъпим?

— Лесно. Като го видиш да иде, ти го викни от гората. А аз ще изровя земята под гората, да стане дупка. Като стъпи на нея, ще пропадне в рова, а като пропадне, по-нататък нямай грижа — и се засмяла така, че да ти се изправи косата.

— Хайде, драга, хайде, рови със здраве — подхванала мащехата. Полудница веднага се зарила с глава в земята, взела да рие и рие, докато изрови ров пред гората. Останал само един тънък пласт земя. Птичка да кацне, щяла да пропадне.

IV

В това време Ягор, кравичката и козичката стигнали до полянката под гората. Колибата, кошарата и цялото имане на детето били на малкото хълмче, в гората стояла мащехата, от рова мижала с едно око баба Полудница, но на вратата на кошарата бил клекнал Баган на ръба на едно лястовиче гнездо, а иззад него надничали лястовиците и лястовичетата. Всичко вперило очи долу в тревата, където било стигнало сирачето.

Зарадвал се Ягор на колибата и кошарата, а козичката запитала кравичката:

— Сега какво ще правим, дружке?

— Лесна работа — побързал Ягор. — Аз ще мина пръв през гората, а вие двете след мен.

— Не бива, дете Ягоре. Ние сме сами на света, трябва да внимаваме.

Кравичката спряла и се загледала в гората — дълго гледала и после казала:

— Нещо ми е криво, да не отиваме по-нататък.

Загледала се козичката, пък и тя казала:

— И на мене ми е криво. Ще почакаме.

— Хайде, синко, не бой се, майка ти ти прости — викала сладко мащехата.

А Ягор, петимен за своя покрив, искал да тръгне, но кравичката и козичката не му давали.

Мащехата веднага видяла каква е работата и се засмяла в себе си:

— Тежко ми, ако не бих могла да надхитря онзи, когото стоката води.

И тя отворила широко вратата на кошарата, застанала в края и взела да мами:

— На, мила, на!

Тозчас се завъртял умът на кравичката и козичката. Как може стоката да се опъне на своята отворена врата? Вдигнали глави —

загледали се във вратната и в отворената врата на кошарата, забравили всичко и тръгнали към нея, а Ягор радостен пред тях.

Всичко замлъкнало, притаила се Полудница в рова, мащехата стиснала ръце, колибата утихнала, полето и градинката — навсякъде настанала тишина, а детето приближавало все повече към вратцата.

И когато било най-тихо, ненадейно над кошарата се вдигнал цвъртеж — лястовиците се пръснали от гнездото, и малките, и старите. Църкат, пърпорят под стряхата, кръстосват и се хвърлят пред кошарата и все цвъртят, цвъртят.

Вдигнало детето очи, спрели се изненадани и кравичката, и козичката, огледала се и мащехата за какво е това цвърчене.

Но от лястовичето гнездо взело да се спуска пояско през вратите на кошарата. Закрило вратите, па се залюляло и се разделило, а сред вратата се показал един старец. Брадата му била бяла и дълга, ризата му бяла и препасана, а в пазвата му имало сноп пшеница. Старецът стоял, не се помръдвал, само се усмихвал и вдигал длан към детето да го спре да не върви. А пояското тихо се провирало през вратника.

Мащехата побеляла от страх — нито била чувала някога в къщи за такъв старец, нито знаела, алчната пришълка, какво са оплели старите в този плет. Но Ягор се загледал от полянката в стареца и като съгледал снопа пшеница в пазвата му, детето веднага се засмяло, паднало на колене, старецът от вратата на кошарата благословил внучето и през главата на мащехата, и през рова за пропадане. А Ягор останал клекнал на тревата и не отишъл нататък.

Мащехата стояла вкаменена от почуда, но когато старецът изчезнал, я обхванали ярост и бяс.

— Тук, в къщата детето е по-силно от мене. Под стряхата има магии, които го подкрепят. Да не ми влиза в къщата.

Изнесла онова парченце хляб, хвърлила го през отворената вратца на тревата пред Ягор и нахокала сирачето:

— Ето, това ти остави баща ти. Вземи го и върви да те не гледат очите ми.

Ягор вдигнал хляба и запитал:

— Има ли още нещо мое да ми го дадеш?

— Има — отново се присмяла тя, — едно зърно, една сламка и едно влакнце. Ти си силен, те са силни, съберете се, ако можете.

Зле се присмяла, но в лош за себе си час, защото прехвърлила мярката.

Едва изрекла тя това, когато през тревата се проснала дълга гъжва. Краищата ѝ се завързали тозчас за стълбовете от двете страни на вратцата, па нещо се впрегнало под гъжвата и опънало. Опънало силно, още по-здро̀во опънало. Вратцата взела да се движи, задвижил се целият плет и всичко, което било оградено с плета, навървила се и колибата, и кошарата, и нивата, и полето по хълма. Като се навървил имотът, ровът пред вратцата се пробил, мащехата паднала от вратцата в рова и къщата минала през рова, затрупала мащехата, отсякла главата на баба Полудница, а имотът на детето слязъл по живо, по здраво от хълма право при сирачето. А по тревата, когато станало това, едва-едва се виждало нещичко, само по тревата оставали следи от копитца — не били по-големи от миши краченца — там, където Баган влачел имота върху гъжвата по хълма. И имотът застанал пред детето.

Ягор прегърнал с една ръка козичката, с другата кравичката и влязъл с тях в имота си. А когато детето стъпило в колибата, и клинците засветили, и кандилото пламнало, и майчината му хурка се просълзила, а сламчицата, зрънцето и влакънцето дошли, успокоили се и легнали до крака на сирачето в неговия дом.

А Баган? Ето го на плета в неговия сно̀п пшеница и вече спи. А и какво да прави, като от всичките му работи тази му била най-мила.

Издание:

Ивана Бърлич-Мажуранич. Приказки от стари времена

Първо издание

Издателство „Отечество“, София, 1979

Редактор: Сийка Рачева

Художник: Венелин Вълканов

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.